

teológia

A TARTALOMBÓL

A TANÍTOTT, A BEFOGADOTT ÉS A MEGVALLOTT HIT

Mennyire keresztények a keresztények? — A hitoktató korszerű műveltsége — A hit befogadása és megvallása — Hitbefogadás és katekézis — A hit fázisai — Rákóczi Ferenc hite — Teológiai reformeszmények az I. Vatikáni zsinat előtt — Az átadás és befogadás lekipásztori problémái — A magyarországi kisközösségek tíz éve — Keresztutak és szentsírok — A megkeresztelt felnőtt értéke

* * *

A TEOLÓGIA beszélgetése YVES CONGAR professzorral

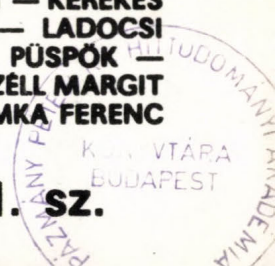
* * *

Vélemények és vallomások a befogadott hitről

* * *

BÁN ENDRE — HELLER GYÖRGY — HETÉNY JÁNOS — ILLÉS RÓBERT — KERESKES KÁROLY — KONCZ LAJOS — LADOCSI GÁSPÁR — PÓKA GYÖRGY PÜSPÖK — SÓLYMOS SZILVESZTER — SZÉLL MARGIT — TARJÁNYI ZOLTÁN — TOMKA FERENC IRÁSA

XXI. évf. 1987. 1. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1987. FEBRUÁR

TANULMÁNYOK

BÁN ENDRE: Mennyire keresztények a keresztények?	3
KONCZ LAJOS: A hittanító korszerű műveltsége	7
SZÉLL MARGIT: A hit befogadása és megvallása	13
KEREKES KÁROLY: A hit befogadása katekézisünkben	19

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE YVES CONGAR O. P. PROFESSZORRAL

Élő hit — hívő tudat (Illés Róbert)	24
---	----

KÖRKÉP

HELLER GYÖRGY: A hit fázisai — ahogy egy világi látja	28
LADOCSI GÁSPÁR: A teológiai reformeszmék és a befogadás az I. Vatikán- num előtt	32
TARJÁNYI ZOLTÁN: A hit történetének „sűrűsödési pontjai”	37

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

PÓKA GYÖRGY PÜSPÖK: Hitünk átadásának és befogadásának lelkipásztori problémái	39
TOMKA FERENC: A magyarországi kisközösségek tíz éve	43
SÓLYMOS SZILVESZTER: Keresztutak és szentsírok	48
Vélemények és vallomások a befogadott hitről (Összegyűjtötte Széll Margit) .	52
HETÉNY JÁNOS: A megkeresztelt felnőtt értéke.	62

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Magyar Ferenc

TEOLÓGIA

Negyedévi folyóirat TARTALOMJEGYZÉKE

XXI. ÉVFOLYAM

1987.

Felelős szerkesztő: Dr. Szennay András
Főmunkatárs: Dr. Gál Ferenc
Felelős kiadó: Magyar Ferenc

TANULMÁNYOK

BÁN ENDRE: Mennyire keresztények a keresztények?	1/003
† BELON GELLÉRT: Bibliánk a húsvéti titok tükrében	3/130
BODA LÁSZLÓ: A szeretet fölfedező útján	4/206
FARKASFALVY DÉNES: A szentírástudomány új útjai	3/136
GÁL FERENC: Az iszlám istenképe	2/085
KEREKES KÁROLY: A hit befogadása katekézisünkben	1/019
KONCZ LAJOS: A hittanító korszerű műveltsége	1/007
KONCZ LAJOS: Az üdvösségtörténet Istene	2/067
KONCZ LAJOS: A felebaráti szeretet biblikus teológia	4/210
LUKÁCS LÁSZLÓ: A Szentháromság az életünkben	2/072
LUKÁCS LÁSZLÓ: A keresztény testvériesség újrafelfedezése	4/202
NYIREDY MAURUS: „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettek, velem tették (Mt 25,40)	4/197
RÓZSA HUBA: Bibliaismeret, exegézis a papi és világi továbbképzésben	3/143
SCHWEITZER JÓZSEF: „Halljad Izrael” — A postbiblikus zsidó istenfogalom néhány jel- legzetessége	2/077
SULYOK ELEMÉR: A lélek és az értelem kapcsolata a Bibliában és magyarázatában ...	3/155
SZENNAY ANDRÁS: A mi Istenünk	2/085
SZÉLL MARGIT: A hit befogadása és megvallása	1/013
SZÉLL MARGIT: „Testvéredet látod — Istent látod” (Alexandriai Kelemen)	4/215
TARJÁNYI BÉLA: Közlésformák az evangéliumokban	3/147
TARJÁNYI ZOLTÁN: Az Ige testté lett	4/195

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

YVES CONGAR O. P. PROFESSZORRAL: Élő hit — hívő tudat (Illés Róbert)	1/024
WOLFHART PANNENBERG PROFESSZORRAL: A teológia néhány fontos mai kérdésé- ről (Illés Róbert) (ford. Bánhegyi B. Miksa)	2/090
FRANZ BÖCKLE PROFESSZORRAL: Hit és erkölcs a ma egyházában (Illés Róbert — ford. Somorjai Ádám)	3/160
DR. GYÖKÖSSY ENDRE KUTATÓPROFESSZOR, PASZTORÁLPSZICHOLÓGUSSAL: „Rendelkezésetre állok!” (Széll Margit)	4/219

TÁVLAT

CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR: Isten személyessége a teizmus-vita tükrében	2/095
--	-------

KÖRKÉP

BÁN ENDRE: Isten a Szeretet	4/236
CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR: Hit és embertársi étosz	4/225
FROSSARD, ANDRÉ: Találkozás az ismeretlen Istennel	2/110
HELLER GYÖRGY: A hit fázisai — ahogy egy világi látja	1/028
HORVÁTH LÁSZLÓ: Jézus, Mózes és Illés	3/172
KOCH, GÜNTER: Hogyan körvonalazható a mai istentan (ford. Bánhegyi B. Miksa)	2/106
LADÓCSI GÁSPÁR: A teológiai reformeszmék és a befogadás az I. Vatikánum előtt	1/032
PALETA ÉVA: „Legyetek irgalmasok . . .” (Lk 6,36)	4/233
PUSKELY MÁRIA: Szent, Szent, Szent	2/114
SCHMATOVICH JÁNOS: A Biblia testvéri-demokratikus emberfelfogása	3/167
TARJÁNYI ZOLTÁN: A hit történetének „sűrűsödési pontjai”	1/037
TARJÁNYI ZOLTÁN: Psallite sapienter!	3/163
TARNAY BRÜNÖ: „NEM!” — jegyzetek a teizmus és kereszténység problémájához	2/100
VASADI PÉTER: Szolgáló szeretet	4/230

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

BAJZÁTH FERENC: Márkói kísérlet	4/242
BALOGH JÓZSEF: A karizmák a II. Vatikáni zsinat tanításában és korunk egyházának életében	3/176
GUTHY ANDOR: „A zsidóknak botrány, a pogányoknak meg balgaság” (1Kor 1,23)	2/118
HETÉNY JÁNOS: A megkeresztelt felnőtt értéke	1/062
MAGYAR KATALIN: Testvérszeretet a közösségben	4/246
MARITAIN, JAQUES: A világiak apostolkodásáról (ford. Dabóczi Mária)	4/238
†PÓKA GYÖRGY püspök: Hitünk átadásának és befogadásának lelkipásztori problémái	1/039
PUSKELY MÁRIA: Dr. Battyhány Strattman László szeretetszolgálatára	4/248
RAHNER, KARL: VII. Pál pápa Peppinónak (Levél a XXI. századból (ford. Bánhegyi B. Miksa)	3/187
SÓLYMOS SZILVESZTER: Keresztutak és szentsírok	1/048
SZENNAY ANDRÁS: Az igehirdetés „lelke”: a Szentírás	3/181
SZÉLL MARGIT: „Senki sem jó, csak az Isten” (Mk 10,18) (Reflexiók Isten jóságáról)	2/125
TOMKA FERENC: A magyarországi kisközösségek tíz éve	1/043
VÉRTESALJAI LÁSZLÓ: „Ne készíts magadnak faragott képet” — (Aki az Isten képét eltorzítja)	2/115
Vélemények és vallomások a befogadott hitről (Összegyűjtötte: Széll Margit)	1/052
Vélemények és vallomások a befogadott hitről (összegyűjtötte: Orosz László és Obbágy László)	2/121
Vélemények és vallomások a befogadott hitről (Széll Margit)	4/252

**A hirdetés csak akkor éri el teljességét,
ha az emberek megértik, befogadják,
magukévá teszik és szívükkel ragaszkodnak hozzá.
(Evangelii nuntiandi 23.)**

A keresztény hit nem hasonlítható semmiféle gondosan őrzött, értékes, hét lakat alatt zárt múzeumi tárgyhoz. Nem konzerválható és nem lehet élettelen „stafétabotként” az utánunk következő generációnak tovább adni. Ez a megállapítás a hittartalomra is vonatkozik (*fides quae creditur*), mely a csirából bontakozó, ágakra bomló, virágot és termést hozó fához hasonlítható. De méginkább ervenyes ez a hit befogadására és befogadójára. Mindannak, aki a keresztény hithez hű kíván maradni, hűségét az új és új történeti-társadalmi helyzetekben, a változó életkörülmények között megélt tanúságtételével kell igazolnia. Aki úgy vélné, hogy katekizmus-kérdések és válaszok mechanikus ismétlésével eleget tenne a hit befogadásának, megélésének és továbbadásának, — súlyosan tévedne. — De még konkrétabáknak kell lennünk. Nemcsak nyelvi megfogalmazásról, nemcsak tanításról és tanulásról van szó, amikor a hit befogadásáról és továbbadásáról beszélünk, hanem a valóban „megélt” hitről is. Azaz a hívő tudásból és élő hitből fakadó magatartásról, a vasár- és ünnepnapok istentiszteleteknél és egyéb kultikus cselekményeknél csak úgy, mint a hétköznapiak sodrában, vagy akár érzelmi életünk hullámozása között.

Mindehhez járul még egy sajátos ekléziológiai szempont is. Ami Krisztus egyházát valóban eggyé forrasztja, az elsősorban nem annak hierarchikus struktúrája, és nem is a hívők ezerszínű, közös célkitűzések és elképzelések nyomán megvalósított elkötelezettsége (bár mindkettőre nélkülözhetetlenül szükség van), hanem a Szentlélek éltető, az élő hitben megtartó ereje; ez a kegyelmi erő az evangélium hirdetőinek és az evangéliumi tanítás, meg Krisztus példája szerint élő hívőknek szavában és tetteiben tárul a világ elé. Ahhoz semmi kétség nem férhet, hogy „a hit hallásból ered” (Róm. 10,17). De a meghallott szó csakis akkor válik életet ébresztővé, és fenntartóvá, ha mindazok, akikhez eljut, a hirdetőknél „hitéletét”, megélt hitét is megtapasztalják. S bár mai modern világunkban a hírközlő eszközök bőven áradóan és olykor újszerűen is terjesztik a „szót”, élő hitet azonban változatlanul csakis a hit szerint élők, a tanúságtevők képesek élesíteni és ébrentartani. Az egyház felelős vezetői tehát nem elégedhetnek meg azzal, hogy a hittartalmat a hittanórákon és a szülői ház közreműködésével „tanításként” közvetítsék. Hiszen — mondhatnánk — ha ez megtörtént, nincs tovább gond. Nyugodtan meg kell várni, hogy a gyermekek, a kiskorúak felnőtte válnanak, akik majd így „tanult”, azaz hittartalmat többé-kevésbé ismerő emberekké lesznek. Igen, kétségtelenül azok, de teljességgel negatív értelemben „gyermeki”, esetleg kisdud nívón maradt hitismeretekkel. Az ilyen hit azonban életképtelen. Nem képes tartósan fennmaradni és hatni, mivel a kívülről és belülről támadó kérdőjelek, sőt tévedések viharának nem tud majd ellenállni. Szent Pál intő szava jut eszünkbe: „Amikor még gyermek voltam, úgy beszéltem mint a gyermek, úgy gondolkodtam mint a gyermek, úgy ítéltam mint a gyermek, — de amikor férfivá nőtem, magam mögött hagytam a gyermek szokásait . . .” (1 Kor 13,11). Felnőtt emberek gyermeki szinten megmaradt hitbeni ismeretei a további tanulás az újra átgondolt, magasabb szinten „megtanult” hittartalom és a hit szerinti élet folyamatos fejlődése és kölcsönhatása nélkül előbb-utóbb elsatnyulnak, nem egyszer a babona szintjére süllyednek.

Ne értsük félre a mondottakat. Igenis, szeressük és tiszteljük a kisgyermekben a szív ártatlanságát és egyszerűségét, a nyíltságot és őszinteséget. De gyermek, már-már infantilis nem maradhat senki sem felnőtt korára —, különösen nem, ha hívő

tudásunkról a hitünk szerinti életről, hitünk megvallásáról van szó. A gyermeki de majd felnőtt szinten is elsajátított, tanult hit nélkül kihalna világunkból a keresztény vallás, a felnőttökhöz illő hívő meggyőződés. A tanult, és „tovább tanult” hit nélkül a hitbeni ismeretek elmélyítése nélkül nem lett volna a múltban, és nem lesz holnap sem az egyháznak jövője. És ugyanígy: a gyermeki, majd felnőttökhöz illő és méltó megélt hit nélkül nem lesz az egyháznak jövője. A ma és holnap egyháza számára kihívás és egyben feladat: a gyermekek és felnőttek hitbeni ismereteinek folytonos elmélyítése, gazdagítása a gyermekek és a felnőtt keresztények világ elé tárt „megélt hite”. Ügyeljünk jól Jézus szavaira! Amikor figyelmeztette a versengő tanítványokat (vö. Mt 18) és intő példaként eléjük állított egy gyermeket, nem azt mondta: ha nem lesztek újra gyerekek —, sem pedig azt: ha nem maradtok gyermekek, hanem: „Ha nem tértek meg és nem lesztek olyanok mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába.” Az Isten országa nem „kizárólag” a gyermekeké, hanem mindazoké, akik olyanokká képesek válni mint a kisgyermek (vö. Mk 10, 14). Azaz: találékonyvá, őszintén nyitottakká, az új, a még nem halott befogadására képessé, rang- és címkórságtól mentesekké. Isten előtt mindnyájan „gyermekek” vagyunk és maradunk. A gyermek nyitott szívvel és kitárt tenyérrel áll a felnőttek elé, mert várja, hogy megajándékozzák. A felnőtt keresztény is megszívleli Jézus figyelmeztetését, s olyanvá válik mint a gyermek. Gyermekeké, aki hívő tudásában és tanúságtevésében gyarapodik, gazdagodik és Jézus példája nyomán „növekedik bölcsességben, korban és kedvességben Isten és az emberek előtt” (Lk 2, 52).

Minderre gondolva igyekeztünk jelen számunk írásaiban rámutatni, hogy „a tanult, befogadott és megvallott hit” lét, vagy nemlét kérdése a Krisztus-hívők közössége és minden egyes keresztény számára. Végső soron minden keresztény ember — különösen ha érett, vagy előrehaladott korban visszatekint — megírhatná „hitem története” címmel saját kis életművét. Olyan történetet publikálhatna, melynek minden lapja — a gondolat-szó-tett folyamatosságában — legszemélyesebb döntéseiről árulkodik. Ez az „életmű” olykor egészen egyéni vonásokat tárhatna olvasói elé, máskor a szokásos „vonalvezetéstől” erősen eltérő esetleg megdöbbentő sorokat, „titkokat” hozhatna nyilvánosságra. Feltétlenül „egyéni” és mégsem „individualisztikus”, másszóval: személyesen megélt hitről, kereszténységről tanúskodnék. Mindez nem is lehet másképp. Mert bár helytáll, hogy a „hit hallásból ered”, de az már az egyén szabad döntésétől függ, hogy ügyel-figyel-e a szóra. A lélek talaja ugyan befogadhatja a jó magot, mégis, a lassan csírázó, bontakozó életet az ember képes személyes döntésével, esetleg döntések sorozatával életképtelenné tenni, elfojtani. A „tanult hit”-nél csak odafigyelésre, szorgalomra van szükség, a megélt hit azonban már bátorságot, merészséget is követel az embertől. S az ember egykönnyen hajlik rá, hogy kényelmessé váljon, hogy elbátortalanodjék, sőt, hogy olykor gyáva legyen.

„Utazás hitem körül”, „Hitem élettörténete” s az ehhez hasonló „könyvcímek” mind-mind azt jelezhetnék, hogy személyes igyekezet döntések nélkül, személyes bevetés és elkötelezettség nélkül hívő ember nem élhet világunkban. — Rajtunk, keresztényeken, s a keresztény közösségeken áll, hogy „Isten ügye”, hogy „Jézus ügye” továbbra is élő és hatékony lesz-e. Tudjuk, hittel valljuk, hogy Isten ehhez megadja kegyelmét. Hogy együttműködünk azzal, ez kihívás és feladat számunkra, mi több: hitünkünkől fakadó köteleességünk.

Sz. A.

TANULMÁNYOK

Bán Endre

MENNYIRE KERESZTÉNYEK A KERESZTÉNYEK

KIÁBRÁNDÍTÓ TAPASZTALAT. Pár éve Isztambulban jártam egy közös társasutazás keretében. Az ottani, török idegenvezető nemcsak a mohamedán látnivalókat mutatta meg, hanem a bizánci keresztény műemlékeket is. Látszott rajta, hogy elképzelése szerint itt rövidebben végezhet a magyarázatokkal, s elég csak utalni a bibliai vagy hagiográfiai jelenetre. Szemellátható döbbenettel vette tudomásul, hogy a „keresztény” turistáknak fogalmuk sem volt vallásukról.

Persze az adott turistacsoport nem vallásos emberekből állt össze (ekkor volt az ún. „irhabunda-járatok” fénykora), de azért azt sem lehetett állítani, hogy rajtam kívül csupa hitetlen magyar volt jelen. — Vajon a hittant tanultak vagy talán időnként templombajárók mennyit tudnak saját vallásukból? Szinte minden lelkipásztornak voltak már e téren megdöbbentő tapasztalatai, — ha úgy tetszik: számtalan „eretnekel” találkoztak már gyakorló híveik sorában. Ez az általános tapasztalat vetette fel ismételten a rendszeresebb felmérés igényét, s külföldön is, nálunk is történtek ilyen kísérletek.

Én magam a plébániánkon működő két felnőtt közösségnél tettem próbát. Ők azok, akik egyrészt még hoztak valamit magukkal a múltbeli vallásosságból (legalább szüleiken, nagyszüleiken keresztül), másrészt hosszabb időn át éltek az egyház közösségében. Tehát általában középkorú, intelligens hívőkről van szó. Azért is őrájuk esett a választásom, s nem egy ifjúsági csoportra, mert ők már megpróbálták saját hitüket gyermekeiknek továbbadni. — A kiábrándulás itt is kiütkezött, mégpedig rögtön a kérdésfeltevésnél. Egyszerűen nem értették, miről is van szó. El kellett magyaráznom: „Ha ti történetesen nem keresztény vallásban nevelődtek volna, akkor mi-ben különböznék a vallásosságotok a mostanítól? Akkor is imádkoznátok, akkor is igyekeznétek jót tenni egymásnak, akkor is járnátok szertartásokra és akkor is bánátok a bűneiteket. Szóval vallásosak lennétek, akárcsak most. Titeket az emberek, a kívülállók nem kereszténynek hívnak, hanem vallásosnak. De mi a ti vallásosságotokban a keresztény elem? Milyennek látják belőletek a keresztény embert?”

A próba felvetés így világossá vált, de a válasz egyáltalán nem. Úgy gondoltam, hogy nem hagyok sok gondolkodási időt, hogy a válaszok minél őszintébbek legyenek, de ebbe egyik csoport sem ment bele. Majd gondolkodnak a dolgon, s a legközelebbi összejövetelre írásban hoznak választ. Még ilyen kérdés is elhangzott: „Én azt sem tudom pontosan, hogy hány keresztény dogma van?” — Ez utóbbi kérdés arra is rávilágított, hogy a vallást milyen intellektuálisan nézzük. A hit az emberek szemében elsősorban hitgizságok összege, amelyből különböző gyakorlatok fakadnak. (Talán a nyugati egyházban ez az intellektualista tomista teológia hatása, melyet a keleti egyház szimbolikus karaktere kevésbé ismer, a mai fiatalok egzisztencialista beállítottsága pedig szinte lenéz.)

ÉRTHETŐ TAPASZTALAT. Kiábrándítónak, meghökkentőnek neveztem az emberek reflektálatlan vallásosságát, pedig ha az okát keressük, akkor sok szempontból érthető. Egyrészt éppen a modern profán vallástudományok mutatták ki, hogy a leg-

különbözőbb vallásokban azonos elemek dominálnak (lásd pl. Előd István: *Vallás és egyház*, Bp., 1891. II. rész.). Vagyis: a vallásos személy az istenséghez való fordulást tartja elsősorban döntőnek, s ennek keretét képezi csak a konkrét vallási forma. Bizonyos közös elem megléte nélkül a vallásoknak semmiféle dialógusra nem lenne lehetőségük, sőt ellenségként kellene egymással szemben állniuk.

Ami kifejezetten a kereszténység sajátos voltát, újdonságát illeti, ott sem szabad elfeledkezni a történelmiségről. A keresztény vallás meghatározott korban és meghatározott kultúrkörben lép fel, és a kor emberei teszik magukévá. Dömötör Tekla néprajzkutató, a magyar népnél mutatja ki a keresztény és pogány elemek keveredését (*A magyar nép hiedelemvilága*, Bp., 1981.). Valóban természetes, hogy „vegytiszta” kereszténység sohasem létezett, mert már kezdeténél az Ószövetségből lépett ki, s a hellénizmusban indult fejlődésnek. A megtestesülés egyenes következménye az, hogy Isten vállalja és felhasználja a meglévő emberi formákat, és hogy a megtestesülés célja a „teljes Krisztus” megjelenése, vagyis a Fő és a Tagok egyisége. Még a szentek sem „alter Christus”-ok, hanem csak tagjai a Titokzatos Testnek. — Így hát nem kell szégyellnünk azt a tényt, hogy a keresztény hívek is többkevesebb tökéletességgel vannak tudatában keresztény méltóságuknak. Szégyellnünk nem kell, de belenyugodnunk sem szabad.

Évekkel ezelőtt más formában már szembekerültem ezzel a kérdéssel. Akkor egy jó szándékú ateista kérdezett meg, hogy szerintem egy átlagos hívő mennyit tud hitéből. Bevallom, nem tudtam kapásból válaszolni. Végül így feleltem: „Annyit tud, amennyit az ünnepek idején és a szentségfelvételek során rendszeresen ismét.” Azt hiszem, hogy valóban ez a helyzet. És így ismét eljutottunk oda, hogy az igazi vallásosság elsősorban nem az ismeret, hanem az élet, a megélt gyakorlat kérdése.

Végül arra is szeretnék emlékeztetni, hogy mikor évekkkel ezelőtt ezt a kérdést tették fel közéleti szereplőknek: „Ki számomra Jézus Krisztus?” — a megkérdezettek a legkülönbözőbb válaszokat adták. Én sem tehetek mást az alábbiakban, mint ismerettem a hívek válaszait, — akár megegyezik az én véleményemmel, akár nem.

A LÉT MISZTÉRIUMA. Nagyon örültem volna, ha a válaszolók világos, értelmes, kívülálló számára is megközelíthető válaszokat adnak. Ezzel szemben a legtöbben különböző vonatkozásban kifejezetten hivatkoztak a felfoghatatlan titokra: „A Szentháromság mélysége titok, amit nem tudok sem érzellemmel, értelemmel megközelelni. Hittel elfogadom az egyház csodálatosan szép tanítását.” (könyvelőnő). — „A Szentháromság titka éppoly megfoghatatlan és titokzatos, mint az Isten. Minden vele való kapcsolatos magyarázat valahol sántít és valahogyan kielégítetlen. A keresztény ember Isten létében nem kételkedik, azt vagy elfogadja gondolkodás nélkül (és ebben a szülői nevelésnek nagy szerepe van), vagy érettebb korban kételkedés nélkül keresve az Istent, megtalálja vagy kételkedve rátalál, — tehát elfogadja. Akkor pedig az összes tanítást is el kell fogadni. Ha abból indulunk ki, hogy Isten előtt semmi sem lehetetlen (persze nem önző emberi álláspontból nézve), akkor miért lenne lehetetlen a három személy egy Istenben?” (biológus). — Érdekes, hogy egyik válaszolóknak sem jutott eszébe semmiféle teológiai „magyarázat” a Szentháromság megértésére. Vagy katekizmusi feleletet adtak, vagy rendíthetetlenül a titokra hivatkoztak.

De a titokzatosság máshol is felbukkant: „Az örök élet számomra és talán mindenki számára talány. Egy biztos: van. Hol, és milyen, csak Isten tudja. Nekünk csak emberi látásmódunkból fakadó elképzeléseink lehetnek róla, és ez csak képszerű lehet, reális nem (pl. művészeti alkotások)” (közgazdász). — Más megfogalmazásban az örök élet „Remény arra, hogy egy esetleg mostani tudatunkkal fel sem fogható, el sem képzelhető világban, végtelen örömben, szeretetben élhetünk” (építész-mérnök). — „Eddig ez volt hitem gyenge pontja. Hiszem, hogy van, de az örök harmónia számomra elképzelhetetlen. Megnyugtatóan szép az, amit az *Élet az élet után* c. könyvben olvastam. Megnyugtatóan szép az a tanítás is, hogy véges voltom-

mal nem foghatom föl a végtelent, és hogy más dimenzióban nem tudunk gondolkodni, erről pedig csak úgy lehet" (könyvelőnő).

A példák ismételtetése nélkül szeretném elmondani egy tapasztalatomat. Vára-kozással ellentétben keresztény hitünk híveink tudatában nem „világos, észszerű”, hanem misztikus. És talán ez éppen így jó! Mert ez azt is jelenti, hogy az egész életről ilyen képük van. A hitet tudatosan elvető ember megkísérli az életet egy mindenestől áttekinthető valóságnak értelmezni, és ez a látásmód előbb-utóbb csalódáshoz vezet. Időnként minden ember élete összezavarodik, áttekinthetlenné lesz. A hívő ember azonban kezdettől fogva belekalkulálta a titokzatos- ságot az életbe, sőt tisztában van azzal, hogy az a homályos „háttér”: szent.

„**BOLDOGOK A SZELÍDEK**”. Az egyszerű szívű ember egyszerű élményekben találkozik a legnagyobb titkokkal is. „Mit jelent nekem a Szentháromság? A keresztvetést, amellyel hol tudatosan, hol megszokottan, de megvallom. A ‚Dicsőséget’, amelyet olyan jó közösen imádkozni a misében . . . Mit jelent a másvilág? Hogy jutna minden ember a mennyországba; várt, kívánt, boldog találkozásokat” (adminisztrátor- nő). — „Mária a Megváltó Édesanyja, aki magában hordozza az anyaság minden boldogságát és gyötrelmét” (vergődő édesanya). Ugyancsak ő így beszél az örök életről: „egy új életnek a kezdete.” — Egy férfi így vall: „Nagy örömmel tölt el az a tudat, hogy egyszer kedves ismerőseimmel találkozni fogok. Sokszor a büntől is visszatart — legalább is belátásra bír — az a tudat, hogy személyes ismerőseim bizonyára látnak és megmosolyognak azért, mert ilyen buta vagyok.” — „Mit jelent Mária? Mióta gyermekeim vannak, többet. Anyát, akihez fordulhatok gondjaimmal. Az Üdvözlégyet, a sokszor elmondott kéréssel. . . most és halálunk óráján” (ipar- művész). — „A Szentháromság a kenyérszegés, és keresztvetés szépségét jelenti, mely néha mechanikus, bár nekem mindig eszembe jut . . . Benne van a minden- kori legszebb imádságunkban. A teljes kegyelem ígérete, a remény, hogy van kiút ebből a földi káoszából, bűnös világból egy szebb, boldogabb jövőbe, az örök élet- be” (labor-asszisztens). — Ezekben a kijelentésekben a „szív teológiája” nyilat- kozik meg, igazolva Jézus szavát: „elrejtettem a bölcsék és okosak elől, de kinyilat- koztattam a kicsiknek.” Ki merné azt mondani, hogy ezek a kijelentések nem igazán keresztényiek? Végül is Isten nem a Szentháromság tanát ajándékozta nekünk, ha- nem a Szentháromság életét, nem az örök élet tudatát, hanem az arra szóló meg- hívást!

MEREVSÉG VAGY SZILÁRDSÁG? A hitet, az egyházat szoktuk hasonlítani sziklaszirt- hez, amely biztos pontot jelent az élet viharos tengerén. Egészen biztos, hogy ez a régi és sokszor emlegetett hasonlat nyomot hagyott a hívők tudatában. A bizonytalan lelkialkatú hívő örömmel talál kapaszkodót hitében: „Számomra a dogmák Krisztus tanításának egységes értelmezését jelentik” (közgazdász). — „Én szeretem a dogmá- kat olyan kötélnak tekinteni, amit állandóan fogva könnyebben tudok egyenes úton járni” (doktor). — „A dogmák olyan hittigazságok, amelyek minden katolikus hívő számára kötelező érvényűek” (vegyésmérnök).

Érdekes ugyanakkor, hogy a modern korra jellemzően más vélemények is előfor- dulnak. A dogmát „nem lehet revidálni, nem lehet téves az egyház ismerete . . . Újabban állítólag a dogmákat lehet újra fogalmazni, meg lehet tisztítani a félreérté- sektől, korszerűsödnek” (adminisztrátor). — „A dogmák az ismert tanításokból ki- ragadott tételes igazságok, melyeket úgy kezel az Anyaszentegyház, mint kinyilat- koztatást. Talán teológiai szempontból fontosak. A teológiai magyarázatok, azok fej- lődése szempontjából elengedhetetlenek, de a Szentírásban úgyis benne van minden igazság, egyszer már mint kinyilatkoztatás megjelent. Nehezen érthető, miért kell azt ilyen formában megerősíteni, ismételni és a kor szellemének megfelelően magyaráz- ni. Aztán lehetnek benne félreérthető szövegek, amiket később magyarázgatni kell, esetleg a dogma a későbbiek folyamán terhessé válik, és ilyenkor mit lehet tenni? Esetleg elhallgatni? A dogmák kihirdetése helyett nem lenne-e jobb azok magyaráza-

tával foglalkozni? Az igazság kifejtését a kor nyelvezetére lefordítani, hogy közérthetőbbé váljék? A filozofálgatásra akkor is volna lehetőség, és a kívülállók sem zárkóznának el úgy a vallástól, ha nem ütköznének a dogmákba . . . A meglévő dogmákat nem kell elvetni, hiszen azok mindig adott korban valamilyen okból hirdettek ki, biztosan szükség volt akkor rájuk, de később a laikusok, ha tanulmányokat akarnak folytatni, belebotlanak és nem tudnak kellőképpen eligazodni, vagy a saját elképzelésük szerint magyarázzák . . . Végezetül a dogmák csak a hit igazságaival foglalkozzanak, ne kerüljön bele az adott kor által jónak vagy igaznak vélt — akár társadalmi, akár természettudományos magyarázat” (biológus). — De bizonyos részletben is érezhet a hívő terhes megkötöttséget: „A házasság számomra bilincs, mely nem köt sehova, de rajtam van.” — „Szörnyű rá gondolni, hogy van egy másik túlvilág is, örökös kínban, szenvedésben, melyből nincs kiút.”

Félreismerhetetlen itt a mai ember emancipációs törekvése. A mai ember nem fogad el problémátlanul tételeket, — pusztán tekintély alapján. Ez a magatartás az egyház számára feladja a leckét, mert az egyház élő közösség, melynek tagjai Isten kegyelméből belső meggyőződéssel fogadják az üdvösség ígét. Egy pusztán külsőséges meghódolás lehet érdemszerző cselekedet, lehet adott pillanatban elvárható engedelmesség, de nem lehet az egyház stabil állapota. Sem az apostolok, sem a szentek nem „vakon” szegődtek Jézus nyomába. Itt bizony szükség van a helyes disztिंगválásra, az ellentétpárok korrekt felállítására. M. Buber szerint a függetlenségnek nem a kényszer az ellenpólusa, hanem az összetartozás.

NÉHÁNY ÉRDEKESSÉG! Feltűnő volt a felmérésnél, hogy a megváltás ténye, fogalma milyen kevés szerepet játszik a hívők gondolkodásában. A kereszténység alapvető mondanivalója annyira bevett fogalomná vált, hogy nem is gondolkodnak el rajta. Valaki őszintén be is vallja: „Alig gondolok rá, annyira belénk nevelt tanítás.” A többség megmarad pár betanult szónál; a legtöbbször a megváltás kimerül a bűnbocsátásban, a bűnökért való „jogi elégtételben.”

Örvendetes volt a bizalom Jézus és Mária személye iránt. Érezhető volt a legtöbb személyes, egyéni megfogalmazás, sokszor egészen megható, imaszerű formában is. Nagyon sokat lehetne és kellene is idézni, de hadd álljon itt csupán egy — egészen sajátos — vélemény: „Mária: álláspontom szerint nincs meg az értékének megfelelő helye sem a személyeknél (itt magamra is gondolok) és talán a vallásos közgondolkodásban sem. Ennek oka, hogy a mai ember nem a szenvedés befogadására, hanem megszüntetésére van hangolva. Ez társadalmi méretekben a forradalom, a magánélet szférájában a válásban mutatkozik meg (természetesen még több élethelyzetben is). Ám a modern megoldási módozatok tökéletlensége vissza kell hogy vezessen a szenvedésnek — mint elkerülhetetlennek — tűrésére, mely a Máriával való (nem tudok jobb kifejezést használni) érzelmi azonosuláshoz vezet (Fiát veszette el). Meggyőződésem, hogy a történelmi viharok túlélésében feltétlenül helye van a Mária-kultusznak, mint a szenvedés közösségi elfogadásában, mely sohasem a tételességben mutatkozott meg” (Sajnos, ismeretlen a levélíró).

Az is az érdekességek közé tartozott, hogy a Szentlélek személye mennyire előtérbe került korunk hívőinél. Mintha az Atyával nem tudnának mit kezdeni a választólok: „Nekem a Szentlélek Úristen a mindenkor segítő Isten” (doktor). Az Atya számukra éppoly „lezárt” kérdés, mint a megváltás, a Szentlélek ellenben az újjáéledés motorja: „Jézus után mintegy jogfolytonosan marad a Szentlélek. Ő a gondviselés dinamizmusa, nem mintha a másik két személy sztatikus maradna. Álláspontom szerint a XX. század, illetve a XXI. század még nem készült fel a Szentlélek megértésére, befogadására.”

A LEGSZEBB VÁLASZ. Egy pénzügyi szakember írásában fedeztem fel a legszebb választ. Minden kérdésre „Mit jelent számomra ez vagy az a vallási igazság?” így kezdte választát: „egyre többet . . .” És ezt meg is okolta. Visszanézve gyerekkori elképzeléseire, valahogy Prohászka érzülete tölti el: „Minél inkább közeledem Hoz-

zád, annál messzebb van végtelenséged, de szent emberséged annál mélyebben enyém" (Szentlélek hárfája c. imakönyv). Ez a hívő is boldogan konstatálja, hogy milyen messzire került a gyerekkori fantáziadús, érzelmes kapcsolat („a legnagyobb fölség, akihez még szólni sem lehet, csak a szemet behunyva fogadni a szentostyában . . .” „gyermekként, öntudatlanul is a litániás imádságokban a tiszteletet . . .”) atmoszférája, s milyen hétköznapi, élő és közeli lett az Isten. Ugyanakkor ez a közelség tele van jövővel és távlatlall. „Arra törekszem, hogy számomra a Szentháromság, annak közössége legyen életemben a legnagyobb szellemi kapocs” . . . „Számomra a megváltás a legnagyobb szenvedésekben, bizonyára még a halálban is, a reménységet fogja jelenteni.” . . . „Mária jelenleg az emberiség Anyját jelenti számomra.”

Ez a pár idézet is sejteti, hogy az igazi keresztény az, aki folytonosan közeledik Istene felé, aki folytonosan igazibb keresztény lesz. Azt hiszem, ezt kevésbé tudatosítjuk hűveinkben. A gyakorló keresztény — előrehaladva hitében — szomorúan állapítja meg régi gyarlóságait, ahelyett, hogy észrevenné, hogy jelenlegi magaslatáról tűnik csak alacsonynak a régebbi állapota. Azután tapasztalva jelenlegi gyarlóságait, elborzad, hogy milyen messze van a tökéletességtől. Így aztán a keresztény ember sokszor az, aki a legtökéletlenebbnek érzi magát (s ennek megfelelően zsémbes vagy depresszív), mert elindult a tökéletesség útján, de még mindig messze van a cél. Rá kell ébreszteni őt arra, hogy azért már jó úton jár. S a mai pesszimista világban egy ilyen optimista ember a legnagyobb áldást jelenti.

Koncz Lajos

A HITTANÍTÓ KORSZERŰ MŰVELTSÉGE

A hit átadásának, kontinuitásának elakadása szekularizált világunk égető problémája lett, amiről sok aggódó szó esik manapság. Az okok közt rámutatnak a társadalom, közösségek, családi kötelékek általános fellazulására, a hagyományok, értékek devalválódására. Ennek következtében ui. a hitnek mint hagyományos értéknek átadása is kétségessé vált, sőt sok esetben kifejezett törésről kell beszélni, a hagyományok, az átadás megszakadásáról. Ilyen helyzetben a hivatásos hittanításnak a jelentősége sokszorosan megnőtt, mert amit a családban már nem kap meg az ember — ha később egyáltalán jelentkezik a vallási igény —, azt a „hivatalos” hittanoktatásnak kell pótolnia. De mert a természetes, gyermekkori, „mélylélektani” gyökerek hiányoznak, e hittanításra fokozott felelősség hárul, mert már magasabb szinten, kritikus, tudományos és kulturális igényességnek kell megfelelnie, ha igazi elfogadásra akar találni. Az ilyen helytálláshoz szükséges komponenseket szeretné az alábbi írás számba venni, vagyis a hitoktató (pap, vagy világi lelképásztor) szükséges *szellemi felszereltségét, korszerű műveltségét* felvázolni, a vele és küldetésével szemben támasztott kívánalmak, elvárások szempontjából.

Persze aligha vállalkozhatunk teljességre — az anyag sokrétűsége, gazdagsága és a szempontok, látószögek pluralizmusa következtében. Átfogó tárgyilagosság helyett inkább valamilyen személyes jellegre, burkolt vallomásra számíthatunk, óhatatlanul arról tanúskodva, hogy az anyag gazdagságából és az úgynevezett korszerű műveltség széles palettájáról mik vannak közelebb a szerző szívéhez. De az is természetes, és mind a hittanító alpműveltségétől, mind pedig a hallgatósága adottságaitól és alkalmától is függ, hogy konkrétan mit, milyen régít, vagy újat, természettudományosat vagy irodalmi, bibliai vagy elvont teológiát hozunk a *szív bőségéből*.

És pontosan ez a mi kérdésünk: mit jelent tartalmilag „a szív bősége” (Vö. Mt 12,34)? *Alapkövetelményként* idézzük a Katechetikai Direktórium 108. pontját: „A lelkipásztori tevékenység, ha nincs hozzá megfelelően képzett és felkészült személy, szükségszerűen kudarcba fullad. A különféle eszközök önmagukban hatástalanok, ha nincsenek megfelelően képzett katekétá kezében . . . Ezért a hittanítás megköveteli a tudományos szintű, egzakt teológiai, antropológiai és módszertani képzést. Meg kell ismerni a teológiai *hagyomány* tanítását, ennek ki kell terjednie a katolikus tanítás egészére, éspedig tudományos szinten . . . És az egésznek a lelke a *Szentírás* legyen!”

BIBLIKUS ÉS TEOLÓGIAI FELKÉSZÜLTÉG. E téren, a *Biblia értelmezésében* élénk mered az egész krízishalmaz, ami az utóbbi évtizedekben keletkezett. Az általános helyzetet jól kifejezi egy német teológiai mű címe: „Alarm um die Bibel”¹. Az értelem, a fordíthatóság kettős: Riadó a Biblia körül és a Bibliáért. Tény, csak címszavakban összefoglalva, hogy századunkban különböző tudományok nevében kikezdtek a Biblia történeti hitelét, eltorzították műfaji jellegét, kitalálták az „ősegyházi teológia” fogalmát annak magyarázatára, hogy miképpen lett „a történeti Jézusból mitikus Krisztus”. S bár a vád elsősorban a kifejezett racionalista, félrationalista, s inkább protestáns teológiát illeti, enyhébb formáitól nem mentes több katolikus hittudós sem.

Hogy a kutató *teológia* kísérletezik újabb elméletekkel (Schillebeeckx pl. becsülettel csak „munkahipotézisnek” vallja véleményét tudatában annak, hogy szemben áll az egyházi hagyománnyal)², ezt a pluralizmus, valamint tudományos kutatás szabadsága nevében bizonyos határig még el lehet viselni. De hogy felelős igehirdetők templomban, Isten hívő népe előtt vagy gyanútlan fiataloknak ilyeneket prédikálnak, tanítanak, az teljességgel érthetetlen. Nem véletlenül szól a Cat. Trad. óvással a 61. pontban: „Most a Zsinat utáni időszakban igen jelentős a teológiai kutatás az egyházban, ugyanakkor ez veszedelmeket is rejt magában. Ugyanezt el kell mondanunk az exegézisen belül a hermeneutikáról is. A teológusok és exegéták annak tudatában, hogy kutatásaik és állításaik milyen nagy hatással vannak a katekézisre, óvakodjanak attól, hogy biztos igazságként tüntessenek fel olyan dolgokat, amelyek csak sejtelmek, vagy szakértők közt vitatott tételek. A katekéták viszont a teológiai kutatásokból bölcsen válogassák ki azt, ami világosságot gyűjt saját kutatásaikhoz vagy tanításukhoz, de éppen úgy, mint a teológusok, a Tanítóhivatal irányítása mellett *igaz forrásokból* merítsenek. A gyermekeket és mindazokat, akiket oktatnak, ne zavarják meg szokatlan véleményekkel, üres problémákkal vagy meddő vitákkal, melyek ellen már Szent Pál is tiltakozott leveleiben.” — Ugyanilyen óvást hallhatott pár hónapja Ratzinger kardinális ajkáról az a hatezer főnyi hallgatóság, melynek a kanadai Torontó egyetemén beszélt: „Ha egy hittudós katolikus iskola, vagy egyetem tanítói székében az egyház hagyományával ellentétben tanít, Istentől kapott hatalmával él vissza, amelyet a Tanítóhivatal nem tűrhet anélkül, hogy maga is ne válna bűnrészessé.” Idézte Krisztus szavait is Máténál (18,6): „Aki megbotránkoztat (félrevezet) csak egyet is a kicsinyek közül, akik hisznek bennem, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakába és a tenger fenekére vetnék”. Biztos exegézis szerint itt nem a gyermekekről van szó. A görög „tapeino” alacsony, kicsiséget jelent, átvitt értelemben a hitkészség alázatos lelkületét; tehát általában a Krisztus-hívőkről beszélt Jézus. Ezt az ősi értelmezést bizonyítja az a kevésbé ismert érdekesség, hogy a püspökök neve előtt szokásos kereszt-jel eleinte ennek a tapeino szónak kezdő tau betűje volt, és a krisztusi tanítványiságot, a hit-kontinuitást volt hivatott hangsúlyozni az apostolotódi szövegben.

AZ ÖNKÉPZÉS FELELŐSSÉGE. Nagyon komplex és igényes világban kell tehát ma a hittanítónak a teológiával is helyt állnia. Ezért két *véglet* mindenképp kerüendő. Az egyik a teológiai modernkedés, a mindenáron újat, meghökkentőt mondani akarás, a másik a vaskalaposság, a „garrone-i paraszt” makacssága, amely a zsinattal is szem-

beszáll, és semmi újra nem hajlandó — még fogalmazásban és módszerben sem. Mindkét veszélytől óvna kifejezetten a Cat. Trad. és az ezt megalapozó Szinódus intelmei (17. p.). Amikor a hetvenes évek elején nálunk is megkezdődtek a továbbképző kurzusok, s elhangzottak újszerű dolgok, pl. új zsinati egyházképről, zsinati szellemről vagy például a megkülönböztetés Jézus eredeti szavairól, és a valószínű módosításokról az ősegyházi kérügmában és evangéliumokban, még gyakran lehetett hallani egyes paptestvérektől méltatlankodásokat, tiltakozást az „új” dolgok ellen.

Ez ügyben már Schütz Antalnak volt mondanivalója, jóval a zsinat előtt, és az ő hitűségéhez aligha férhet kétség. Életem c. önéletrajzában (188.) olvassuk a sorokat: „A szellemi élet üteme ma oly gyors, hogy aki színvonalon akar maradni, tehát a teológiában a kortársakhoz akar szólni, annak úgyszólván minden öt évben újra kell tanulnia.” (Érdekes, hogy két évtizeddel később K. Rahnertől egy egészen hasonló megállapítás olvasható.) Hogy azóta még jobban meglódult az idő, semmi kétség, s ezért még inkább kötelességünk teológiai műveltségünket szinten tartani. Ma, az űrhajózás korszakában pl. Krisztus mennybemeneteléről sokkal árnyaltabban beszél a teológia szentírási leírás exegézisének, következőleg a korszerű prédikáció és katekézis sem fogja kitenni a hitet próbának vaskos, realisztikus leírásokkal, hanem elvontabban, a transzcendens létbe való átmenetet hangsúlyozva kell szólnia róla, a képszerűség nélkül.

Semmi kétség, hogy ez a szüntelen önképzés, továbbképzés rendkívül sok időt vesz igénybe. Meisner kardinális hívta fel a figyelmet a legutóbbi Szinóduson, hogy „az utolsó 20 esztendőben az egyház olyan extenzív működést volt kénytelen vállalni, mint azelőtti kétezer éves történetében is alig. Konferenciák, tanácskozások és disputációk veszik el mérhetetlen időnket és erőnket.” Mindezt tehát az „idők jeleként” értékelhetjük, a továbbképzőket és lelkigyakorlatainkat is, melyek az egyházon belüli szüntelen dialógusban, a tisztánlátás és útkeresés jegyében történnek. Az egyén élete és helytállása felelős evangelizációs munkájában aligha lehet egyszerűbb, kényelmesebb, mint az egyházé. Ezért nálunk legalábbis a magyar nyelvű szaklapok átolvasása elengedhetetlen követelményként jelentkezik (Teológia, Szolgálat, Mەرleg s részben a Vigilia).

SZEMBESÜLÉS A TERMÉSZETTUDOMÁNYOKKAL. A reneszánsz óta szüntelenül növekszik észrevehetőleg a humán (szellem- és kultúrtudományok) iránti érdeklődés, ehhez járult a XVIII—XIX. században a természettudományok térhódítása. E tudományok, különösen a természettudomány és a hozzá fűződő világnézet a maguk virágkorában, de tulajdonképpen mindmáig rendkívüli kihívást jelentettek és jelentenek a vallásos hitnek, következésképp az egyháznak. Ismeretük, figyelembevételük nélkül nem lehet helytállni az evangelizációs küldetésben, sem az egyszerűbb, sem a tudományos, teológiai szinten. Egyébként az a felismerés, amit az előbb Schütz Antaltól idéztünk a továbbtanulás szükségességéről, éppen ilyen tapasztalat hatására született benne. Prohászka pesti egyetemi tanársága idejében doktorátusra jelentkezett nála, és disszertációnak az akkor divatos antropológiai istenérvet választotta. De hamarosan rá kellett jönnie, hogy a helytálláshoz természettudományos ismereteit alaposan meg kell újítania, mert a klasszikus fizikában nagy földmozgás történt. Hasonló élménnyel a ma teológusának fokozottan kell számolnia, amikor a mikrofizika a makrofizika törvényszerűségeit volt kénytelen revideálni, a kvantumelmélet az erőhatások folytonossági elvét kezdte ki, Heisenberg felfedezése pedig a bizonytalansági relációról a mechanikus determinizmust fosztotta meg mitikus egyeduralmától. A múlt, sőt a jelen század minden apologetikai tankönyve még ezzel a determinizmussal állott perben, a természeti törvények változhatatlanságáról szóló „legszentebb” tétellel — az isteni kinyilatkoztatás és csoda lehetőségének a biztosítására. Renan pl. Jézus Élete c.³ világhíres könyvének hatalmas, önigazoló Bevezetésében megszállottan bizonygatja, hogy „a csodák olyan dolgok, amelyek sohasem történnek meg...

Csak hiszékenység fogadhatja el őket . . . Egyszer sem bizonyították be az Istenség beavatkozását semmiféle eseménybe. Aki a természetfelettit elfogadja, kívül helyezkedik a tudományon'', mely szerint a természeti törvények változhatatlanok. S íme a fordulat a heisenbergi világformula megfogalmazásával, mely szerint az atommagon belül nincs érvényben az okság törvénye; s azóta e radikális „kontingencia-elvre'' építik egyes mai teológusok a csoda lehetőségének bizonyítását. Eszerint a csoda a természettörvényekhez viszonyítva nem „áttörés'' vagy felfüggesztés, ahogy eddig a természettudományokat irritálva fogalmaztunk, hanem azokon belül maradva a gondviselés a bizonytalansági tényezőt használja fel adott esetekben a csodák beiktatására.

Az eddigiekre esetleg azt mondhatja egy *gyakorló hitoktató*: ezek a tudományos dolgok a hittudósok gondja-baja. A hitoktatás, igehirdetés egyszerűbb szinten történik. Nos, akkor tudatosítsuk magunkban, hogy a XIX. század óta, s főképp századunkban, és nálunk fokozottabban az egész szellemi élet, a *mindennapi gondolkodás* is át vannak járva bizonyos *természettudományos szemlélettel*, ami a vallás világának ellenébe dolgozik. A mai átlagember a tudományos-technikai forradalom eredményein át pl. olyan sok modern „csodával'' kerül közvetlen kapcsolatba (űrhajózás, holdutazás, televízió, hangrögzítés, videózás, műbolygók, a magfizika fantasztikus eredményei, de akár csak egy számítógép, vagy kvarcóra stb.), hogy a Biblia világa a maga csodáival naiv meséknek tűnnek a valósághoz, az ember alkotta csodákhoz képest. Mintha Marx múlt századi jóslata beteljesülne: „Az ipar csodái feleslegessé teszik az isteni csodákat.'' És tudatosítsa magában a hitoktató, főképp, akik iskolásokkal foglalkoznak, hogy azok általános és középiskolás tankönyveikben már ezt a levegőt szívják, ezt a világnézetet és gondolkodásmódot kapják. A fizikában a materialista világnézet axiómáit (amely kizárja a teremtést), a biológiában az evolúciót (ami kizár minden további), a történelemben pedig tudományosnak ható válaszokat már az V. osztályos tankönyvben fejezetek sokaságán át ezekre a kérdésekre: Hogyan keletkezett a vallás? varázslatok, halottkultusz, túlvilági élet hite, a Biblia „mese és valóság'' világa, a pogány mítoszok, a keresztény legendák magyarázatai stb. Az irodalmi tankönyvek pedig — gimnáziumi szinten egész részletesen és értékelve — ismertetik a Szentírást, ó- és újszövetségi történeteivel, de természetesen csak mint az emberiség „gyermekkorának'', ősi és ókori történetének, gondolkodásának kultúr- emlékeit. A természettudományos és ateista világnézet tehát elemeiben, esetleg teljes szemléleti redukáltságával ott van többé-kevésbé az elénk kerülő fiatalok, de felnőttek mentalitásában is. A katekézisben — nem apologetikus hadakozással, sokkal finomabb és szürtebb módon — erre figyelemmel kell lenni.

A HUMÁN MŰVELTSÉG SEGÍTSÉGE. Mondanivalónk legjelentősebb területe a közvetkező, amit a hittanító *humán műveltsége* címmel hirdethetnénk meg követelményként. Milyen legyen ez a műveltség, mit foglaljon magában? Hogyan értékesíthető a papi munkában? Hogyan érvényesül közvetlenül, és hogyan hat titokzatos sugárzásként a mélyről az a humán műveltség, amely már sokkal kevesebb problémát, és sokkal több segítséget jelent a vallásnak és hitnek, mint a természettudományok birodalma. Ennek gyökere bizonyára abban található, hogy a humán-, vagy szellemtudományok közvetlenül magát az embert ragadják meg és fejezik ki, gondolati, érzelmi világát, önkifejeződését szavakban és a képző-, meg zeneművészetben. És az ember önértelmezésében nagyon is érdekelt a vallás, főképpen az a vallás, melyben az Isten is emberré lett, s amely vallás ezért joggal mondhatja Prohászkaival: Nihil humanum a me alienum puto. VI. Pál is ezt mondta a zsinatot záró beszédében: „A zsinat figyelmét egészen lebilincselte az emberi igények felfedezése.'' Ezek az igények, legmélyebb, *Istent invokáló dimenzióikkal* együtt legjobban a művészi alkotásokban ragadhatók meg; az irodalom szavakba foglalt vallomásaiban, a zene irracionális, érzelmi szuggesztivitásában, de a képzőművészetek jelzés- és szimbólumvilágában is.

Dante Színjátéka, Shakespeare drámái, Madách Ember tragédiája, Ibsen Peer Gyntje, Dosztojevszkij lélekfeltárásai, Balzac regény-folyamai (s hogy lehetne vég nélkül folytatni a sort!), Bach, Beethoven, Liszt, Bartók muzsikája, Wagner zenedrámái nélkül nem ismernénk olyan mélységekben az embert, akinek üdvössége pedig ránk, közvetítő emberekre van bízva. Faust örök emberi boldogságkeresése, Váci Mihály „nem elégje”, Szent Ágoston „inquietumja” ugyanegy töről fakad, s ugyanazt fejezi ki, ami már Szent Tamásnál (Arisztotelészétől) megtalálható: A lélek valami képpen minden! S amit az új teológia ezzel a szakkifejezéssel próbál megragadni; az ember transzcendentális nyitottsága, végtelenségi vágya. Először csak a mások felé való szüntelen keresésben, József Attila szavaival: „egymás nélkül sötétben élünk”, és „Hiába fürösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat”; — vagy Beethoven vallomlásában: Egész életünk telve van szomjúsággal, s amihez hozzáérünk, mind azt kiáltja a kezünk alatt, minden kevés! — Vagy ugyanez Váci Mihály utolsó kötetének utolsó versében: „Valami hiányzik minden ölelésből . . . hiába verekszünk érte a halálig: ha miénk is, a boldogságból hiányzik valami . . . Hiába vágyasz az emberi teljességre, — mert az emberből hiányzik valami. Hiába reménykedsz a megváltó Egészben, mert az Egészből hiányzik valami. A Mindenségből hiányzik egy csillag, a Mindenségből hiányzik valami . . . Az égboltról hiányzik egy sugar, — felőlünk hiányzik valami . . .” — És ez a felőlünk hiányzó Csillag ad jelt magáról csöndesen, rejtelmesen, minden igazi emberi kapcsolatban. Ahogy megint a filozófia dadogja: az interperszonalitásban van valami titokzatos transzperszonalitás, kopogtat, fölfénylik az Isten. De mennyivel érzékletesebben mondhatom ezt el intelligensebb híveimnek, esetleg egy jegyesoktatás csúcspontján (mikor azt a hihetlent akarom velük elhítenni, hogy a szentség erejében egymás számára kegyelmi forrás lehetnek), ha P. Claudel drámájából, a Selyemcipő csodálatos szavait olvasom föl:⁴ „Rodrigo, én nem tudom beváltani azt az ígéretet, amit a testem tett neked . . . Miért kérted tőlem azt, amit asszony nem adhat? . . . Miért nem bízol abban az erőben, amely hív, hogy magunkból kilépjünk? Vedd, Rodrigo, vedd, szívem, azt az Istent, aki engem betölt!”

A teológia, a hit világának számtalan elvont területe kaphat ilyen *átvilágítást* a világirodalom alkotásaiból. Ha például az üdvösség rendjének egyik elvont törvényszerűségét kell magyaráznom, mely csak a zsinat után tudatosodott jobban, a szakramentalitás, az inkarnációs struktúra elvét — Goethéből nagyszerűen ki lehet indulni. A Faust alapeszméje ui. a végső összefoglalásban: „Minden múlandó csak hasonlat, az elérhetetlen itt valósággá lesz.” Ez a szentségek struktúrája is: egy érzékelhető dolog a titokzatos, természetfölötti valóság, a kegyelem hordozójává lesz. Ezért lett a zsinat felismerésében az egyház az üdvösség egyetemes szentsége, s alapvetően maga Krisztus az Őszentség: kiüresített emberi alakban — az istenség hordozója (vö. Jn 14,9). De a fausti, előbbieket záró sor még további dimenziókat is felidéz: „Az Örök-Női segít minket át”, a transzcendenciába; és felmerül az Évák, Margitok, Beatricék inspiráló, felemelő hivatása, s bizonyos művészi érzékkel akár az egész mariológiát rá lehet építeni e szavakra.

Egyébként bizonyára alig van valamirevaló hitoktató, akinek költők istenes vagy egyéb verseiből ne lenne valamilyen *gyűjteménye*, Ady, József Attila, Weöres Sándor, Illyés Gyula vagy akár Piliinszky kötetéből. Csak egy villantásnyi: Ember vagyok, több mint a csillag, több mint a harmat (Juhász F.); Nem ismerem a célotmat, de a Céloom ismer engem (Weöres); Igazában a szívével lát jól az ember (Saint-Exupéry) . . . E célra különben kiváló kiadvány van a kezünkben: a Vigília-könyvek sorozatában az Innen és Túl, Versek az Isten-kereső emberről c. kötet. S újabban ennek kiésszítő kötet, a hasonló, elbeszéléseket tartalmazó „Örök Tűz” c. kiadvány.

„THEOLOGIA SYMBOLICA”. Mi az oka, hogy a költői képek, szimbólumok olyan *erővel hatnak* a vallási tematikában, a vallásos beszédben? Mircea Eliade írt erről korunkban szaktudományosan, rámutatva, hogy a vallás, a hit világa nem kézzelfogható, hanem elvont, transzcendens, titokzatos világ.⁵ Ezért a dolgok valamelyes érzé-

keltetésére sokkal alkalmasabb a *jelképek, szimbólumok, sejtetések nyelvezete*, mint a metafizikai vagy teológiai fogalmakba törés. A jelképek ui. lényegüknél fogva több-értelműek, így az azokba való beleélés által sokkal inkább megközelíthető a Végső Valóság; nem intellektuális megismeréssel, hanem bizonyos átéléssel és belső azonosulással. Ez a liturgia varázsának is a titka, s az csinálja jól a liturgiát és szentbeszédet, aki ezt a misztikus atmoszférát, az Istenség numinózum-világát tudja valamennyire érzékeltetni. De ugyanezen okból beszél az Úr Jézus is példabeszédekben, és használta állandóan a képek, hasonlatok nyelvét, mint ahogyan ilyen a Zsoltárok, Jób-könyv és próféták stb. stílusa is . . .

A szimbólumoknak tehát a teológiához sok közülük van. Ezért akart élete utolsó évtizedében Schütz Antal egy *theologia symbolica*t összeállítani misztikusokból és a világirodalom alkotásaiból, hogy a dogmák fogalmi világa át legyen világítva az analógiák, hasonlóságok, előképek, szimbólumok sajátos ragyogásával. Neki már nem adatott meg hozzá az idő és erő, de korunk nagy teológusa, a svájci H. Urs von Balthasar (most 82 éves) 65 éves korában hozzáfogott a roppant, szinte *kozmosz szintézis*hez. Trilógiának tervezett hatalmas művéből megírta már tíz kötetben az I. és II. részt. Az első címe: Herrlicheit (Dicsőség, Ragyogás), a másodiké: Theodramatik (Isteni Színjáték). Az elsőben a szépség, a másodikban a jóság érték kategóriájában tükrözteti „a szabadság istenemeri drámáját”, ahogyan ő a megváltást és húsvéti misztériumot nevezi. P. Lubac szerint⁶ „ez az ember kora legműveltebb embere. És ha van valahol keresztény kultúra, akkor az övé az. Klasszikus ókor, a nagy európai irodalmak, a metafizikai hagyomány, vallások története, a kereső modern emberről szóló írások, és mindenekelőtt a szent tudomány, Tamással és Bonaventurával s az egész patrisztikával, nem is szólva a Bibliáról. Nincs semmi olyan nagyszerű, ami felé ne lenne nyitott, s amit ne asszimilálna. Írók és költők, filozófusok és misztikusok, minden felekezethez tartozó keresztények: valamennyit befogadja; mindezek a hangok szükségesek neki, mindebből zeng fel Isten nagyobb dicsőségére a katolikus szimfónia.” Mert az *igazság szimfonikus*, hirdeti egyik művében teológusunk. Mint a zeneműben az egyes motívumok, ill. hangszerek összecsengenek, a teológiában a különböző iskolák, közelítések, szempontok egészítik ki egymást, teszik gazdagabbá, teljesebbé, tehát katolikussá az összhangzást.

Fejezzük is be ezzel a nagy látással és képpel az emberre transzponálva. Nemcsak az igazság, az *ember is szimfonikus*, mindennek a befogadására képes és alkalmas, minden dimenzió megjárására és minden érték megélésére hivatott. S minél gazdagabb, egyetemesebb léleklben és szellemiségben az ember, a tanító ember különösen, az Igét hirdető még inkább, minél szélesebb és mélyebb a hitoktató műveltsége, s még inkább minél teljesebben koncentrálódik és jelentkezik mindez egy sugárzó személyiségben, annál biztosabban és eredményesebben tud hatni és vonzani; nemcsak egyszerűen tanítani, hanem közvetíteni, *tanúsítani*, sőt megjeleníteni és magával ragadni, — az isteni kegyelem támogatását mindig feltételezve.

Jegyzetek: 1. G. Bergmann: Alarm um die Bibel, Gladbach, 1974⁵. — 2. E. Schillebeeckx: Jesus, Freiburg, 1975⁵, 345, 623. old. 119. jegyzet. — 3. A Renan-mű francia I. kiadása 1763-ból való. Magyar fordítása a 13. kiadásból Bp. évszám nélkül, Dick M. kiadása, IX—X, LXXV—VI. old. — 4. Ld. Válogatás P. Claudel műveiből, Bp. 1982. 664—71. — 5. Vö. Mérleg 1981/3. M. Eliade portréja. — 6. Mérleg 1975/4. 357.

A HIT BEFOGADÁSA ÉS MEGVALLÁSA

A világi állapotban lévők csak tükörképei, visszhangjai a klérusnak, — írja kora fel-fogásmódján Newman bíboros a lelkipásztorok és a hívek egyetértésében (conspiratio pastorum et fidelium) — mégis van bennük valami többlet, ami a lelkipásztoroknál egymagában nem található meg.¹

Newman 1859-ben elsőként sürgette a hívek megkérdését arról, miként fogadják be, miként élik hitük tanítását. Szándékát így indokolja: „Az egyháznak minden tagja életfontosságú, és sajátos feladata van. Veszteség nélkül egyik sem nélkülözhető . . . Azt gondolom, az Ecclesia docens (a tanító egyház) öröme nagyobb lesz akkor, ha lelkes híveket lát maga körül . . ., mintha híveit az isteni tanítás tanulmányozásától és szent elmélkedéseitől távoltartaná, és a hirdetett tanítás tekintetében megelégedne egy bennfoglalt hittel (fides implicita). Ez ugyanis a képzett embereknél hitbéli közömbösséghez, az egyszerűeknél pedig babonához vezet.” — Egyházunkban régóta nehézséget jelent a jóakarátú, de tartalmilag hiányos hittudás problémája. A hitbefogadásnak alaposabb vizsgálata csak a zsinat után kezdődött.

Milyen befogadásról van szó? A II. Vatikáni zsinat után az egyház fokozott erővel akar meggyőződni arról, hogy az egyháztagek miként fogadják be, miként élik hitük tanítását. A *Bolognai Nemzetközi Találkozások*² szorgalmazták, hogy a megújult hittanítás kiadását a keresztények, főleg a világiak életében nyomon kövessék. A gyakran még elméleti vizsgálatok is azt célozzák, hogy egyre hatékonyabb megoldásokra készítsék a lelkipásztorokat, főleg a *helyes egyház* kialakításában, és a *világiak feladatainak tudatosításában*. Antonio Acerbi egyháztörténész, a találkozók szervezője ismételtelen hangsúlyozta, hogy egyháztanunk még ma is „két vágányon fut”: a jogi szemléletű egyháztan, és a „Lumen Gentium” szellemében megújult egyháztan szintjén, és a kettő gyakran keveredik, Yves Congar, a zsinati egyházszemlélet egyik előkészítője, a kettősséget úgy akarja feloldani, hogy a híveket jövőben ne (csupán) a törvények iránti engedelmesség-engedetlenség (acceptation des lois) szempontjából mérlelje, hanem, amint azt az egyház eredeti felfogása is megkívánja, szabad döntésű, a hit befogadására és megélésére kész, nagykorú felnőtteknek tekintsék. Ez az óhaj nem új. Már az I. Vatikáni zsinat után is voltak kísérletek egy ilyen „egyházvani recepció” elindítására és felmérésére, de sajnálatos módon, elakadtak. Napjainkban, korunk lélektani ismeretei sokat segíthetnek a hittanítás önkéntes, szabad befogadása feltételeinek felismerésében. A lelkipásztorok így maguk is előkészíthetik híveiket a döntésre, beleegyezésre, egyáltalán mindarra, ami a keresztény nagykorúság jellemzője,⁴ hiszen a befogadás maga is lélektani kérdés.

Általános értelemben a *recepció* egy megadott irányelvnek, igazságnak a készséges befogadását jelenti. Így már eleve feltételezi, hogy az illető képes *világos döntést* hozni és, hogy kialakítható-e *megfelelő kapcsolat, egyetértés és együttműködés az átadó és a befogadó között*. Ahhoz, hogy az egyének befogadott igazságait, nézeteikből és helyzetükből fakadó magatartásukat megismerjük, nem elegendő a hit anyagának, mintegy „leckének a felmondása”, hanem véleményekre, kötetlen vitákra van szükség, arra, hogy az igazság átadója felismerje, mi a *főlöseges*, és mit kellene jobban elmélyítenie. Ilyen értelemben mondható, hogy a recepciónak *közösséglélektani* jelentése van. Ugyanis egy csoport válaszárol van szó, — írja J. M. Roger Tillard kanadai teológus — tehát olyan véleményről, amiben közlik, hogy a szóbanforgó igazság megfelel-e az adott közösség valóságos szükségletének.⁵

A hit befogadásánál nem csak az alapvető megértésre figyelünk, sem pusztán a jószándékra és készségre, hanem tekintetbe vesszük mindazt a megnyilvánulást is,

aminek alapján valaki elkötelezett kereszténynek mondható. *Ha tehát hitbefogadást mondunk, hozzáértjük annak kinyilvánítását, megvallását is.*

VI. Pál mindezekre a szempontokra is ügyelt, amikor a zsinat befejeztével az egyházi vezetőkől megkívánta, hogy az igazság őszinte tiszteletével fogadják az eredeti források alapján megújult hittanítást és azt a lelkipásztorok és a hívek felé úgy adják közre, hogy azoknak életét is átjárja. „Mert nem elég, ha a tanítás önmagában igaz — legyen az zsinati vagy pápai dokumentum, köznapi katekézis — még az sem elegendő, ha *összhangban* van az egyház többi megnyilatkozásával, hanem arra is figyelni kell, hogy *konkréten* „itt és most” hogyan felel meg a *hívők hitérzékének*, hitértésének (sensus fidelium), és ebből eredően *hitbeli gyakorlatának*” — így fejt ki Tillard VI. Pál idevágó gondolatát.

A zsinati tanítás további „sorsa”. Hamarosan kitűnt — amint az várható is volt, — hogy az egyház a megújult hittanítást és hitbeli gyakorlatokat nem egyenletesen fogadja be. Az alapvető elvárás ez volt: „Amikor a püspökök a római pápával közösségben tanítanak, szükséges, hogy a hívek egyetértsenek azokkal a nyilatkozatokkal, melyeket püspökük hit és erkölcs dolgában Krisztus nevében terjeszt elő —, és odaadó lélekkel kell ragaszkodniok ahhoz” (LG 25.).

Ez az *odaadó lelkület* fejezi ki a zsinat *szelleméből fakadó magatartást*, ami az evangéliumnak és az idők jeleinek helyes összefonódásából fakad.

A befogadási készség legerősebben ott mutatkozott meg, ahol a *helyi egyházak* a saját történetükbe, hagyományukba beillesztve kapták a tanítást (vö. LG 23. 25.). Egyidejűleg nagyon fontos az egész *egyházzal vállalt közösségtudat*. Ha ez él, akkor még a befogadásban mutatkozó eltérések is pozitíven értékelhetők. Az olasz katolikusok például, korábbi tapasztalatok alapján, nem szívesen fogadták a vallásszabadság zsinati tanítását, bár az odaadó zsinati szellem nem hiányzott belőlük. Hasonlóképpen tartózkodva fogadta az ökumené ügyét a történetében és jelenében majdnem tisztán katolikus lengyel nép. Mindez azonban nem változtatott befogadási készségükön.

Kezdetben a zsinati szellem nagy erővel járta át a világegyházat, jelentős hatással volt a többi keresztény egyházra, a nem keresztény vallásokra, sőt a nem hívőkre is. Újra érzékenyvé vált a hívek hitérzéke, kialakult az egyetértés: a püspökök, a papok, és a hívek együttesen vállalták a belső megújulást. Visszatekintőleg a „repció első hullámának” nevezi ezt a korszakot J. M. R. Tillard. A hívek közössége a zsinat tanításával egyetértett, és VI. Pál irányelveire figyelve, adták tovább, vették át a feladatokat. Elkezdődött a megújulás a papnevelésben, a szerzetesi képzés és a lelkiség terén. Az anyanyelvi liturgiák gyorsan terjedtek, a világiak lassan újra megtalálták a helyüket az egyház életében. Létrejötték a világiak tanácsai, az ökumenikus bizottságok, és folyamatosan haladt előre a kúria reformja... Mi más lett volna mindez, mint a zsinat repciója?

Hibák és hiányosságok. A kezdeti lendület rövid időszaka azonban csak egy bizonyos átfogó — globális — hit élesztésére volt elegendő. A hitigazságok feldolgozása, részletes kifejtése, explicit befogadása csak ezután kezdődhetett (volna). Sajnos, a részletek kidolgozásának mikéntjén sokan fennakadtak, — éppen az alapos ismeretek és az annyira várt gondolkodásmód megváltozása hiányában.

Az elmúlt húsz év alatt, amint azt az időszakos felmérések is mutatják, a hívek nagy átlaga megmaradt az átfogó, de ki nem fejtett hitismeretnél. A kezdeti lendület is visszaesett, és megtörtént az, amit Newman már száz évvel ezelőtt jól látott: egyesek közömbössé váltak, mások visszatértek a babonás hiedelmekhez. Mindezek következménye, hogy a hitnek tudatos vallása mindmáig, még az elkötelezeteknél is, legtöbbször hiányzik.⁶ Mindennek egyik oka volt, hogy a zsinati tanítást legtöbbször inkább a *pontatlan tömegkommunikáció* révén ismerték meg, mintsem a hivatalos közlések, valamint a dokumentumok alapján. A sajtóban közölt tájékoztatók gyakran felületesek voltak, mert általában a szenzációkat ragadták ki. Így pl. ki-

élezték ugyan a szélsőséges konzervatív és liberális nézeteket, de a kiegyensúlyozott törekvéseket, és azok képviselőit az átlaghívő alig ismerhette meg. Többet hallottunk a zsinati törekvések elutasításairól, például a Lefebvre-ügyről, többet olvashattunk Hans Küng próbálkozásairól, mint Rahner, Congar, Suenens vagy de Lubac évtizedes zsinat-előkészítő és -értelmező munkásságáról.

Veszélyt jelentett és jelent még ma is a zsinattal szembeni ún. „rejtett ellenállás”, azoknak a tanítóknak az „opportunizmusa”, akik színleg dicsérik a zsinatot, — de mivel a zsinat szellemétől tudatosan mindig is távol tartották magukat — a dokumentumokat egyéni, gyakran megtévesztő módon magyarázzák.

Mások védekező állást vettek fel mindenfajta megújulással szemben. Az ilyen valószínű regresszió — ami nálunk is fellépett — nem volt más, mint egyfajta társadalmi ellenállás, — amint erre *Heinrich Böll* is figyelmeztetett. Így akarták bizonyos konzervatív csoportok társadalmi osztályukat a valláson keresztül megőrizni.

Sajnos, sok helyen még ma sem mutatnak rá a lelkipásztorok a katekézis és a különféle szentségi előkészítések során arra, hogy a *zsinati reformok* a *korábbi hagyományok talaján születtek*, — nem pedig valami újdonsághajhászásból vagy ellenszegülési törekvésből. Ugyanakkor fontos lenne tudatosítani azt a *történeti tény* is, hogy a *hatvanas évek eleje* világszerte, társadalmi szinten is, az *újért való lelkesedés* kora volt, ami áthatatlanul együtt járt a múlt értékeinek lekicsinylésével (deheroizálás). Ez a szellem behatolt az egyházba is. És bár a zsinat hivatalos törekvése az volt, hogy a „korok hordalékaitól” megtisztítsa az egyház időtálló értékeit, egyesek mégis túlzásba estek. A világsajtó is hozzájárult ehhez, amikor ismételt az „új egyházat” dicsérte —, a klérus egyrésze pedig, a világi törekvésekhez alkalmazkodva, „napra kész” akart lenni, miközben *nem figyelt* az egyházban annyira szükséges *folyamatoságra*. Ez a jelenség nemcsak az erősen hagyománytisztelőket zavarta meg, de még az egészségesen rugalmas lelkiületek sem tudták azt feldolgozni. Úgy érezték, mintha a „katolikus identitásuk” forogna kockán. A hívek körében fellépő bizonytalanság jó táptalaja lett a szélsőségesek előretörésének, ami viszont a konzervatívok jóslatait látszott erősíteni. — Mindmáig sokan kiélezzik a zsinat utáni fellépő nehézségeket, pl. a büntudat csökkenését, a gyónás elhanyagolását, az erkölcsi törvények és a hitigazságok elfogadásának lazulását stb. — ugyanakkor elhallgatják a ma már természetesen vett zsinati eredményeket.

Mivel a hittanítás befogadása „első hullámának” (Tillard, lsd. fentebb) számos tagja még ma sincs kellően felkészítve a megújult hittanítás befogadására, ezért nem is tudja meggátolni az egyre nagyobb tért hódító konzervatívoknak ún. „második hullámát”, akik sajátos magatartásukkal „csak ezért is!” (Tillard) a régít akarják visszahozni. — A helyzet annál inkább veszélyes, mert napjainkban a világot is előntötte a múltba nézés „nosztalgia hulláma” (sokan most ezt viszik túlzásba!). Ez a légkör nagyon kedvez az egyházon belüli restaurációs törekvéseknek, az újra merevedő jogi és szabályszerűségnek. Pedig az újabb nemzedék csak szabadon vállalt személyes döntések alapján lesz képes a keresztény igazságokat befogadni, életté tenni, lelkesedni érte. — Kedveznek a „második hullámnak”, sajnos, a *személyi feltételek* is. A zsinatot előkészítő, és az ott közreműködő püspökök és teológusok nagy része már nyugalomba vonult vagy meghalt. Az idősebb lelkipásztorok közül azok, akik akkor „nem tanulták újra a teológiát”, — ahogy ezt Rahner is sürgette, — visszahozták a nekik ugyan ismerős, de ma már elavult teológiai tankönyvek szellemét. A fiatal papság ezt nem érti, új utakon jár és már képtelen az idősebb korosztállyal termékeny, mélyebb párbeszédbe kerülni. Pedig igen sokat segíthetnének egymásnak a tapasztalat és az újra való érzékenység kölcsönös eszmecseréjében!

Hogyan segíthetünk? — Röviden ennyit: — Emeljük ki jobban a hittanításban azt (is), ami a *kereszténységben lényeges*, tehát *nem változik*, azaz mindenekelőtt mélyedjünk el a *kinyilatkoztatás főigazságaiban*.

— Keressük meg azt is, ami a *korábbi hitértelmezési móddal* összeköt; ezzel gyakorlatilag is elősegítjük az *élő hagyomány folyamatosságát*. Ugyanakkor adjunk teret a *fakultatív*, a szabad választási *lehetőségeknek* is hitünk megközelítésében. Így pl. éljen a latin nyelvű liturgia is éppen úgy, mint az ifjúság „modern” kifejezésformái. Tárjuk fel a különféle lelkiségi irányokat, hogy ki-ki, amiben lehet, átélhesse a keresztény szabadságot.

A hit átadásában teremtsük meg a *megfelelő érzelmi hátteret* is (ének, művészi feldolgozások, zarándoklatok, imanapok), nehogy a híveket bizonyos lelki elsívárosságuk miatt a zsinat előtti „aranykor” romantikája ragadja magával.

— Napjainkban egyre sürgetőbb a *lelkiség ébresztése*, mert az elmélyült lelkiség minden felületesség és túlzás ellenszere. Amikor *II. János Pál* pápa *Carlo Maria Martini* érseknek és *Henri de Lubac* atyának átadta a bíborosi kinevezést, kiemelte, hogy a zsinat teológiai megfogalmazásai befejeződtek. Most az a *lelkiségi feldolgozás* következik, amiben ők mindketten már élen járnak (ui. a bibliai tanítás, illetőleg a helyes egyházkép jól érthető, elmélkedési formáinak közreadásában).

A lelkipásztorok állandó gondoskodása. Ma a *hitigazságok befogadásának* szemmel tartása az egész egyház gondja. Így a recepciókutatásból leszűrt elvi eredményeket a hívek mindennapi életében kell értékelnünk. Ezért fontos, hogy a lelkipásztorok időről időre „vallomást” kérjenek híveik hitismeretéről és hitéletéről. Ez nemcsak lelkipásztori munkájuk visszajelzésére szolgál, de egyben sürgető felhívás arra is, hogy mi a helyes és mi az, ami módosításra vár eddigi módszereikben. Itt tehát *nem a statisztikák, a felmérések további szaporításáról van szó*, hanem arról a *belső mérlegelésről*, amit a lelkipásztorok híveivel közösen kell feldolgoznia. Látnia kell, mi az egyes hitkérdésekben a *tipikus állásfoglalás* az egyes korosztályokban, mi a hiányos, a félreismert, az elhárított kérdés. A külföldi, főleg a szomszédos Ausztria: „Woran ich glaube”-ankétját (lsd. *Diakonia* 1983. 8/9.) szem előtt tartva, hazai mintavétel alapján azt látjuk, hogy a hitismeret-hitélet keresztmetszete nagyjából hasonló hozzájuk (lásd ebben a számban: az egyházközségi felnőtt munkatársak, tanácsstagok, valamint a felnőtt (18—20-éves) hittanccsoportosok válaszait, a következő számokban pedig az egyházi iskolák fiú- és leánytanulóinak válaszaiból készült összegezéseket).

Az írásos válaszok nemcsak a *befogadott hittartalomról* adnak áttekintést, mivel *hitbeli tanúságokra utaló „vallomásokot”* kértünk (mit jelent életedben . . .? segített-e problémáid megoldásában . . .? stb. felszólítással) azért itt röviden ebből a két nézőpontból összegezhetünk.

— **A személyes hit öröme** (*fides qua creditur*) nézőpontjából. Szinte minden válaszban a megkérdezettek vallomást tesznek arról, hogy a *hit sajátos értelmet* ad életüknek, *erőt* jelent a nehézségek elviselésében, a nagy célok megvalósításában. Egyeseknek a *hit már önmagában* is olyan *kegyelmi ajándék*, ami betölti életét. Másoknak *erőforrás*, jó értelemben vett „eszköz” ahhoz, hogy a rászorulókat szinte hősiesség fokú szeretetszolgálatban, evangéliumi módon tudják segíteni. Az elkötelezettek pl. hitük erejével mondanak le az érvényesülésről, és képesek kitartani a gyengén jövedelmező, áldozatos hivatásokban.

Nagy távlatban úgy mondhatjuk: *A vallásos hit vállalása az emberiség humanizálásának hatékony eszköze! Az igazán hívő és hite szerint élő keresztény ezért jelent nagy értéket a társadalomnak.* Erkölcsi értéket, családi értéket, megbízhatóságot és felelősségtudatot az anyagi és szellemi értékek gondozásában, gyarapításában. — Igaz *Newman* bíboros mondása: „A beszéd semmi, amíg tettek nem kísérik”.

— **A befogadott hittartalomra** (*fides quae creditur*), és annak egyéni feldolgozására is jól következtethetünk a vallomásokból. Ami függ az intelligenciafoktól, a környezet

társadalmi-kulturális hatásától stb. Megtudhatjuk, mely igazságok állnak előtérben. Első helyre kerül: *Isten, mint gondviselő, szerető Atya*, aki értelmet ad az életnek és kézben tartja az egyén sorsát. Támaszt, erősítést, vigaszt nyújt, „Van, akiben feltétlenül megbízhatunk!” A kérdezettek mindegyike lelki igényei szerint, hosszabb-rövidebb ideig belső kapcsolatba került *Jézus személyével, tanításával*. Szinte általános probléma, hogy még a mélyebb lelki életre törekvők sem tudnak „mit kezdeni” hitünk főigazságával, a *Szenháromság* titkával. (Pozitív és elmélyült válaszokat egyik egyházközségi hittanos csoport tagjai adtak, akiknek papi vezetője nem filozófiai megközelítésben, hanem a személyes találkozás, a családi életközösség mintájára próbálta életszerűvé tenni ezt az igazságot.)

A hívők szemében ma is a legnagyobb „botrány” a *rossznak*, a szenvedésnek az eredete és jelenléte a világban. Úgy látszik, *Krisztus megváltó szenvedését még nem dolgoztuk fel eléggé hiveink számára*. A „*túlvilágról*” szóló keresztény tanítást nagy átlagban nem alapozzák a belső emberi igényekre; kevesen szólnak róla úgy, mint „beteljesedésünkről Istenben”. — És igen sokan vannak, mint mondják, akik félnek kételyeiket lelkipásztoraiknak feltárni, szinte alig találnak megfelelő személyi arra, hogy kötetlenül beszélgessenek hitükről. — Sokaknak okoz gondot az egyház intézményessége, mely számos történeti nehezékével együtt még elhomályosítja a zsinat egyik központi tanítását: az „*egyház misztériumát*” (igaz, hogy kevesen is ismerik ezt a „meghatározását”).

Mivel ma csak kevés hívő juthat el alaposabb teológiai ismeretekhez, — azért a lelkipásztoroknak jobban kellene alkalmazniok a különféle szintű katekézisekben a *hitanalógia módszerét*. Többek között ezt sürgeti *Günter Biemer*,⁷ a nagy tapasztalatu katekézistanár és valláspedagógus. — A teremtett világ, főleg az emberi lélek törvényszerűségein keresztül könnyebben feltárhatjuk az utat Isten jóságához, szeretetéhez, irgalmához. „*A központi hitigazságokat az élet relevanciáin keresztül kell bemutatnunk!*” — *Biemernek ez a tétele azt jelenti, hogy a hitigazságokat emeljük be a mai ember félelmeibe, vágyaiba, egyéni és társadalmi problémáiba, mert azok nagyon is megfelelő gyógyírt jelentenek számára*. — Így például, építhetünk arra, hogy igen erős a ma emberében a *szeretetigény*, amint azt a „szeretet filozófusa” *Gabriel Marcel* mondja: „Csak a személyes szeretet elégíti ki maradéktalanul emberi szeretetvágyunkat és hiányunkat!” — És milyen sokat hangoztatják, hogy az egészségesez személyiség kifejlődéséhez *nélkülözhetetlen az empátiaigény kielégítése*, azaz a másoknak nemcsak szóbeli, hanem mélyebb megértése, a vele való azonosulni tudás.

Ezekből az elemzésekből is felismerhető a *befogadás alapvető törvényszerűsége: A személyes hit mélysége egyenes arányban áll és szoros kapcsolatban van a hit tartalmi ismeretével*.

Lehetnek rendkívüli esetek, kivételek, mégis, a hit tanulásának, további elmélyítésének és gyakorlásának hosszú kimaradása helyrehozhatatlan lelki károkat okoz: a hit anyagából népszokás vagy babona lesz, — ennek visszahatásaként pedig megszületik a száraz racionalizmus, olykor a keserű cinizmus.

A Lélek erejében reménykedünk! A lelkipásztorok, az igehirdetők sohasem nyugodhatnak bele a „*hézagos hitismeretbe*”, a lelkes, de pusztán átfogó, és így bizonyos fokban elnagyolt, ki nem fejtett „*implicit befogadásba*”. Az ilyen hit nem vált a hívek vérévé és könnyen csődöt mond, ha hitünket indokolni, megvallani kell, ha a téves vádaskodásra helyesen kell válaszolniuk. — Mégis, szolgáljon vigasztalásukra, hogy bízhatnak a Lélek erejében. — Ha az egyház tanítói és minden elkötelezett hívője komoly erőfeszítést tesz a hit megfelelő átadására, akkor nincs miért aggódniok. Bízhatnak *Krisztus ígéretében*: az egyházon a pokol kapui sem vesznek erőt (vö. Mt 16, 18), — és az ígéret az egyház belső tévedéseire és gyöngeségeire is vonatkozik.

A II. Vatikáni zsinat újra rámutatott az utóbbi időkben mellőzött, de ősi hitigazságra: *Isten népe adományaira és felelősségére*⁸

„A hívők közössége megkapta a Szentlélek kenetét (vö. 1Jn 2,20.27) és mint ilyen, hitében nem tévedhet. Az egész népben meglévő természetfeletti hitérzék alapján az egyház ezt a kiváltságot akkor nyilvánítja ki, amikor kezdve a püspököktől a legkisebb hívőig (vö. Szt. Ag. De praed. sanct. Pl. 44,980) kifejezi hit és erkölcs dolgában egyetemes egyetértését. Isten népe tehát a szent tanítóhivatal vezetése alatt, hűségesen ráhagyatkozva, már nem emberi tanításban részesül, hanem valóban Isten ígését kapja meg (vö. Tesz 2,13). Így azzal a hitérzékkel, amelyet az igazság Lelke hoz létre és tart ébren benne, elveszítetetlenül ragaszkodik ahhoz a hithez, amely „egszersmindenkorra áthagyományozott öröksége a szenteknek” (Jud 3.) Helyes ítélettel egyre mélyebben hatol be a hitbe és mindig nagyobb teljességgel valószínűsíti meg életében.” (LG 12.) — A Szentlélek az, aki a hívők hitérzékét és egyetértését (sensus et consensus fidelium) az igaz tanításban megalapozza, nélküle hiába való lenne minden fáradozásunk. — G. Biemer mindezt így összegezi:

„A hívők közösségének hitfolyamatában, az ebben szerzett hitélményeknek és hittapasztalatoknak sajátos vallási értékük van . . . , amelyek visszahatnak az elméleti teológiára . . . Kétségtelenül, az alanyilag megvalósult hit, az átélte, az átszenvedett, a reményekben gyarapodó hit az, ami a hívekben megtestesül. Éppen ezért ez más, mint a hittanítás és a hittételek összegzése. — A megvalósult hit a hittanítás igazi kifejtése!”

Jegyzetek: — 1. John Henry Newman: Über das Zeugnis der Laien in Fragen Glaubenslehre, Polemische Schriften (német ford. Mainz 1959. 253—318. — 2. A Bolognai Találkozókat a párizsi Institut Catholique, a löveni Teológiai Fakultás és a bolognai Instituto per le Scienze Religiose védnökségében szervezték a zsinat utáni egyházkutatás számára. A recepcióval az 1975. dec. 3—7. közötti találkozón foglalkoztak részletesen „Ricezione del concilio nella vita della chiesa e della società” címen, a kutatások és felmérések azóta egyházmegyei szinten folytatódnak. — 3. L. de Luca: L'accettazione popolare della legge canonica nel pensiero di Graziano, Studia Gratiana III. Bologna 1953. 193—276. — Yves Congar: Jalons pour une théologie du laïc, Paris, 1952; Die Rezeption als ekklesiologische Problem, Concilium 1972. 8/9. — 4. Giuseppe Alberigo: Wahl-Konsens-Rezeption im christlichen Leben, Concilium 1972. 8/9. — 5. Jean-Marie-Roger Tillard O. P.: Haben wir das Zweite Vatikanum „rezipiert?” Theologie der Gegenwart 1986/2. — 6. Széll Margit: Miként fogadta be az egyház a zsinat tanítását, Teológia 1982/4. — 7. Günter Biemer: Der „rezipierte Glaube” als Gradmesser des Glaubensvermittlung. Diakonia 1984/3. — 8. Adolf Exeler-Norbert Mette: Theologie des Volkes, Mainz 1978.

A TEOLÓGIA 1987. ÉVI TÉMÁI: — 2. A MI ISTENÜNK — 3. ISMERJÜK-E A BIBLIÁT? — 4. „AKI ISTENT SZERETI, SZERESSE TESTVÉRÉT IS” (1JN 4,21) — A 3. SZÁM KÉZIRATÁNAK BEKÜLDÉSI HATÁRIDEJE: 1987. MÁJUS 1.

A HIT BEFOGADÁSA KATEKÉZISÜNKBEN

Alapvető katekéta magatartásunk tisztázása a recepcióban. Az Apostolok Cselekedeteiben (8,14) azt olvassuk: „Amikor az apostolok meghallották, hogy Szamaria befogadta az Isten igéjét (Jézus Krisztust, a 'hitet'), elküldték hozzájuk Pétert és Jánost; ezek imádkoztak, hogy rájuk szálljon a Szentlélek.” Mit jelent itt ez a szó, hogy „befogadta”? És miről bizonyosodott meg Péter és János, hogy valóban a megtestesült Isten igéjét, az élő hitet, Jézus Krisztust fogadták-e be? Ugyanazt a Jézus Krisztust, akiről a liturgiában azt hallja a hívő: „*Labete, fagete*”, vegyétek, egyétek, fogadjátok magatokba, asszimiláljatok, váljatok eggyé vele! Az itt szereplő lambánein görög ige: venni-befogadni a kézbe, szájba, észbe, szívbe, — és anyaméhbe, amint az újszövetségi hit ősmoделlje, Mária tette. A János evangéliumnak kulcsszava a lambánein, az említett jelentésskálával. A hitreceptiónak ez a *biblikus, liturgikus és gyakorlati egyháztani dimenziója*.

A hitbefogadás lényegében ugyanúgy megy végbe a samariabelieknél, mint a mai hitbefogadónál; a teljesebb kép a liturgiában megélt szentségi befogadás, legteljesebb pedig *Mária hitbefogadása*. Minden befogadást megelőz azonban egy jól előkészített átadás, tradíció. (Ez a szó itt nem a tárgyi igazságok összessége, hanem az alanyi cselekvések rendezettségé!) A recepciót előkészítő tradíció rendjét a Szentlélek irányítja, Szűz Máriánál is, miként az egyház imája tanítja: „Isten, ki a Boldogságos Szűz Mária testét és lelkét, hogy szent Fiadnak méltó hajléka legyen, a Szentlélek által előkészítetted.” Ugyanígy volt a samariabelieknél, és így van a mai hitbefogadásra készülőkénél is. A katekéta csak az eszköze a Szentléleknek a preparációban és a tradícióban. A hitbefogadás hiteles megtörténtéről is csak a Szentlélek adhat teljes bizonyosságot, próbációt, próbatételes megbizonyosodást. A katekéta minden hiteles működése csakis „*a Szentlélekkel együtt*” történhet. Ezért hívják az apostolok a Szentlelket a hitbefogadás előtt éppúgy, mint utána. És mivel a hitben az Istenember Jézus Krisztus befogadásáról van szó, isteni és emberi „jelek és erők” kísérik ezeket a cselekedeteket. A jelek és erők korokban, népekben, a történelmi vagy egyes emberi életszakaszokban más és más formát ölthetnek. A Szentlélektől vezetett Anyaszentegyházat képviselő katekéta cselekedeteiben másként színeződik a Mária által befogadott hit átadásában és bizonyosság szerzésében szereplő Gábrriel főangyal szerepe, másként a samariabelieknél és a világvégéig eljutó apostolok (és apostolutódok) hittradíciójában és próbációjában, — de a lényeg ugyanaz.

Nem csupán a teológiában, de a *valláspedagógiában* is csak lassan halad annak a kutatása, hogy a kinyilatkoztatott hithez hogyan kapcsolódik az állandóan fejlődésben lévő ember. A lényeg: a teológiai tartalmak emberi vonatkozásait át kell tenni a gyermek, az ifjú, a felnőtt és az öregedő ember világába. Ma már világos, hogy a hitbefogadásra nevelés (és általában a vallásos nevelés) csak annyiban segítség az emberré formálódásban, amennyiben a fejlődés különböző fokozatain az ember egzisztenciájának világosabb és teljesebb értelmet ad. Nem mintha a humán tudományok emelnének fel erre a magasabb és tisztább látásmódra, hanem az ezeket alapul felhasználó hit adhat új távlatokat és gazdagodást a különböző életfokozatokban. Ehhez a gazdagodáshoz az ember tapasztalatokat a környező világgal való „megértő” érintkezésből szerez. Gyermekkorban még öntudatlan, ifjúkorban irányítottan

tudatos, felnőttkorban értékelő, öregedő korban harmóniába rendeződő ritmusban. (Ezeket a didaktikában és pedagógiában jól használható analógiálépícsőket nem szabad mechanikusan értelmeznünk. Sokszor az ifjoknak is megadatik az öregek bölcsessége, a leszűrt bölcsesség azonban mégis csak az öregkor „sajátja“.)

A hitbefogadás (receptió) humán feltételei és fejlődéslélektani megalapozása. A Catechesi tradendae megjelenése óta (1979. okt. 16.) természetesnek tartjuk, hogy minden megkeresztelt embert katekézisben kell részesíteni, a legfiatalabbtól a legöregebbig. A természetfeletti hitben az Istenember Jézus Krisztust fogadjuk magunkba, recipiáljuk. De mint ahogy Jézusban az isteni természetet nem tapasztalhaták meg közvetlenül még a hozzá legközelebb álló tanítványai sem, csupán az emberi természetben mutatkozó sajátos jelekből és erőkből következtethettek istenségére, ugyanúgy az isteni hit sem tapasztalható meg közvetlenül a hívő emberben. Itt is csak bizonyos „jelekből és erőkből“, amelyek viszont az emberi élet törvényszerűségeinek rendjében mozognak. Minden életszakasz jeleit és erőit alkalmassá lehet tenni az isteni élet hordozására — az életkoroknak megfelelően: a gyermekkor, ifjúkor, felnőttkor és az öregedő kor sajátos igényeit és képességeit „tiszteletben tartva“.

A gyermekkor emberré válásának tényezői a csecsemőkor kapaszkodásösztönének kielégítéséből, a szülői konkrét befogadás és szeretet örömfakasztó hatásaiból indulnak ki. Mennél személyhez kötöttebb ez az élmény, annál szilárdabb „ősalapot“ kap a karakteres emberi személyiség. De ez lesz az isteni hit legbiztosabb emberi alapja is: Isten mindenütt jelen van, Isten mindig velem van. Ez minden öröm ősforrása; és ha ezt meg is köszöni örömeiben, csak még gazdagabb lesz embersége. — Igaz, az emberben később is elindulhat ez az *öröm-hála alapritmus*, de soha később ilyen könnyen és ilyen mélyen! Az öröm önmagától fakad, a hála viszont már bizonyos mozgató hatóerőt, „moralitást“ kíván. — Ugyanez az *öröm-hála ritmus* lesz az *isteni hitet befogadó ember első szívverése* is. Ez az életritmusz gazdagodik tovább, amikor a gyermek világa kitágul: a 6—9 éveseknek talán legharmonikusabb kinyílásától az itt-ott már egyensúlyzavarokkal küszködő 10—11 éves prepubertás korig. Aligha lesz komoly baj a hitükkel, ha minél több élményt kapnak az őket mindig, mindenütt körülvevő szerető jelenlétről.

Az ifjúkor főként a szélsőségekbe ugráló tizenévesek világa. Építés és rombolás egyszerre: a gyermekkor lerombolása és a felnőttkor felépítése. Egyrészt minden eddigi tekintélyt kegyetlen kritika alá fognak, másrészt minden, végtelenre rányitó eszméért akár az életüket is készek feláldozni. A lelki súlytalanság állapota ez: a *halálba süjtő próbatétel és az égbe emelő sikerélmény* énvésztes bódulata. Az emberré válás legkritikusabb esztendei. Segítséget csak azoktól fogadnak el, akik komolyan veszik őket. Látszólag a világgal, valójában önmagukkal vívják etikai, biológiai és ideológiai harcukat. Csak a valós világ fölé emelt sztárok, hősök és szentek elégítik ki irreális igényeiket. Ők nem tudják, hogy a transzcendencia próbatételeinek viharai borzogatják lelküket. Az ilyen élmények helyes mederben való levezetése viszont egyben a legbiztosabban járható utat építi az istenhiten alapuló keresztény aszketika és misztika befogadásához, hiteles receptiójához: az embert látszólag legjobban le-süjtő próbatételek vállalása hogyan részesíthet a legfelelőbb „isteni“ sikerélményekben!

A felnőttkor állítólag a már kialakult emberi személyiség életszakasza. Szerencsés esetben, igen. Legtöbbször csak az ifjúkor viharainak lecsendesedése után kezd összeállni többé vagy kevésbé értékes „identitása“. Értékessé csak az igazi értékek asszimilálása útján lesz. (Ősi abszolút értékek: igazság, jóság, szépség, és szentség.) Az asszimilálás az értékeknek nem birtokbavételével, hanem azok szolgálatával történik. Ennek belátása és vállalása adja a felnőtt emberben az *önértékelésnek és ön-értékesítésnek* azt a ritmusát, amely az értékek asszimilálásában mintegy láncreakciót indít el: mennél tisztábban látja az értékeket, egyre kisebbnek éli meg ön-

magát az abszolút értékekhez képest, és egyre önfeledtebben szolgálja azokat. S közben (objektíve) már-már érinti az érinthetlent. — Ilyen emberi identitás esetében történhet optimálisan az isteni hit olyan befogadása, recepciója, amely a kinyilatkoztatás által is igazolt „krisztusi felnőttkor mértékére” vezethet el. (Ef 4,13). Cesareai Euszebiosz (+339) az ilyen hitbefogadáshoz kapcsolja az „ekléziasztikon fromimont”-t, az *egyházi érzületet* (szív és ész, érzelem és akarat együtt), amit élet-szentségnek is mondhatnánk. (A fromimon szó eredete a Fil 2,5-ben: „Ugyanaz az érzület . . . ami megvolt Jézus Krisztusban, aki Isten létére szolga alakját vette fel.”) — Az identitás: az önértékelés és önérvényesítés jó ritmusa.

Az öregkor pusztán emberi szemmel, bizony kevés „pozitív” indítással szolgál a hitbefogadás megalapozásához. Fokozatosan leépülnek az összes testi-lelki-szellemi képességek. Lehet ezt persze olyan szép költői képekkel is ecsetelni, mint a Prédikátor könyv 12. fejezete. De a láthatóság rendjében az öregkor egy fokozatosan távoluló úr, amelyet be kellene tölteni, de a legnagyobb szellemek sem tudják megmondani, hogyan. Csak a legnemesebb szívek éreznek indítást arra, hogy szolidaritást vállaljanak a nyitott sír felé menetelő öregekkel. S ha így *békességesen elégő áldozatként* vállalják hátralevő életüket, szelíd megadásuk fényével áttörik a horizontot, és szemüket (miénket is) addig nem látható tájak felé vonják. Élő aranyhidak lesznek ők egy „más” világ felé vezető utunkon. Általában könnyen megnyílnak az istenhit befogadására, ők lesznek a küzdő egyház aranytartáléka. — A hívó ember szemében ők lesznek az a Bételben talán sokak által bosszankodva továbbblökött ködarab, amelyre, ha hittel hajtja le fejét Jákob pátriárka nehéz útján, a köből égigérő létra nő ki, amelyen Isten angyalai járnak fel és le, miközben a létra tetejéről atyai szeretettel néz le ránk az Isten. (Vö. Ter 28.). Kissé elhanyagolt katekézisi terület az öregek hitbefogadásának segítése, és a bennük rejlő isteni kincsek kamatoztatása is!

A hitbefogadás humán megalapozásának négy főága nem kötődik kizárólagosan a négy jelzett életszakaszhoz, de a négy alapritmus születése és mozgása ott van „elemében”.

A hitbefogadás (recepció) üdvtörténetben kínálkozó bibliai modelljei. Nemcsak a megalapozásnál és a kezdeteknél, de *egész életünk folyamán* ébren kell tartanunk a készséget a hitbefogadásra. A hit ugyanis az emberben folyamatos élet, mondhatnánk folyamatos égés (mint maga az élet is), amelyet állandóan táplálnunk kell. Különben a tűz kialszik, az élet meghal. — Maga Jézus is a hitről, az Isten országáról csak hasonlatokban, példázatokban tudott tanítani. Katekézisünk legelőbb összekötő példázatai, hidjai: a *Szentírás képei*. Nem utolsósorban Isten népének egész története. Mint ahogy Jézus földi élete (a gyermekség-evangélium tanúsága szerint) a választott nép előképi életének egyszemélyi valósága, úgy minden keresztény hívő élete is az! — A választott nép üdvtörténeti életképeinek elénk rajzolódásában egyszerűség kedvéért az emberi életnek ugyanazt a négy életszakaszát vegyük alapul, mint a humán megalapozásnál. (Ez a szemlélet természetesen csak analógia, valláspedagógiai megközelítés a Biblia kateketikai felhasználásához, a hiteles hitbefogadás útjának kiépítésében.)

Gyermekkor. — A legelső csecsemőkori élményeknek, a szülők (különösen az anya) fizikai jelenlétének, érinthető közelségének és védelmének a hitéleteben megfelel a pátriárkák, minden hitre meghívott bíró és népzévezér (Ábrahám, Gedeon, Mózes stb.) élménye: „Veled az Úr, ne félj!” Az egész nép élménye is: „Velünk az Úr, Emmanuel!” A katekézisben a léleknyitásoknál ezt a lélektani és üdvtörténeti szituációt kell tudatosítanunk. Mint ahogy ezt tudatosította az Újszövetségben is pl. Máriánál Gábiel, Pálnál Ananiás, az apostoloknál maga Jézus is. — A *hitet nem mi adjuk, de az átadás (tradíció) rajtunk keresztül történik*. És tőlünk is függ, hogy a befogadás megtörténik-e vagy hogyan történik. A hitben való elindításhoz igen jók a bibliai asszociációk: „Járj előttem, és légy tökéletes” (Ter 17,2); „Az Úr megőrzi jártodat-keltesdet mostantól fogva mindörökké” (Zsolt 121,8). Az iskoláskornak megfelelő szinten élő nép hitbefogadásához hozzátartozott a kü-

lönböző viselkedési szabályoknak és a közösségbe való beilleszkedésnek számonkéréssel egybekötött kihirdetése (Tízparancsolat, Kiv 20 stb.).

Ifjúkor. — Az istenképz emberré válás férfivá és nővé érlelődésének, az ember hitbéli mozgásának-forrongásának (moralitásának) modelljét is elénk tárja *Isten vándorló népe*: nemcsak magában az egyszerű népben (aranyborjú imádása stb.), hanem az Isten-küldötte vezérekben is (Mózes és Áron bűne). Az Isten-küldte bírák után az ember-akarta királyok korában a hitbefogadást akadályozó észszerűségi és hasznossági, sőt hatalmi szempontok érvényesülése bizony krízist hozott. Saul elvettetése, Dávid bűnei, Salamon öregkori eltévelyedései mind-mind próbatételek. Ehhez járult az „Isten Lelkétől elragadott” próféták elfogadásának vagy el nem fogadásának krízise. A vezetőkben kavargó krízis természetesen tovább hullámszik a népben is. Gondoljunk csak az északi országrészben az Ámosz, a déliben a Jeremiás körül zajló viharokra. — Mindezek tudatosítása a katekéta hitátadásban jó építő modellül szolgálhat minden életszakaszban, de különösen az ifjúkorban.

Felnőtt kor. — Az érett élet kompromisszumainak kezdete a babiloni fogságban mutatkozik sajátosan: a törvény és a lelkiismeret között (lásd az ezekieli „savanyú szőlős” vívódásokat), az eszményi szerelem és a házasság mindennapi problémái között (lásd: Énekek Énekét és az ezdrasi reformokat), a prófétai és a papi tekintély közti vívódásokat. Ez utóbbi már elkezdődik Ámosz próféta és Bétel papja között, és legfélelmetesebben kerül szembe Jézus korában, részben Kumrán és a jeruzsálemi papság gyilkos szembeállításában, részben magának Jézusnak a főpapak általi elítélésében. — A hitbefogadásnak a humán megalapozásánál említett emberi önértékelés és önérvényesítés problematikája ezekből a bibliai képekből ösztönzést nyerhet a felnőtt hitbefogadás szükségszerűen megújuló értékelő döntéseiben. Tudatosává válik a templomi közösség megtartó szerepe, a nép vérségi és lelki egységének átértékelése. Mindez „makkabeusi” hitbefogadásra adhat erőt. Minden életszakaszban, de különösen a felnőttétekben.

Öregkor. — Közismert dolog, hogy az öregek szeretnek bölcsekedni, régi emlékeket felidézni, szentenciázni, általában a múltból élni. A választott nép életének a Jézus megjelenése előtti utolsó szakaszában a bölcsességi könyvek lépnek előtérbe. Manapság mintha elfelejtettük volna már, hogy az első keresztény századok hitbefogadásának előkészítésében milyen nagy szerepük volt az ún. bölcsességi könyveknek. Maga a Bölcsesség-könyv volt szinte a dogmatikai előkészítés, a Sirák fia könyv pedig a „Theologia moralis et pastoralis” kézikönyve. Az érett ember egyenes (igaz) szíve rátalál Isten útjaira. Innen érthető az öregek meg-megújuló hévvel nekiinduló Biblia-olvasása is. — Merjünk tudatosan és tervszerűen beépíteni a hitbefogadás katekézisébe az öregeknek ezt az örök igazságok felé könnyen nyíló „bölcsekedő” nyitottságát.

Főbb irányelvek a hitbefogadás (repció) hitelességével, a megbizonyosodással kapcsolatban. — Annak idején Pauler Á. logikai előadásaiából tanultuk meg, hogy sem az indukció, sem a dedukció nem vezet az életben használható biztonságos konklúzióhoz — redukció nélkül. A hittel kapcsolatos tradíció—repció—probáció viszonylatában ez annyit jelent, hogy akár a hitátadást, akár a hitbefogadást elemezzük, az elért célpontunktól mintegy ellenőrző szemmel mindig vissza kell hajolnunk a kiindulópontoz. Gondolkodásunkban így alakul ki igazoltan kölcsönös belső mozgás: élet!

„Egy keresztény nem keresztény” — mondta Szent Ciprián. Egyházunkban ősi hitigazságnak számít, hogy hinni nem lehet egyedül. Mindig kell átadó és befogadó. A hit szeretetben él, amihez Szent Ágoston szerint legalább két személy kell. A hit tanúságtétel is, amihez megint minden ügyben két vagy három tanú szükséges (Mtörv 19.15). Erre az ószövetségi helyre utal Jézus, amikor azt igéri: „Ha ketten egyetértve kérnek valamit a földön, megkapják mennyei Atyámtól. Ahol ugyanis ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18, 19—20.). Ebből következik az a keresztény tanítás is, hogy nincs olyan bűn,

amiért csak egy személy lenne felelős; de nincs olyan jóvátétel, illetve üdvözülés sem, amelyben egyetlen személyé lenne az érdem. (Gyenge emberi hasonlat: nincs egyirányú lélegzés, nincs egyirányú szívverés, nincs önmagában maradó élet.) (Vö. Jn 12,24-ben a „mag” sorsának misztériumát.)

„A hitgazság mindig misztérium jellegű.” — Ezt a tudományosan hangzó megállapítást közelebről is meg kell világitanunk. A „szümbolon” eredetileg papír, cserép vagy fémdarabka, tehát az egészből csak egy kis rész, amelynek pontosan össze kell illenie egy, a titok ismeretébe beavatott másik személynél őrzött másik darabbal. A két darabot „össze kell dobni” (szümballein), és kezünkben van a titok nyitja, a misztérium kulcsa. Az átadott és átvett (recipiált) „hitgazság” mégsem képes kifejezni a teljes hittartalmat, amely mindig több a kifejezhető, átadható szimbólumnál. — A hitátadás és hitbefogadás szempontjából lényeges, hogy egyetlen oldalról való „bizonyosság” nem elegendő.

„A hitgazságot csak mennyiségileg lehet lerövidíteni, minőségileg nem!” — Ez abból is világos, hogy a keresztény hitgazság mindig Jézus Krisztus, az egész Jézus Krisztus. A legkisebb gyermek is az egész hitet (egész J. Kr-t) fogadja be, és a legnagyobb hittudós is. Csak éppen a befogadó sajátos „mértéke” szerint (Ef 4,13). — Minőségi lerövidítést jelent például Istennel kapcsolatban, ha őt tárgyiasítjuk, azaz úgy beszélünk róla, mint valami tárgyról, és nem hozzá beszélünk, mint alanyhoz! (Az Isten tárgyiasítása egyébként mindenkor az ember ősbűnének a megújulása: nem merünk, nem akarunk vele szembenézni, őt megszólítani, minden dolgok abszolút Urának elismerni.) — Hasonlat a szentségtanból és az egyháztanból: a legkisebb ostyamorzsa-ban is, a leggyarlóbb megkeresztelt emberben is az egész Krisztus van jelen, minőségileg minden fogatkozás nélkül.

„A hitátadásban -befogadásban részt vevők mindig adnak is, kapnak is.” Ti. egymástól, illetve egymásnak. — Az a keresztény ugyanis, aki megnyílik Isten felé, az „Együtt” felé nyílik meg. A keresztények élő Istene az Együttlés, a Szentháromság, ahol a személyeknek mindenük közös: állandó egymásnak ajándékozásban élnek. Az egyház a Krisztusban megtestesült élő Istennel való Együttlés, közösség, communio. És minden keresztény is az! Amikor egy keresztény hitet közvetít, ezt a Jézus Krisztusban megtestesült szentháromságos isteni életet adja át. A befogadó viszont már a befogadás pillanatában adja is vissza; és éppen ebben igazolja, hogy valóságosan befogadta, hogy már ajándékozza is! A befogadás erőt ad a megnyílásra, megszólalásra, tanúságtevésre. Kölcsönös szentlelkes lélegzés indul meg, és így lesznek egymásnak kölcsönös tanúságtevői és megbizonyosodásai egyszerre. Mint ahogy a tűzre tett fa egyszerre fog lángot a tüztől, és önmagából ad lángot a tűznek. És így egymást igazolják: ami őbenne van az valódi tűz!

„Hinni tanulni annyi, mint élni tanulni.” — Nem feledjük: nekünk olyan Istenünk van, akinek a neve ÉLET! A mi hitünk élő hit abban a teremtő Istenben, aki benne él a történelmünkben mint fenntartó, gondviselő, szerető, személyes élő Valaki, s nem csupán valami. — Hitünkéből csak azt tudjuk hitelesen megfogalmazni, amit megéltünk. Az első keresztények a katekumeneket először megtanították élni, azután következett a megfogalmazásoknak, a Miatyánknak és Hiszekegynek átadása és kifejtése. — Az ószövetségi ember beleszületett a választott nép életének folyásába. Már élte Isten népe életét, amikor elkezdte tanulni a szentírási szövegeket kívülről. (A nőknek nem kellett ugyan Tórárt tanulniok, de ők is éltek a választott nép életét; olyannyira, hogy a pátriárkák feleségeit sírfeliratuk egyszerre nevezi életforrásoknak és hitforrásoknak.) — A hinni tanítás klasszikus helyeiként mi a családot, az iskolát és a hívőközösséget ismerjük. Úgy látszik, ma új hit- és élettanítási helyeket, alkalmakat kell keresnünk. Kikerülhetetlen idő- és fáziseltolódásaink a gyorsuló világban arra kényszerítenek, hogy új és új megoldásokat keressünk.

„Együtt hinni annyi, mint egymással és egymásért élni.” — Mit jelent együtt hinni tanulni? Azt, hogy együtt kell csupa föllé, nyitott szívvé válni a Szentlélek sugallatainak befogadására. Mert aki nem tud, vagy nem akar kinyílni” (csendben, készségesen odafigyelni), az elzárja magát az isteni életet fogantató Szentlélek elől. Egyáltalán emberi életet élni annyi, mint együtt élni. Keresztény életet élni viszont (sajátos jézuskrisztusi hangsúlya szerint) annyi, mint másért élni, egymásért élni! — Így kanyarodunk vissza a Szent Ciprián által megfogalmazott legelső irányelvünkhöz, amit akár egész eszmélődésünk mottójául is írhatnánk: *Egy keresztény nem keresztény!* És ez az „*egymással és egymásért élni*” élmény elrejtethetlen, letagadhatatlan boldogsággal tölti el azt, aki befogadta a hitet. Mint az etióps udvarnokot, aki „tovább ment útján örömmel”; vagy mint Máriát, aki dalra fakadt és „sietve ment a hegyekbe” örömét rokonával megosztani. Az ilyen befogadónak már természetes, hogy „Isten a megfeszített Krisztust tette számunkra bölcsességgé”. — Kalkuttai Teréz nővér erről az örömről ismeri fel „kis nővéreinek” hiteles elhivatottságát (hitbefogadását) a legelviselhetlenebb áldozattal járó munkára: „Megbizonyosodtam, hogy a hite él, — közénk való!”

Összegezés. — A hiteles emberi életépítés és a hitben való kiteljesedés nem választható el egymástól. Ennek az egyszerre emberi és isteni (istenemberi) életfolyamatnak tere horizontálisan az egyház, vertikálisan az üdvösségtörténet, amely analógias kapcsolatba hozható az egyedi keresztény ember fejlődési szakaszaival is. Erre a meglátásra alapozó katekézisünk utat nyithat az életkorok teológiájának megfogalmazása felé.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

YVES CONGAR O. P. PROFESSZORRAL

ÉLŐ HIT — HÍVÓ TUDÁS

Yves Congar Atyának a kérdéseket Illés Róbert tette fel (Párizs, 1986. okt. 7.).

Mit mond Ön a hit természetéről, a hithez való eljutásról (megkülönböztetve a hit tanúságától?)

— A hit szellemi meggyőződés, de másra kötelez mint az egyszerű értés. Itt nem arról van szó tehát, hogy egyszerűen megértünk valamit. A hithez kell a szabadságnak és az akaratnak szabad elkötelezettsége — oly módon, amint a gyermekkorban kapott hitet, később, amikor értelmileg felnőtté váltunk, igazolnunk kell. Igazolnunk a megtett választásunkat, azt, ami az abszolút érték választása. Az abszolút érték nyilvánvalóan Isten és Istenbe vetett hitünk. Hitünk a teremtő, életünket irányító, és a törvényhozó Istenben. Hitünk abban, aki majd életünk végén megjutalmaz.

A hitben tehát van valami olyan, ami átmenetre, önmagunkon való túljutásra utal. Ezt a túljutást, önmagunk felülmúlását azzal a kifejezéssel jelölhetjük: a hit kegyelme. Tehát mi a hitet Isten közbelépésének, beavatkozásának tulajdonítjuk. Volt életemben egy barátom, egy tanító, aki nagyon vágyott a hitre, de mégsem jutott el ahhoz. Hiányzott ugyanis belőle önmaga felülmúlásának az a fajtája, amit a hit kegyelmének nevezünk. Lehet, hogy később, valami folytán megkapta ezt a kegyelmet.

Mi a véleménye Önnek a hitről és az egyház intézményéről?

— Nos, ez két különböző dolog, de nem állnak szemben egymással. Különböznek abban az értelemben, hogy a hit valami személyes egyéni dolog. Bár az „egyéni” kifejezés itt sem egészen helyes, mert a hit bevezet az egyház közösségébe, ennél fogva felülmúlja az egyént. A keresztség vezet be és kötelez el az egyháznak úgy, ahogy azt Ratzinger bíboros igen jól kifejtette a Teológia alapjairól szóló nagy könyvében. Az egyház intézménye közösségi dolog, olyan, ami egyénileg felülmúl minket és időben is tovább marad fenn, mint mi.

Az institúció szó a latin „stare”, „instituere” szóból ered, a „stare” pedig pontosan azt jelenti, hogy szilárdan áll, állandó. Az institúcióra, intézményre mindannyiszor szükség van, amikor egyént felülmúló művet akarnak alkotni. Az intézménynek tehát kollektív jellege van és, ahol közösség van, ott szükségképpen vannak általános szabályok is. Általános szabályok — mégpedig felelősökkel együtt. Ilyen felelősök nálunk az egyház lelkipásztorai, a püspökök, és közöttük is első a pápa, Róma püspöke. Mindent összevetve, az intézmény egy kicsit hasonlít a karmesterhez, aki szükséges a kórustagok számára, mivel azok a saját szólamukat éneklik —, a saját személyes hitük dallamát. Ám az egyház mint intézmény, mindent nem határozhat meg. Vannak olyan egyéni kegyelmek, amelyeket az intézménynek tisztelni kell, elismerni, esetleg ellenőrizni is. De nem az intézmény a forrása a karizmáknak vagy olyan ihletett nagy egyéniségeknek, mint például Avilai Szent Teréz, Sziennai Szent Katalin vagy Assisi Szent Ferenc. Ezek az ihletett egyéniségek nyilvánvalóan felülmúlják az intézményt. És mégis, rendkívül figyelemreméltó, hogy a nagy misztikusok milyen nagy tiszteletet tanúsítottak minden időben az egyház intézménye iránt. Assisi Szent Ferencnél például szembetűnő volt ez. Amikor ő az evangéliumi tisztaság életállapotára ösztönzött, az egyéni ösztönzése volt, ugyanakkor rendkívül tiszteltető maradt a papokkal, a püspökökkel és a pápával szemben.

Ide kívánczik a következő kérdés. Mit is akarunk mondani azzal, hogy a kegyelem feltételezi a természetet (gratia supponit naturam)?

— Ez azt jelenti, hogy a kegyelem és a természet nem állnak szemben egymással, hanem bizonyos harmónia és feltételezettség van köztük. Az Isten képmására teremtett emberi szellemnek sajátos képessége van az egyetemes megismerésére. Rendkívül meglepő az a felismerés, hogy az emberi szellem képes önmagától mindent felfogni. Teljességre ugyan nem vagyunk képesek, mert rendkívül korlátozottak vagyunk, még a lángelmék is azok. Einstein sem fogott fel mindent, és ezt ő nagyon is jól tudta. De az értelem mégis önmagától nyitott az igazságra, és ez az, amiből jól látható, hogy az ember valóban Isten képmása, és ebben a tekintetben pontosan a természete miatt alkalmas arra, hogy feltáruljon Istenre. Ez az, amire de Lubac atya olyan jól rámutatott, mondván, hogy az ember értelme az Istenét van, és hogy az ateizmus ezért az értelmi képesség bizonyos fokú csökkenését jelenti. Lehet valaki nagy tudós tudományos szinten, matematikában, fizikában, csillagászatban, de van a valóságnak egy olyan dimenziója, ami kicsúszik a kezei közül annak, aki tagadja a szellemi valóságot. Az értelem tehát nem más, mint a kegyelem feltételezett alapja és támasza, és mint ilyen, a hitnek is alapja és támasza.

Ez az, amit különösen hangsúlyozunk és tanúsítanunk kell Karl Barthal szemben. Önök, Magyarországon bizonyára ismerik Karl Barthot, hiszen jól ismert teológus és Önöknél sok a protestáns, akik szintén jól ismerik. Karl Barth szerint az Isten igéje, a kinyilatkoztatás minden előfeltétel nélkül egyszerűen ráhullott az emberre. Barthalnak azonban beigazolták, hogy a hitnek bizonyos előfeltétele van. Nem lehet hitet adni pl. egy majomnak vagy egy kutyának, ez lehetetlenség. Szükséges, hogy legyen alapvető feltétele a hitnek és ez pontosan az emberi értelem, az intelligencia. Az ember ezt azért kapta, hogy sokkal többre legyen nyitott, mint saját maga.

A tudományos megismerés még nem tanúságtétel a hitről. Hogyan értelmezi Ön ezt a gondolatot?

— Ami a tudományos megismerést illeti, mindenekelőtt meg kellene egyeznünk abban, hogy milyen tudományról is van szó. Ha egzakt tudományokról beszélünk, mint pl. a matematikai tudományok, az embertudományok, úgy mint a biológia, az orvostudomány, akkor itt alapjában véve semmi ellentét sincs a tudomány és a hit között.

Van itt a kórházban egy barátom, aki minden este meglátogat. Orvos, kutató biológus. A sejteket tanulmányozza, ennek a szakembere. Vannak tanítványai is, akik egész nap elektromikroszkóppal vizsgálják a sejteket. Ez az orvos mindig azt mondja nekem, hogy semmi probléma sincs a tudomány és a hit között, mindegyiknek megvan a saját területe.

Am a tudomány szót használhatjuk a hit területén belül is, hiszen azt mondjuk, hogy a teológia tudományosan kiművelt hit(tanítás). — Nézze, én gyakran élek a következő hasonlattal. Ha egy gyermeknek megvan a tehetsége a zenéhez, még nem lesz belőle muzsikus, csak ha kiműveli zenei adottságát. Ugyanígy, bár minden kereszténynek megvan az adottsága a hithez, azonban teológus csak akkor lesz belőle, ha hitbéli műveltséget, képzettséget szerez. A teológia tehát kiművelt hit, és ehhez a képzéshez fel kell használnia az értelem rendelkezésére álló minden eszközt. Így a Biblia ismeretét, a bibliai nyelveket, régiségtant és történelmet. Majd szükséges hozzá az egyháztörténet, olyan lángelmék megismerése, mint Szent Ágoston, Szent Tamás, Aranyház Szent János stb., stb.

Ilyen feltételek mellett lehetséges tehát a hit anyagán belüli tudomány, amit nem a nyilvánvalóság (evidencia, mint a matematikában, ford.) vagy a természet adottságai jellemez (a természettudományokban, ford.), hanem a hit belső adottságai. Tehát ki lehet fejleszteni a hitbéli dolgok között olyan megfelelőséget (convenientiát), amely a hitet szinte nyilvánvalóvá, evidenssé teheti. — A teológia történetében voltak olyan lángelmék, akik állították, hogy bizonyos hitigazságok az értelem segítségével bizonyíthatók vagy legalábbis az értelemmel jól összeegyeztethetők. Nem tudom, mennyire ismeri például Szent Anzelmet? (Illés: a fides quaerens intellectum-ot?). Igen, de azokat is ismerni kell, amiket Anzelm „szükséges igazságoknak”, „veritates necessariae” nevezett. Szent Anzelm nem csak híres érvet állított fel Isten létezéséről, amit ontológiai érvek neveznek, — Szent Tamás ezt egyébként elutasítja —, de azt is állította, hogy képes lenne a megtestesülés és a megváltás bizonyítására. — Úgy gondolom, nem volt igaza, amikor azt állította, hogy a hit dolgait tisztán, egyszerűen be lehet bizonyítani. Nem! De ennek ellenére a hiten belül mégis szembetűnik a szellemnek, a gondolkodásnak olyasfokú rendeltetése, és a dolgok belső harmóniájának olyan felépítettsége, hogy általuk eljuthatunk egy bizonyos fokú tudáshoz, tudományhoz. — Vagy itt van a misztikus tapasztalás, amely a közvetlen belátásnak olyan fajtája, mint amilyen nappal a fény. Ha misztikus tapasztalásban lenne részem, elnyerném Isten kegyelmének ezt a nyilvánvalóságát — ami személy szerint egyébként nem esetem. De ez megtörtént Keresztes Szent Jánossal, Avilai Terézszel és bizonyára megtörténik ma is sok lélekkel.

Tudjuk, hogy a Szentlélek által ismerjük meg a feltámadt Krisztust, de miként lehetséges ez?

— A válasz viszonylag egyszerű. A Szellem nem választható el a Szótól, az Igétől. Valószínűleg ismeri Szent Ireneus hasonlatát, aki azt írja, hogy Isten két kézzel dolgozik, egyik az Ige, a másik a Lélek. Magam is publikáltam egy könyvet, *A Szó és a Lehelet (La Parole et le Souffle)* címmel, melyben rámutatok arra, hogy egyik a másiktól elválaszthatatlan. Tételezze fel, hogy szótlantul lélegzetet veszek —, nem történik semmi. Most tegyük fel, hogy lélegzet nélkül akarok mondani valamit —, a szó megreked a torkomban. — Így szükséges mindkettő a hithez is. Szükséges a lehelet és a szó kiformálása. Keresztény szempontból tehát mindkettő szükséges, és ezen

hasonlat alapján a Szentlélek vezethet el Krisztusnak és a feltámadásnak helyes ismeretéhez. Ebben a tekintetben elfogadhatjuk Kálvin nézetét arról, amit „belső tanúságnak” nevezett. Kálvin biblikus szemléletű ember volt. Számára a Szentírás mindennek az alapja. De, amint mondta, a Szentírást csak azzal a tanúsággal, azzal a bizonyossággal érthetjük meg, amit a Szentlélek áraszt bensőnkbe. Azt hiszem, ez a gondolat nagyon is elfogadható, igaz, és közel áll ahhoz, amit „A Szó és Lehelet” című könyvemben próbáltam bemutatni. Azt ugyanis, hogy a Szentlélek nem ad valami „tartalomserű öntörvényűséget” (autonómiát). Hiszen éppen itt van bizonyos misztikus „megvilágosodottak” tévedése, akiket „illumináltak” is neveznek. Azt hiszik, hogy ők birtokába jutottak a dolgok ismeretének, szemléletének, függetlenül minden ígétől, minden kinyilatkoztatástól és az egyház minden törvényes szabályozásától. Nem! A Szentlélek nem ad ilyen függetlenséget. Ő azért van, hogy átjelkessse, életre keltsse az ígét, de ehhez szükséges maga az ige, a kinyilatkoztatás. Szükségesek tehát az objektív adottságok is.

Milyen kapcsolatban van a hit a kultúrával az evangélium hirdetésében?

— A kultúra és a vallás között igen mély kapcsolat van. Az tény, hogy minden népben, minden civilizációban igen szoros kapcsolat található kultúrájuk és vallásuk között. És ez nemcsak a kereszténységre áll. Ott van például az afrikaiak hagyományos vallása, ami igen szorosan kötődik kultúrájukhoz. A kettő között normális kapcsolat van, ezért a hit számára szükséges, hogy magára öltse a kultúrát. A hit viszont maga is kultúrára ösztönöz. Nagyon jól tudjuk, hogy az európai országok kultúrájukat a Szentírás hitéből kiindulva alakították ki. Nézze csak meg Franciaország katedrálisait. Önöknél is bizonyára ugyanígy történt István király és a nép megkeresztelkedésétől kezdve. — A hit tehát a kultúra ihletője. A hitnek megvan a maga kultúrája és erre szüksége is van. A kultúra nélkül a hit olyan, mint egy ruhátlan, meztelen ember, tehát nagyon sebezhető. A modern civilizáció igen nagy nehézsége az, hogy kizárólag profán, világi civilizáció lett. És a hitnek nincs meg a környezete, nincs ruházata, ezért sokkal inkább ki van téve a veszélyeknek, sokkal nehezebb a helyzete.

Én úgy gondolom, — és a Szentatya egyre gyakrabban említi ezt —, hogy szükséges a kultúra újraevangelizálása azért, hogy a hit kifejeződjék a mai kultúrában. Erre nagy szükség van. Sajnos, meg kell, hogy mondjam Önnek, az egész mostani civilizáció a tömegkommunikációs eszközök, a tévé, a rádió és minden más hírközlés a fogyasztói társadalomnak van szánva, — teljesen kívül áll a hiten, ezért nincs hitből fakadó kultúra. Mindez nagyon megnehezíti az életet a hívő emberek számára. Az egyház pedig olyan irányba halad, hogy hamarosan szubkultúrává lesz, társadalmon belüli társadalommá. Tehát ha a hit létezni akar a mai társadalmi környezetben, csak esetlegesen létezhet, csak úgy, mint valami belső indíték, belső lelkesítő erő. Az egyháznak a hivatása viszont az, hogy a világ életető ereje legyen és ez bizony országainkban egyre nehezebbé válik. Bár vannak országok, ahol a hit és kultúra közötti egység rendkívül szoros. Ez a helyzet például Lengyelország esetében, melyet többszörösen, pontosan háromszor is megosztottak, nem is számítva a hitleri megszállást, amely rettenetes szenvedést okozott a lengyel népnek. Ennek ellenére Lengyelország megmaradt egységes népek, nemzetnek és ezt hitének köszönheti, hite népi kifejezésformáinak, a zarándoklatoknak és a czestochowai Szűz kultuszának stb., stb. — Még nagyon sok kérdést említhetnék, melyek ma súlyos problémát jelentenek, ilyen pl. Afrikában az inkulturáció kérdése. Mitévők legyünk egy olyan országban, melynek már megvan a maga kultúrája, de az nem keresztény kultúra, jóllehet nagy emberi értékei vannak. Mit tegyünk tehát azért, hogy a hit megvesse lábát és kifejezésre jusson ilyen kultúrában is. Nos, ez az inkulturáció fontos problémája. És ez igen igen nehéz probléma.

Nagyon köszönöm Congar Atyának ezt a beszélgetést!

(fordította: Széll Margit)

Heller György

A HIT FÁZISAI — AHOGY EGY VILÁGI LÁTJA

A téma: „A tanított, a befogadott és a megvallott hit” — mondhatni — a hit különböző fázisait foglalja össze. A hit bizonyos értelemben minden (nemcsak a valóságos) ember megnyilvánulása. Mindannyian hiszünk valamiben: Istenben, az anyagban, a haladásban, a sikerben, a tudományban, a humanizmusban vagy esetleg abban, hogy „eladó az egész világ”. Keresztény értelemben a hit problémái a teológia és a filozófia legmélyebb kérdéseit jelentik. E sorok írója tisztában van azzal, hogy mint módszeres teológiai képzésben nem részesült világi, a hit filozófiai és teológiai vonatkozásait legföljebb csak a Rahner-féle „első reflexiók szinten” ismeri, s így nyilvánvalóan sem nem képes, sem nem illetékes ilyen természetű véleménynyilvánításra. Mégis úgy gondolom, nem lehet talán egészen haszontalan a hit tanítása, befogadása és megvallása kérdéskomplexumnak — röviden, a hit különböző fázisainak — bizonyos mértékig profán szempontból történő rövid áttekintése, ahol egyszerűség kedvéért néha „hit”-ről szólva „erkölcs”-öt is értünk.

Manapság, — amikor az információközlés és -feldolgozás rendkívül szerteágazó vonatkozású tudománygá nőtte ki magát — a hit három fázisa szemléltethető egy olyan *híradástechnikai rendszerrel*, mely egy — információkat impulzusok alakjában kibocsátó — „adóból”, s az ezeket az impulzusokat érzékelő olyan „vevőből” áll, ami a kapott információkat feldolgozva, esetleg további impulzusokat bocsát ki. E modellnek olyan továbbfejlesztése is lehetséges, miszerint egy „vevőre” több „adó” működik a tanítás, befogadás, megvallás módszeres tárgyalásánál. Modellünkben azonban nem az elektronika, hanem a pszichológia törvényszerűségei a mértékadók, hiszen végül is a „vevő” emberi személy.

1. fázis: a hit tanítása (közlése). A hit „tanításának” iskolás fogalma mögött a hitközlés lehetséges változatainak olyan gazdag spektruma rejtőzködik, melynek szélsőséges esetei egymáshoz csak kevésbé hasonlóak. E spektrum — a teljesség legkisebb igénye nélkül — végigtekintve annak egyik szélén találjuk a feltámadt Krisztussal való találkozást megélt apostolokat (Pált is). Ehhez közel vannak azok a rendkívüli isteni megnyilvánulások, melyeknek egyes misztikusok voltak részesei, illetve az isteni kegyelemnek azok a — rendszerint váratlan — megnyilvánulásai, melyek egy hitelent egyik percről a másikra hívővé tehetnek (pl. a francia A. Frossard esete). Az isteni kegyelem további megnyilvánulási módját jelenthetik az esetleges csodák.

Az eddig felsorolt esetek minden bizonnyal rendkívüliek; közönséges alkalommal a hit átadása — módszeres vagy módszertelen — tanítás révén történik. Ez a tanítás történhet tartalmilag, pedagógiailag jól vagy rosszul, s minden bizonnyal magán viseli az adott kultúra és a korszellem bélyegét. Hogy a hit „tanításának” kategóriájába mi minden fér bele, azt jól érzékelhetjük, ha arra az — a kereszténység egy korszakában nem egyedülálló — esetre gondolunk, amikor Bölcs Jarosláv fejedelem alattvalóit keresztelés céljából a Dnyeper habjaiba terelte. De még ez sem a spektrum túlsó szélé, hiszen nem vettük még számításba a „cuius regio eius religio”

módszerét vagy a hit „tanításának” az inkvizíciós perek eretnekeinél alkalmazott módját. Végül nem szabad megfeledkeznünk arról — a hazai vonatkozásban is nagy jelentőségű — esetről sem, amikor a „tanításban” részesülők Istenről, ill. a kereszténységről tanulnak ugyan, de csak mint tudománytalan babonáságról.

Nyilvánvaló, hogy a keresztény örömhír közlésének fentiekben vázlatosan felsorolt módozatai — mérsékelt kifejezéssel élve — nem egyformán hatékonyak. Modellvázlatunk azonban a „tanítás” fogalmával emlegetett *információközlés egyéb lehetséges nemeire* is utal. A „vevő” felé ugyanis nemcsak a keresztény hittel kapcsolatos, hanem a legkülönbözőbb egyéb ismeretek is áramlanak. Ezek az információk nemcsak a szó szorosabb értelmében vett tanítás (oktatás) keretében jönnek létre: idetartoznak azok az impulzusok is, melyek a szűkebb családtól, a tágabb társadalmi és munkahelyi környezetből származnak, s amelyeket a „vevő” osztályhelyzete, valamint a mindenkori történelmi helyzet és a korszellem is nagymértékben befolyásol. Az így „adásra” kerülő információk tartalma lehet a hittől független, azzal egészben vagy részben ellenkező, a hitet részben vagy egészen alátámasztó, esetleg azt eltorzító.

2. fázis: a hit befogadása. A „vevő”-nek tekintett emberi személyiség felé tehát a legkülönbözőbb információk áramlanak az „adó” külső világból (a „vevő” számára „külső világ”-ba számítva ezúttal magát Isten is.) Ezeket az információkat a „vevő” saját belső alkata által esetleg determinált módon feldolgozza. Mit jelent azonban esetünkben a „vevő belső struktúrája”? Itt híradástechnikai modelleknél szokatlan jelenségbe ütközünk; a „vevő” strukturális tulajdonságai közé kell ugyanis számítanunk az emberi személy *szabad akaratát* is (a szabad akarat korlátjaival kapcsolatos problémákat itt figyelmen kívül hagyjuk). Ez modellünk nyelvére úgy fordítható le, hogy a „vevő” belső struktúrája valamiféle véletlenszerűség szerint változik. Modellünk ezen összetettsége jól érzékelteti a szabad akarat jelentőségét, mely rendszerünkben „*deus ex machina*” jelleget nyer.

A hit befogadása (vagy be nem fogadása) tehát egy olyan bonyolult aktus, mely a „vevőben” (befogadóban) számos — a „vevőben” tárolt — ismeretek összeadódnak, a „vevő” saját, bizonyos véletlenszerűséggel változó struktúrája által is befolyásolva megy végbe. Ebben a folyamatban így a hit közlése (tanítása) — mely közlés általában folyamatként, de rendkívüli esetekben pillanatnyi eseményként fogható fel — egy bonyolult információfeldolgozásban szereplő csak egyik ismeretanyag. Ezen ismeretanyag következményei a „vevő” számára az adott információ saját értékétől függetlenül is nagyon különbözőek lehetnek.

3. fázis: a hit megvallása. Hitünket szóval és/vagy tettel vallhatjuk meg, s egyelőre számunkra legyen mindkettő azonos értékű. Modellünk nyelvére lefordítva a hit megvallása (ha egyáltalán erre sor kerül) a „vevő” által a — korábbiakhoz hasonlóan értelmezett — külső világ számára a nyert ismeretanyagok feldolgozásának eredményeként adott (vagy nem adott) impulzusként értelmezhető.

* * *

A hit tanítása, befogadása, ill. megvallása egymással sorbakapcsolt, önmagukban véve elszigetelt aktusok; vizsgálatukat elősegítheti, ha két-két szomszédos aktust egymással kapcsolatban — tehát *folyamatként* — próbálunk elemezni.

A tanított hit befogadásának folyamata. Láttuk az előbbiekből, hogy a hit tanítása különböző módon és különböző mélységben történhet; az — esetleg — tanított hittel egyidejűleg egyéb, a hittel talán ellentétes behatások is érhetik a saját belső szerkezetű és szabad akaratral rendelkező befogadó „vevőt”. A két mozzanat következményeképpen létrejövő folyamatok rendkívül változatosak lehetnek. Így pl. a keresztény középkorban hosszú évszázadokon át gyakorlatilag nem volt a keresztény hitnek alternatívája és a kereszténység számára kedvezőtlen, esetleg egyéb

beérkező információk így legfőljebb egyházellenességet, de nem hitetlenséget eredményezhettek. Csaknem hasonló volt a helyzet — még nem túl régen is — számos zárt falusi közösség esetében, ahol azonkívül a társadalmi elvárások is előmozdították a hit sikerét, s a hit személyes jellege háttérbe szorult. Napjaink pluralista társadalmában viszont rendkívül sok — gyakran ellentétes — behatás éri a befogadót; ilyenkor, ha egyáltalán van hit, annak *személyes jellege* kerül előtérbe, s kialakítása, sőt akárcsak megőrzése *egyéni állásfoglalást* igényel. Mi lehet egy ilyen állásfoglalás eredménye, ha a hit tanítása esetleg csekély erővel és gyenge módszerrel történik, a hitellenes információk viszont nagy erejűek és magukkal ragadóak? Végül — természetesen — olyan eset is lehetséges, midőn a hit tanítására vonatkozó információk egyszerűen hiányoznak és így a (keresztény) hit eleve nem jöhet létre. A lehetőségek tehát rendkívül változatosak, s így elmondhatjuk, hogy például egy egyszerű középkori embernek, továbbá egy ateista szocialista állam tanult, elkötelezett keresztény állampolgárának hite — pontosabban befogadási aktusa — között kevés a hasonlóság.

Külön kell hangsúlyozni a hitet befogadó („vevő”) szerkezet a nyert információk feldolgozására irányuló befolyását is (itt most elsősorban nem is a szabad akarat „deus ex machina” jellegű következményeire gondolunk). Ez a tényleges folyamatra átfogalmazva annyit jelent, hogy a tanítás/befogadási folyamat a valóságban — mint azt korábban már említettük — a pszichológiai törvényszerűségek szerint megy végbe. Előfordulhat tehát, hogy a hittanítási ismeretek ugyan nem hiányoznak, azonban nincsenek meg annak a pszichológiai feltételei, hogy a hit befogadási ténye létrejöhön (bibliai nyelven: „a mag jó földbe hulljon”). — Mindezek alapján tehát elmondható, hogy a hit be nem fogadásának mentségül nemcsak a hittanítási ismeretközlés alaki hiánya szolgálhat, hanem az is, hogy — többé-kevésbé a szabad akaratától függetlenül — a hittanítási ismeretközlést egyéb információk küzdik le, vagy annak befogadása lélektani akadályokba ütközik.

Létezik tehát „véltlen be nem fogadó”, sőt annak különböző válfajai vannak. Sőt létezhet véltlen hittagadás is, ha a már egyszer valami módon befogadott hitet későbbi egyéb ismeretek kioltják. Igaz viszont, hogy a hit befogadását egyéb — hiten kívüli — ismeretek támogathatják is; így például a hit befogadásával járó esetleges társadalmi előnyök akár tudat alatt is a befogadás mellett motiválhatnak.

A tanítást követő befogadási (vagy be nem fogadási) aktus nemcsak bonyolult, hanem az az emberi lélekben — kizárólag Isten színe előtt — végbemenő olyan jelenség, melynek megítélésére is csak Ő illetékes és képes. Naiv dolognak tűnik tehát e sorok írója egykori hittanárának vagy 50 évvel ezelőtti véleménye, miszerint bűn nélküli hittagadás nem lehetséges, hiszen „nem képzelhető el, hogy annak megelőzéséhez Isten ne adjon elegendő kegyelmet”. Úgy vélem, e következtetés hibája abban rejlik, hogy az az objektív és a szubjektív hittagadás tényeit összekeveri. És itt eljutottunk a Rahner által emlegetett „anomin kereszténység” fogalmához, mely szerint „... egy ember Isten kegyelmében akkor is megigazulhat és ezért az üdvösségét megtalálhatja, ha szociológiailag nem tartozik az egyházhoz — feltéve, hogy ez nem az ő bűne — ha nincs megkeresztelve, sőt, ha úgy véli, hogy önmagát ateistának kell tartania...” (Rahner—Vorgrimmler: Teológiai kyszótár, „Anonim kereszténység” címszó).

A tanítás/befogadás folyamatának kérdését eddig jórészt sztatikus szemlélettel vizsgáltuk, s annak időbeli vonatkozásaira csak néha utaltunk. A valóságban azonban ezek a folyamatok időben játszódhatnak le, s általában az „adók” által sorozatosan kibocsátott különböző impulzusokra a „vevő” is különböző időkben, különböző módokon reagálhat. Egy esetleges Isten elleni döntés tehát általában még kiigazítható, másrészt azonban földi élete folyamán senki sem bizakodhat el Istenhez való pillanatnyi viszonya alapján.

A befogadott hit megvallásának folyamata. A hit befogadása az emberi lélekben végbemenő olyan esemény, melyről a külvilág csak akkor értesülhet, ha azt a befo-

gado valamilyen módon megvallja. A befogadott hit megvallásának ezen folyamata (ábrabeli) rendszerünkben azt jelenti, hogy a „vevő” a kapott információk feldolgozásának eredményeképpen „adó”-vá válik és a külvilág számára bizonyos impulzust ad le.

A hit megvallása szóban vagy tettekkel lehetséges. A befogadás/megvallás folyamatnak négy — logikailag lehetséges — változata van; a) sem befogadott hit, sem megvallás nincs, b) a befogadott hitet nem vallják meg, c) be nem fogadott hitet is megvallanak, d) a befogadott hitet meg is vallják. Az a) és d) esetek logikusnak tekinthetők; az első pillanatban logikátlanak tűnő b)—c) eseteknek akkor van jelentőségük, ha a hittel kapcsolatos belső állásfoglalás nem felel meg a társadalom (vagy esetleg csak a szűkebb környezet) elvárásainak. A c) eset manapság — a fehér társadalmak szekularizálódása idején — egyre inkább veszít jelentőségéből, de a harmadik világ egyes államaiban — ahol például a keresztény válság a modern társadalomba való beilleszkedéssel is járhat — ma is fontos lehet. Olyan államokban, ahol nyílt keresztényüldözés folyik, a b) és d) esetek fontosak; ezzel kapcsolatban érdemes visszaemlékezni a római birodalomban a III. század közepén lefolyt Decius-féle üldözésre. Ez alkalommal azt követelték a keresztény-gyanúsaktól, hogy pogány áldozat bemutatásával mentesítsék magukat a gyanú alól. Sokan életüket adták hitükért, mert nem áldoztak; mások — elsősorban az előkelők, akiknek sok vesztényvalójuk volt — gyengék voltak és teljes áldozatot mutattak be (ezek voltak a „sacrificati” = „áldozatbemutatók”). Ismét mások csak egy tömjénszemcsét dobta az áldozati oltárra („thurificati” = „tömjénezők”); végül — a legfurfangosabbak — egyáltalán nem áldoztak a pogány isteneknek, de igazolólevelet vásároltak a válójában be nem mutatott áldozatról („libellatici” = „levelesek”). Napjaink Magyarországon nem folyik keresztényüldözés, az egyház/állam viszony rendezett; ennek ellenére kétségtelen, hogy sokan — indokkal vagy indokolatlanul — úgy érzik, hogy hitük megvallása számukra nem volna előnyös. Ez utóbbiak azok, akik ha falun élnek, nem mernek a templomba elmenni, vagy városban idegen templomba járnak; gyermeküket megkereszteltetik, de azért esetleg „névadó ünnepségre” is elviszik; egyházi esküvőjük alkalmával csak a reprezentatív házasságkötő teremben tartott állami aktusra bocsátanak ki meghívót; általában gondosan ügyelnek arra, hogy két arcuk legyen, s hogy hívő „arcukat” ne is sejtthesse senki. Úgy hiszem, ez a típusú keresztény nincs tisztában hitünk alapjával: annak „örömhír” jellegével, s ezek a keresztények bizonyos mértékig arra a példabeszédbeli szolgára emlékeztetnek, aki a talentumot elrejtette.

A befogadott hit megvallásának az egész életre ki kell terjednie. A vasárnapi misehallgatási „kötelezettség” letudásában kimerülő kereszténység a kereszténység torz alakja, mert hitünknek egész életünkben, tetteinkben is meg kellene nyilvánulnia. Néha — ritkán — olyan keresztényekkel is találkozhatni, akiknek hite egyetlen szó vagy különösebb cselekedet nélkül is szinte fizikailag sugárzik környezetükbe. Ilyen karizma természetesen keveseknek adatik; de mi, hétköznapi keresztények is megvallhatjuk hitünket. Nem úgy, hogy kiállunk az utcasarokra prédikálni, hanem, ha — saját adottságainkat, lehetőségeinket figyelembe véve, és hitünket el nem rejtve — arra törekszünk, hogy szűkebb és tágabb környezetünkben a keresztény szeretet és a — nemcsak szexuális — erkölcs légköre érvényesüljön. Így válik lehetségessé az, hogy Isten vándorló népe a mai szekularizált társadalomban a kovász szerepét tölthesse be. Ne feledjük, az Ösegyház tanítása „a zsidóknak botrány, a pogányoknak oktalanság” volt, s a hit terjedésének fő ösztönzőereje a keresztények életének a példája volt. Végül is a „tanított-befogadott-megvallott hit” láncának erre kell irányulnia, s amíg lesznek ilyen keresztények, addig — minden szekularizációs törekvés és ateista szemlélet mellett — meggyőződésem szerint Krisztus magyarországi egyháza is élni fog.

A TEOLÓGIAI REFORMESZMÉK ÉS AZ EGYHÁZI BEFOGADÁS AZ I. Vatikáni Zsinat előtt

„(Az egyház) a népek között felállított jel, mindenkit hívogat,
aki még nem hisz.” (I. Vat. zs.)

Húsz évvel ezelőtt, néhány hónappal a II. Vatikáni zsinat ünnepélyes bezárása után Michele Pellegrino VI. Pál pápa akaratából már Torinó érseke; előtte városának egyetemén az ókeresztény irodalom tanára, akit később úgy ismernek mint „cardinale coraggioso” (=bátor bíboros). A kiváló főpap, aki nemrég hunyt el (1986. okt. 10.), 1966-ban előadást tartott a Gregoriana egyetemen az azokban az években állandóan napirenden lévő témáról: az idők jeleiről. Előadását követő megbeszélésen feltettek neki egy meglepő kérdést: — Mi történt volna, ha 1849-ben Antonio Rosmininek „A Szentegyház öt sebé” című művét indexre tétel helyett a szemináriumokban való tanulmányozásra ajánlották volna? Ekkor a „Padre” — ő nem szerette, ha másképpen szólítják — ezt válaszolta: „Az idő még nem érett meg rá.” Tizenöt évvel később, egy interjú során visszaidézi ezt az esetet¹, de ekkor már így kommentálja: „Szerintem nagyon is kétesértékű volt válaszom. Az idő maguk az emberek, akik éretté teszik azt. Két példát hozok rá. Az egyik: ha 1921-ben Gemelli atyának nem lett volna megmásíthatatlan vasakarata, akkor a (milánói) katolikus egyetem még ma is csak megalapítására várna. Az idő nem érett meg rá — mondták akkor. — És a másik: ha 1959-ben nem XXIII. János lett volna a pápa, talán a zsinat sem lett volna, mert az idő nem érett meg rá’. Sok újítást — még olyanokat is, amelyekre égető szükség lett volna — elfojtottak azzal a kijelentéssel, hogy az idő nem érett meg rá’.”

Aki egy kicsit is jártasabb az egyháztörténelem gazdag és változatos anyagában, különösebb utánanézés nélkül komoly példákat sorolhat fel erre. A dogmatörténész például el-elrévedezik azon — bár jól tudja, hogy meddő eszmélkedés —, vajon mi lett volna, ha például Boreai Akakiosz figyelmeztetéseire és békítéseiire jobban hallgattak volna az Efezusi zsinaton (431) érdekelt pártos teológusok; vagy ha például Girolamo Seripando teológiai szkémáira nyitottabbak lettek volna a Tridenti zsinat első szakaszában (1545—1549), és folytathatnák tovább. Egy-egy kritikus időszakban, mikor a továbblépés a régi hagyományok egyenes folytatásaként már nem lehetséges, a megoldásokat másképpen látók elfogadása és befogadása — a recepció — eléggé mozgalmas képet tár elénk. Mert hát el kell ismernünk — Hugo Rahner szavaival² —, hogy „az egyház nemegyszer túlságosan is hamar szövetkezett azzal, amit maga előtt talált, máskor meg túlságosan későn értette meg az idők jeleit. A hívó embernek mélyen elszomorító látni, hogy az emberi gyengeségek folytán nemegyszer kimagasló tehetségű, az egyház ügyének elkötelezett, odaadó embereknek elismerés helyett mellőzés, sőt elmarasztalás jutott osztályrészül, — és emiatt nem egynek élete megtört.” Mindezek ellenére vagy éppen ezek miatt — újra csak Hugó Rahner szavait kölcsönözzük — „mernünk kell szemünket a szégyenfán függő egyház látványára szegezni. Meg kell tanulnunk elviselni az egyházat. Ahhoz, hogy hitünk éretté váljék, hordoznia kell az egyház gyöngeségének terhét.”³ Ha csupán a gyenge egyházat látnánk, szemünkre „hályog ereszkedne”. Mert a hitben azt is

megtapasztalhatjuk, aki mindezekben és mindezek mögött az erőt adja, és Pál apostol szavának igazát, hogy „Isten ereje a gyöngeségben lesz teljessé” (2Kor 12,9). Ennek meglátása teszi az egyháztörténelmet egyháztörténelemmé. Amikor pedig az egyház gyengesége miatt aggódik és nem erejében bízik, akkor könnyen megesik, hogy nem mer vagy nem akar szembenézni „azokkal az új értékekkel, melyek a vadújódó történelem kríziseiben születnek”.⁴

Ilyen „nehéz idők” voltak például azok az évtizedek, amelyekben az egyház találkozott a liberalizmussal. Majdnem egy fél évszázadot ölel fel ez az idő, XVI. Gergely (1831—1846) és IX. Pius (1846—1878) pápaságát. Látványos, bátorító nyitánya Lamennais abbé L’Avenir-je volt 1830-ban, lehangoló végét pedig a pápák önkéntes „vatikáni fogságba” vonulása és a bismarki kultúrharc kirobbanása jelentette, — mindkettő 1871-ben történt. Ennek az időszaknak a megítélését olyan kifejezések bélyegezték meg, mint a „non possumus” (=nem tehetjük; IX. Pius minduntalan ismételt válasza az új olasz állam megegyezést kérő és kínáló javaslataira), a „non expedit” (=nem szabad; IX. Pius 1868-ban kelt levelének kezdőszavai, amelyben megtiltotta az itáliai katolikusoknak a választásokon való részvételt), vagy a Syllabus” (IX. Pius 1864-ben kiadott irata, amely a modern tévedéseket nyolcvan pontba foglalta össze és ítélte el). A kor történelmi alakjai közül elsősorban az elmarasztaltakat ismerik: mint az elveit sem módosítani, sem feladni nem akaró Lamennais; a tanítását visszavonó, de egyben visszavonuló Günther; a kudarcok kálváriáját végigjáró, de az egyház megújulásán tisztenül dolgozó Rosmini-Serbatit; vagy az egyháztól elszakadt és a pápaság ellen vihart kavarázó Döllingert. Az egyház tanítását ismerve senki sem vonhatja kétségbe, hogy amit a felsoroltak tanításában elítélt, az valóban nem volt elfogadható. Mégis, az már aligha érthető, hogy az új eszmékkel és gondolkodásmóddal való kapcsolatteremtésnek egyetlen konstruktív próbálkozása sem tudta elkerülni az elmarasztalást. De igazságtalanok lennénk, ha „a megszokottnál megrekedt, üres konzervativizmus” működésének tudnánk be mindent. A liberalizmus keresztény eszméket megvető, egyházellenes, antiklerikális megnyilatkozásai indokoltá tették a gyanakvást, a félelmet és végső soron az elzárkózást is. Sajnos, az útkeresések, értékes emberek és gondolataik is áldozatul estek.

A szerencsétlen találkozás első, a jövő számára meghatározó „áldozata” G. Hermes (+1831) volt. A feddhetetlen életű, mélyen vallásos bonni dogmatikatanár Kant és Fichte hatása alatt szerette volna a teológiát megújítani. A hitigazságoknál is a pozitív kételkedésből indult ki, és teljes filozófiai bizonyossággal kívánta igazolni azokat. Módszerének kifogásolható elemein túl sokakat ingerültté tett azzal, hogy a skolasztikát lenézte, megvetette. Tanítványai körében nagy népszerűségnek örvendett. A. J. Binterim (+1855), a képzett plébános „Egyháza iránti felelősségérzésből” és kiváló egyházi és diplomáciai kapcsolatai révén (a müncheni és Bruxelles-i nunciások, Metternich) elérte, hogy Hermest halála után négy évvel XVI. Gergely pápa 1835. szept. 26-án kelt „Dum acerbissimas” kezdetű brevéjében elítélte. Az elmarasztalás megokolásában többek között szerepelt, hogy „elhagyta az atyák királyi útját” (DS 2738—40). Hermes ellen túl hangos riadót fújtak; és ami ezt lehetővé tette az az volt, hogy éppen ezekben az években élesztették fel az Alpokon túli — ultramontanus — katolikus országokban (Itália államai, Spanyolország) a skolasztikus teológiát. Ennek a mozgalomnak legfőbb irányítói L. Taparelli d’Azeglio és M. Liberatore nápolyi jezsuiták voltak. A neoskolasztika következő nemzedéke már a német egyetemeken is megerősödik, mint J. Clemens Münsterben vagy J. Scheeben Kölnben. Ezen teológusok törekvésének koronája lesz, hogy XIII. Leo pápa 1879-ben a modern tévedésekkel szemben ajánlja Szent Tamás „aurea sapientíáját” (Aeterni Patris; DS 3140), a következő esztendőben pedig a Doctor Angelicust a katolikus iskolák pártfogójává avatja.

Noha a hermesi eszméket mindenütt tiltották, mégsem sikerült azokat elsovasztani; az új eszméknek és gondolkodásmódnak a teológiába való bekapcsolása folytatódott. A megkezdett úton A. Günther (+1861) lépett tovább. A bécsi egyetemen tartotta előadásait. (Kevesen tudják róla, hogy Győrben szentelték pappá!) Az emberi

értelmet képesnek tartotta a katolikus hittételek teljes befogadására, meggyőződése volt, hogy filozófia „a teológiai tételek ideális bizonyítéka”. Megszállottan küzdött a skolasztika ellen, művei még életében indexre kerültek. IX. Pius 1857. jún. 15-én kelt „Eximiam tuam” kezdetű brévéjében elítélte tanítását (DS 2828—31). Az elmarasztalás indoklásában vele kapcsolatban is szerepelt, hogy „nincs tisztelettel a szentatyákra”, akiken főként a skolasztikusokat értették.

Hermes és Günther mindenképp a racionalitást tartották szem előtt. A Kant utáni időkben erre szükség is volt. A német filozófiára kívántak építeni, s a megváltozott szellemi életben erősen hangsúlyozták a régi — a skolasztika — elégtelenségét. Törekvésüknél jóval nagyobb nehézséget jelentettek az értelmi megközelítés mellőzését szorgalmazó teológiai irányzatok. Ilyen volt F. X. Baaderé (+1841), aki Schelling filozófiájától, ill. J. Boehme miszticizmusától illetve teozófikus nézeteket terjesztett, és emellett hevesen tagadta a pápaság létjogosultságát. Merész nézeteit csak halálos ágyán vonta vissza. L. E. M. Bautain abbé (+1867), strassburgi tanár nemcsak lenézte és mellőzte a skolasztikus módszert, hanem azt a teológiában kifejezetten megengedhetetlennek és károsnak tartotta. A katolikus tanítás racionális igazolását szempelágiánus sajtáságnak mondotta, mivel nem számol azzal, hogy a bűnbeesésben az értelem annyira megromlott, hogy képtelenné vált a természetfeletti megragadására. Bautain szerint a természetfeletti megragadásában csak a ki nyilatkoztatás és a ráépülő hagyomány a megbízható ismeretforrás.

Bautain felfogását Franciaországban L. de Bonald Visconte (+1840) filozófus és politikus népszerűsítette; követői közé tartozott F. de Lammenais abbé (+1854) is. Bautain saját nézeteit később alávetette ugyan Möhler vizsgálatának, de annak meggyőző cáfolata ellenére is csak hosszan tartó és kínos folyamatban vonta vissza (1835—53). Lamennais abbé nem mint elméleti teológus vált ismertté; inkább az egyház gyakorlati reformját és megújítását sürgette kiváló tehetségével és lapjának, a „L' Avenir”-nek kitűnő szerkesztőgárdájával (pl. H. Lacordaire, Ch. de Montalambert). Erőteljesen hangoztatta, hogy az egyháznak a megváltozott világban meg kell találnia helyét és aktív szerepét. Szabadságát úgy szerzi meg, ha az ókeresztény kor egyszerűségét újra vállalja. Esméiben ellenfelei természetesen az egyház történelmi folyamatosságának megtagadását látták. Lamennais minden energiájával az egyház jövőjéért dolgozott, amikor a bizonytalan jelenben a múlt tagadását követelte. Törekvéseit, gyűjtő szellemét XII. Leó pápa nagyra értékelte, a fiatal abbét bíborossá akarta tenni. Mivel kiforratlan eszméiben ellenségei egyre nagyobb és fenyegetőbb veszélyt láttak, sikerült később kieszközölniük — XVI. Gergelynél — elítélését. Elítélése után nem annyira a tárgyi méltánytalanság, hanem inkább a módszer miatt maradt az abbéban „a keserű szájjal”. Lamennais-ék ugyanis a szentszék iránt érzett odaadó szeretettel jöttek Rómába, hogy az őket ért vádak alól tisztázzák magukat, és úgy érezték, hogy bizakodó lélekkel térhetnek haza. Útközben, Münchenben vehették kézbe az őket elmarasztaló — de neveket nem említő — „Mirari nos” kezdetű pápai körlevelet, amit 1832. aug. 5-ével dátumoztak. Mindannyian meghajoltak ugyan a pápai döntés előtt, de Lamennais később mégsem tudott beletörődni a történetekbe, mire a „Singulari nos” kezdetű körlevél két év múlva már név szerint is elmarasztalta (1834. jún. 25.). Ettől fogva egyre távolabb sodródott az egyháztól. Csak a lelkes, az eszméikben annyira hívő emberek járják be a szellemi törekvésnek azt az útját, ami az ő további élete volt. Lamennais sorsa nemcsak neki volt fájdalmas; ha Rómában némi megértés és bátorítás fogadta volna, minden bizonnyal egyre kiforrottabb gondolkodásával szolgálhatta volna azt a küzdő egyházat, amiben csaldott.

Minden jel arra mutatott, hogy az Alpokon túlról érkező kezdeményezéseket Rómában eleve gyanúval fogadják; az elítélő döntések — mint láttuk — nem sokat vártak magukra. Később Itáliában is kialakítottak egy új irányzatot, amellyel a teológia megújulását kívánták szolgálni. V. Gioberti (+1852) ontológizmusa volt ez: Isten közvetlen ismeretéből vezette le az igazságok ismeretét. Gioberti belgiumi száműzése alatt tanítása Lövenben és Párizsban lett népszerűvé. Gioberti nézeteit A. Ros-

mini-Serbati is kritika alá vette. Könyvei a negyvenes években fokozatosan, halála évében pedig egészében indexre kerültek. — Nemsokára Rosminit is elérte az ontológizmus vádja. Halála után több mint harminc évvel — munkáiból negyven tételt kiemelve — ítélte őt el XIII. Leo pápa a „Post obitum” kezdetű, 1887. dec. 14-én keltezett dekrétummal. Életében az egyház belső reformját sürgető műveiért érte Rosminit elmarasztalás. Fiatal pap korában a szociális segélynyújtás és a vallási élet fellendítésének különböző területein tevékenykedett. (Ebben az időben nagy hatással volt a magyar Pyrker Lászlóra, az akkori velencei pátriárkára; Pyrker 1827-ben lett egri érsek, és hazánkban kitűnt karitatív munkájával.) Rosmini később reformteológiai műveket írt és politikai szerepet is vállalt. Gioberti, a szárd királyság miniszterelnöke őt küldte 1848-ban Gaetába, az oda menekült pápához, hogy a szentatyát az egységes Itáliát mozgalmozó mozgalom számára megnyerje. Politikai szereplése bukkását okozta, ami magával hozta teológiai kudarcait is. 1848-ban IX. Pius ugyan biborossá akarta tenni, a ceremóniákra szánt arcképe félig el is készült, de hirtelen kegyvesztett lett. A Szentatya 1849. jún. 6-án aláírta azt a dekrétumot, ami, más művek között, Rosmini két könyvét is elítéli, mely közül az egyik: „A Szentegyház öt sebe”. Három hónappal később, a magánkihallgatáson a pápa szokott szívélyességgel beszélgetett a mit sem sejtő Rosminivel. Antonelli bíboros ugyan mindent megtett, hogy ne tudjon találkozni a pápával, de ő a szó szoros értelmében kiharcolt egy magánkihallgatást. Bár elsősorban politikai okokból távolították el, Rosmininek mégis egyházi reformtörekvéseinek áthúzása fájt. A magyar történelem árnyoldalához tartozik, hogy Rosmini elmozdítását és életpályájának megtörését végsősoron egy magyarnak, Eszterházy grófnak köszönhette. Eszterházy, aki a Kúriánál az osztrák érdekeket képviselte — az 1848. és 49. években! — benne látta „Ausztria legszörnyűbb ellenségét” és „IX. Pius rossz szellemét” — ahogyan ezt Schwarzenberghez írt levelében megfogalmazta.⁵ Rosmini ugyan a „liberalis Mastai-Feretti”⁶ pápára kétségtelenül nagy hatással volt, de az Itália egységét elutasító, IX. Pius pápának őt mellőznie kellett. Rosmini egyház-szeretete azonban töretlen maradt. Az általa vázolt híres „öt seb” a következő:

1. A Szentegyház bal kezének sebe: a nép elszakadása a papságtól a nyilvános istentiszteleteken; 2. A Szentegyház jobb kezének sebe: a papság elégtelen képzettsége; 3. A Szentegyház oldalának sebe: a püspökök széthúzása; 4. A Szentegyház jobb lábának sebe: a püspöki kinevezések laikus hatalmak kezére jutottak; 5. A Szentegyház bal lábának sebe: az egyházi javak okozta szolgaság. Az egyház „sebeinek” orvoslására akkor valóban nem volt még érett az idő, ma, a II. Vatikáni zsinat után ezeket már „gyógyultabbaknak” tudhatjuk. A Fogazzaro „A Szent” címmel 1905-ben regényt írt egy olyan képzeletbeli apostolról, aki az akkori mában „A Szentegyház öt sebe” szerinti megújulást sürgeti; a regény szerint ennek az „apostolnak” sorsa sem lehet más, mint Krisztusé volt korának zsidó rabbijai között.⁷ Fogazzaro regénye egy éven belül az indexre tett könyvek listájára került. A Rosmini emléke viszont a meghasonlás jelévé vált: Voltak és vannak, akik szentként tisztelik, így beszél róla pl. Don Bosco vagy maga Szent X. Pius pápa;⁸ az újszolasztikusok Szent Tamás eszméinek nagy akadályoztatóját látták benne, a „katolikus liberalizmus teoretikusának” bélyegezték, aki „politikájában liberalis”, „filozófiájában panteista”, „teológiájában janzenista” volt.⁹ Természetesen ez a gyűlölködés a múlttá, pontosabban a századforduló olasz tomistáié volt. Napjainkban „Rosmini reneszánszról” beszélnek.¹⁰

Az 1848/49. évek forradalmi eseményei még keményebbé tették a pápai udvart a liberalizmussal szemben. 1851-ben jelent meg Donoso Cortes „Esaio sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo” c. munkája, amely a lehető legszigorúbb elzárkózást látja helyesnek a modern eszmékkel szemben. A római jezsuiták közreműködésével erre a könyvre sokan úgy tekintettek mint a katolikus gondolkodás egyedül helyes tükröződésére.¹¹ A következő tizenöt évben erősen szaporodtak az indexre tett könyvek és az elítélt eszmék. Igaz, nem hiányoztak a figyelmeztető példák sem, mint J. Froshammeré (+1893), aki a tudomány teljes szabadságát hirdette

a kinyilatkoztatással, ill. az egyházi tekintéllyel szemben. Két alkalommal is el kellett ítélni (1858 és 1862), míg teljesen hátat nem fordított az egyháznak. Így érett meg az idő arra, hogy 1864. dec. 8-án megjelenjen a „Quanta cura” kezdetű enciklika, amely határozott hangon nyolcvan pontban fogalmazta meg az egyház számára elfogadhatatlan eszméket. Ez a híressé vált Syllabus. Tétéleiben az egyház az új eszmékkel és gondolkodásmóddal szembeni elzárkózását fogalmazta meg, amit aztán eltűzöttan realizáltak is.

A Syllabus kibocsátása előtt IX. Pius pápa felvetette az egyetemes zsinat összehívásának tervét, hogy a zsinaton a kor tévedéseit mélyebb vizsgálat alá vegyék. Ennek a szándéknak adott kifejezést a zsinat harmadik ülésén kiadott „*Dei Filius*” dogmatikus konstitúció (1870. ápr. 24.). Az okmányt — hűen a korábbiakhoz — apologetikus stílusban fogalmazták, és elítélő kánonokat csatoltak hozzá. A mélyebb vizsgálat tehát nem a nyitás és befogadás lehetőségeit, hanem az elhatárolás élelőbb megvilágítását szolgálta.

Az új eszmék és gondolkodásmód befogadásának és teológiai felhasználásának lehetőségeit a katolikus gondolkodók az apostoli székkel összhangban kívánták keresni; világosan mutatja azt Róma döntéseit fogadó magatartásuk, még akkor is, ha a nehézségek nem hiányoztak. Öröndetes jelenség volt ez időben egy másik, korszerű, önálló kezdeményezés: egy nemzetközi teológus-konferenciának létrehozására irányuló törekvés. A tübingeni katolikus teológusok, Alzog, Haneberg és Döllinger 1863. szept. 28. és okt. 1. között kongresszusra hívták Münchenbe a német katolikus teológusokat. Nem volt ugyan még nemzetközi összejövetel, de célja egy ilyennek előkészítése volt. A különböző irányzatok képviselői azzal a szándékkal érkeztek meg, hogy egymás szempontjaira jobban figyelnek és a teológiai előbbrejutás érdekében egymást kiegészítve egységet igyekeznek kialakítani. Sajnos, minden éppen az ellenkezőjére fordult, és a Szentszék is gyanús szemmel kísérte az eseményeket. A katolikus tudósok nemzetközi kongresszusát csak negyedszázad múlva sikerült megvalósítani: Először 1888-ban Párizsban jöttek össze. Már ekkor is, de a további négy kongresszuson is kerülték a tulajdonképpeni teológiai problémákat. Az időt nem látták még érettnek erre. Kezdeményezésük csak a XX. század derekára hozta meg első érett gyümölcseit.

Jegyzetek: 1. *Il regno/attualità* 1981. apr. 15. N. 8. 151. — 2. H. Rahner, *Az egyház mindig fiatal*, Eisenstadt, 1972. 17k. — 3. H. Rahner, i.m. 19. — 4. H. de Lubac megfogalmazása Krisztus fénye c. írásában; idézi Szabó F.: *H. de Lubac az egyházzól*, Roma 1972. 19. — 5. G. Pusineri, Rosmini, Milano 1961. 170. — 6. XVI. Gergely, IX. Pius elődje aposztrofálta így a Mastai Feretti családot. Ld. pl. Szántó K.: *A katolikus egyház története*, Bp., Ecclesia 1985. 363. — 7. K. Bihlmeyer—H. Tuechle: *Storia della Chiesa* IV. N. 220, 3. (belső számozás!) — 8. G. Pusineri: i.m. 241—255. — 9. G. Pusineri, i.m. 246. — 10. Ezt a kifejezést használják a *Quaderni della Cattedra Rosmini* tanulmánykötet kiadványai (igazgatója: Lino Prenna). Rosmini összes munkája jelenleg kiadás alatt áll. Recenziókat ld. pl. ZfKT 1982. H. 3. 346—49. — 11. R. Aubert: *L'Église c. de la crise . . .* (Nouvelle Hist. de L'Église V. Paris 1975. 43).

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretein belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszereket alkalmaznak. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitim sokszínűség harmóniájában kerül az olvasó elé.

A HIT TÖRTÉNETÉNEK „SŰRÜSÖDÉSI PONTJAI”

A hit az *én*—te tartományába tartozó legszemélyesebb történet. Kölcsönös figyelés, kölcsönös önkiszolgáltatás eredményezi a személyes találkozást. A Jézussal való személyes, hívő találkozásnak objektív feltétele azonban a közösség. A földön élőknek és a már nem a földön élőknek az a közössége, amely a jézusi megváltói mű történelmi kibontakozását szolgálja; amely Jézus tanítását és tetteit leírta, másolta, lefordította, kinyomtatta. S amely a Jézustól kapott szentségi hatalmakkal a megváltói életművet körülveszi és megéli, vagyis hatékony jelekkel a történelemben folytonosan meggyökereztetni. Amikor tehát valaki a hit pereméről lépéseket tesz a hit érettebb állapota felé — azaz személyesebb, Jézusra hagyatkozást, Jézussal találkozást él meg —, akkor a személyes hit-történet törvényszerűen a hit közösségi történetének a vonulatához csatlakozik. A felülről kapott, mint közös tapasztalat, alakítja ki az igazi közösséget, a hívők kijelentései egy egészé összeállnak, s az érett hit ezen közössége megéleli és továbbadói hiteles formát ölt. Más szavakkal megközelítve: a személyes hit történetének sűrűsödési pontjai beletorkollnak a közösség hívő ragaszkodásának és imáadásának legnagyobb értékébe, az Eucharisziába.

A felvázolt finom szerkezetű folyamatot *II. Rákóczi Ferenc történetével szemléltetjük*. Ő 1713-ban, 37 évesen érkezett, elbukott szabadságharca után, XIV. Lajos udvarába. A napkirály és a francia arisztokrácia kitüntető barátsággal fogadta. A fejedelem igazi társaságbeli ember volt: egyaránt otthonosan mozgott a vadászatokon és a kártyaszobákban, szeretett politizálni, művelt csevegéseket folytatni. Az idő múlásával azonban egyre erősödött benne a magány iránti vonzalom s a vágy, hogy megújítsa keresztényi életét. S ekkor következett be életében néhány megrázó és életalakító érvényű Karácsony és Húsvét. 1715-ben életgyónást végzett a Megtestesülés ünnepén Párizs melletti Grosbois-ban, a kamalduli szerzeteseknél, majd ugyanitt 1716 húsvétján megismételte bűnbánati újjászületését. Ugyanez estendő karácsonya környékén kezdte el írni Vallomását, mely meditáció-gyűjteményben teljesen a bűnbánati felemelkedésre alapozta hátralévő életét. 1719-ben karácsony éjszakáján írta meg vallomásainak befejező részét: Lukács evangéliumának 2. fejezetén, a Megtestesülés történetén elmélkedett, kontúros vallási programot szabva önmagának. (Az idézeteket a Szépirodalmi Kiadó 1979-es, Szepes Erika és Vas István általi fordításából vesszük. Rákóczi: Vallomások, Emlékiratok.)

Rákóczi hitének újraépítését, személyessé válását Jézus alázatának csodálatával, egyáltalán: észrevevésével kezdi. „Zavarba jövök és elpirulok, Uram, ha földízem születésemet és körülményeit, és ha az enyémre gondolok. Te, az Isten, teremtőm nekem és a mindenségnek, istállóban születted, én pedig palotában; téged ökor és számár között szegény pásztorok, engem — ki por és féreg vagyok te színed előtt — udvari emberek nyüzsgő tömege vett körül. A te szüleid szegények, az anyémek fejedelmek; te szegénységben jöttél világra, én gazdagságban. De aláz meg engem, Uram, még ebben az összevetésben is, és tedd meg, hogy valóban imádjam a te alázatodat, és semmisüljek meg a te színed előtt.” Az alázathiány mögött az ön-elégedettség állt: a fejedelem gyermekkorától fogva belenevelődött a keresztény értékek gyakorlásába, melyek olyannyira vérévé váltak, hogy — a szőlőtől elszakadva

is látszólag termékenyek a szőlővesszők — nem a Jézus iránti személyes szeretetből végezte azokat, hanem lelki nemességének megőrzéséért. „Jót tettem a szegényekkel, jámbor cselekedeteket hajtottam végre a külső vallásgyakorlásban, távol tartottam magam a fényűzéstől, mértéktartó voltam az étkezésben, tisztának mutatkoztam, a balsorsot erős lélekkel elviseltem, a szerencsétől nem bíztam el magam, a közügyeket magánügyeim elé helyeztem, nappalt és éjszakát pihenés nélkül, munkával töltöttem, megvettem a gazdagságot, az egészséget, az életet, és saját házam gyarapodását elhanyagoltam a közjó kedvéért, adott szavamat szentül megtartottam.”

Az önszeretet látszólagos keresztény eredményessége, illetve ennek fölismerése átértékelteti vele a lengyel királyság visszautasításának a történetét is. „A lengyel korona iránti vágyat fölülmulta a hazaszeretet, vagy őszintébben szólva az önszeretet, mely saját dicsőségének tartotta, hogy a haza iránti kötelességből megvesse Lengyelországnak a koronáját. Uram, ekkora az önszeretet önzése, ily nagy az emberben az öntetszelgés vágya, melyet a történetírás oly nagy dicséretekkel szokott ünnepelni. Ez ünneplések keresésétől és óhajtásától a te kegyelmed nélkül nem tud lemondani az emberi lélek. Te viszont, aki az egész embert kívánod hatalmadban tartani, megparancsolod, hogy ezt az Izsákot áldozzák föl neked.” Ráébred, hogy a nemesen viselkedés vágya belső göggyéből fakad, s pontosan ez akadályozza meg, hogy totálisan odaadja önmagát Krisztusnak. „Volt egy szikra a szívemben, amely arra készítetett, hogy irtózzam a bűntől és a nyilvános botrányoktól, és nem cselekedtem meg a rosszat, amelyet megcselekedhettem volna, de az önszeretet hamujának és mocskának mily hatalmas tömege fojtotta el annak a szikrának tűzét és melegét, melyet te jóságod irgalmával végül mégis felszínre hoztál.”

Önmagának más szemmel történő értékelése, pontosabban a személyes hitből fakadó leleplezés kimondatja vele: 39 éves koráig a Jézussal való személyes ismeretség, s az abból származó tökéletességre törekvés hiányzott belőle. „Nem féltém téled, mert vakmerően bizakodtam jóságodban, de nem is szerettelek, mert nem tudtam, mi az téged szeretni. Nem ismertem tanításodat, evangéliumodat, mert azt hittem, elég meghallgatni, ha misén fölolvassák. Rest és lomha voltam mindenben, ami rád vonatkozott, továbbá azt hittem, nem kötelességünk tudatosan törekedni a keresztényi tökéletességre, hanem el lehet érni az üdvösséget akkor is, ha a kereszténység fölvétele után tisztességes életet élünk. Ez az a langyos állapot, mely se nem hideg, se nem meleg. Távol tartja magát a kirívó bűnöktől, ezért nem teljesen hideg, de nem törekszik a tökéletességre, és nem végzi el mindazt a jót, amire képes, ezért nem meleg.”

1715-ben, miután rádöbben vallásos tennivalóira, nem késik azok végrehajtásában. S nem késik a bűnbánat gyümölcsének, a gondolkodásmód Krisztushoz igazítása gyümölcsének a beérése sem. „Folytattam megszokott életmódomat egészen az ádventi ájtatosságig, melynek ideje alatt jelen voltam a királynak tartott prédikációkon, és a te irgalmadból ezek jobban hatottak rám, gyakrabban kezdtem gondolkodni rajtad és renyhe életemen. Elszántam magam egész életem komoly mérlegelésére, és életem meggyónásának végrehajtására. Ezt Szent Fiaid születése napján megcselekedtem, ezért viszonzásul teljes és tökéletes nyugalommal méltóztattál megajándékozni. Így kezdődött a magánynak az az édessége, melyben az emberi dolgokat megvető ember a jámbor élet és az Isten színe elé kerülés vágyától fölhevül. A napok gyors iramban repülnek, és minél többet ihatom édességedből, annál inkább szomjazom rá.” A Jézusra való találás karácsonyi öröme elvezeti a megváltás teljességének fölismeréséhez is. „1716-ban a kamalduli atyák kolostorában végzett húsvéti gyónásomban újjászülettem, s gyönyörűséggel kell elbeszélnem kegyelmedet és lelki gyermekségem állapotát. Mert igaz, hogy gyermekként édesgöttél magadhoz, de nem éreztem azt az édes eledelt, amit nyújtottál nekem, vagy

inkább azt a láncot, amellyel magadhoz vontál. Mivel azonban követtelek, közelebb kerültem hozzád, hiszen engedtem, hogy vezess engem." Amikor 1719-ben, karácsony éjszakáján újból magányosan beszélget Megváltójával, már a szeretetből fakadó önátadás biztonságával tudja megfogalmazni imádságát. Valóban sikerült elvégeznie a Jézushoz való gondolkodásigazítását, a teljes értékű bűnbánatot, s élete kincse, a hit, érettebben, személyesebben irányítja. Most már a Krisztus oldalán való maradásért könyörög: „Erzem, hogy szeretlek . . . Erősíts meg rendelésed útján, tedd, hogy hordozzam keresztemet, így Fiadat követve elérkezzem oda, ahova ő is érkezik, hogy vezessen engem, és általa egyesüljek veled örök szeretetben.”

Rákóczi hite intenzívvé válásának története a legszemélyesebb történet. Nyomon követhetők a tipikus lépések, életszakaszok: az önszeretet és gőg kérgének fölfedezése; a csend és lelkigyakorlat eszköze, mellyel időt ad önmagának a tisztulásra a világból kiszakadásban, hogy más szinten folytatódjék élete majd a világban; az átértékelés programszerű meghatározása, az imádságnak mint személyes kapcsolattartásnak élenkülése. Ám a legszemélyesebb történet összefonódik a közösség hitének történetével: alkalmazkodik az egyházi esztendő ünneplési ritmusához (ádvent — karácsony, nagyböjt — húsvét), a hívó közösség jézusi életművet megjelenítő ciklusrendjéhez. S személyes életének átértékelése a szentségi életbe (szentgyónás, áldozás) torkollik, abba iktatódik bele, hogy a krisztusi életet kegyelmi erővel megjelenítő közösség immár az ő perszonális tapasztalatával gazdagodjon. Közel akart kerülni a megtestesült Szeretethez, Aki személyesen ejtette rabul szívét, s egyben le is foglalta saját szolgálatára. S a megtérést, újjáteremtődést megélő személy a teljes értékű és érett hitű közösség centrumában találta magát. Mindezek alapján könnyen megértjük, miért küldték Rákóczi halála után szívét — végakarátának megfelelően — Grosbois-ba, a kamalduli szerzetesközösség kolostorába.

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Póka György püspök

HITÜNK ÁTADÁSÁNAK ÉS BEFOGADÁSÁNAK LELKIPÁSZTORI PROBLÉMÁI

Gyermekkoromban arra tanított b.e. plébánosom és hitoktatóm, hogy az üdvösséget csak az nyerheti el, aki az összes kat. hitigazságot (dogmát) ismeri és azokat hívó lélekkel magáénak is vallja. Ez a felfogás őt arra animálta, hogy hitünk minden igazságát — a hierarchikus értékrend figyelmen kívül hagyásával — megismertesse velünk, tanítványainkkal. Minket pedig arra sarkallt, hogy — egymással nemes versenyyel — hitünk ismeretében minél alaposabb tudásra tegyünk szert. Hitoktatói munkája elismerést váltott ki mindazokból, akik ismerték. Amikor már fiatal pap voltam, egy alkalommal keserűen jegyezte meg, hogy elsőáldozói kb. annyit tudnak az Eu-

charisztia titkáról, mint a teológusok a szemináriumban, de nem tudja őket megtanítani Jézus szeretetére. Tudásuk hideg, rideg, intellektuális ismeret volt, élő-eleven hit és a legszentebb misztérium szeretete nélkül. A gyermekek percipiálták, de nem recipiálták a hitigazságokat. Ismerték, belsőleg nem fogadták be azokat. Ezen nem is lehet csodálkozni, mert igazságokat, hitbeli ismereteket lehet tanítani, de hitet nem.

Tanulmányaim és hitoktatói praxisom során rájöttem arra, hogy hitoktatóm eltúlozta az üdvösség követelményeit és félreértette a hit lényegét. Hallatlan energiát pazarolt a hitigazságok és misztériumok megismertetésére és megmagyarázására, de nem ambicionálta azt, hogy növendékei azokat be is fogadják és meg is szeressék. Grandes passus extra viam! Hitoktatói munkásságának ezt a fogyatékoságát idős korában maga is felismerte és fájalta. — Ezért izgatott és foglalkoztatott gyermekkorom óta a probléma, lehet-e, és ha igen, akkor hogyan a hittartalmat másoknak átadni, őket annak befogadására készsége tenni?

1. Ahhoz nem fér kétség, hogy az átadásra és befogadásra váró örökség, az elvetendő mag, az elültetendő palánta értékkel, szépséggel és tartalmi gazdagsággal teli kincs, nincs híjával a vitalitásnak, a csírázó és gyökerező képességnek, mert isteni eredetű. De befogadása és meggyökerezése nagymértékben múlik az átadó személyén és meggyőződésén, az átadás módján és módszerén, ezen felül nagyon függ az átvevő, a befogadó lelki készségétől.

2. Ahhoz, hogy hitem igazságait és élményeit át tudjam adni, feltétlenül szükséges, de nem elég, hogy azoknak a tartalmát és terjedelmét, értelmét és gazdagságát, mélységét és szépségét tudjam és ismerjem, aztán valamilyen rutinnal vagy módszerrel tanítsam és hirdessem. Ahhoz azonosulnom kell ezekkel az igazságokkal, azoknak énem egy darabjává, életem mozgató erejévé, belső hitté és meggyőződéssé kell válniuk; azokat meg kell szeretnem, értük tudnom kell lelkesedni, azoknak éltetniük és táplálniuk kell engem, sőt bennem mások számára is táplálékká kell lenniük. Csak élő-eleven kisugárzó hit tud másokban is hitet és meggyőződést érlelni, az intellektuális ismertetés és kifejtés nem. A vetőmagot, a palántát kezelni, elültetésre alkalmassá kell tenni ahhoz, hogy ez idegen talajban is meg tudjon gyökerezni.

Valami ahhoz hasonlót értek mindezen, amit régen az édesanyák tettek a kisgyermek etetésénél. A szilárd ételt megrágták és úgy adták gyermekük szájába („szájába rágni valamit”). A gyermeknek folyékony eledellel, a felnőtteknek pedig szilárd étellel való táplálása szentírási kép (Zsid 5,12). Az addig nem ismert hitigazságok tekintetében mindenki gyermek, a vallásos élet fejlődésének kezdő szakaszában van. — Valami ehhez hasonlót tesz a méh is. Összegyűjti a virágport és felszívja a nektárt a virág kelyhéből, a kettőt önmagában összeelegyíti, vegyileg mézzé, táplálékká alakítja át és aztán elraktározza a sejtekben. Így gondoskodik önmaga és az ember számára táplálékról.

A hitigazságok és a misztériumok átadásának első feltétele, hogy azok elmélyült élmélkedés, imádságos szemlélődés és ízlelgetés által sajátomná, életem tartalmává, gazdagságává és örömevé, tehát élő hitté és meggyőződéssé váljanak, ami természetesen túlcsoordul és szétsugárzik, másokat is megérint és magával sodor.

3. A tapasztalat az, hogy a még rendszeresen templomba járó hívőknek a hittudata is foghíjas, hiányos, fogyatékos. Nem gondolok olyan hitigazságokra, amikről nem is tudnak. De bőségesen vannak hittitkok, amelyekről tudnak ugyan, de azok vagy nem mondanak nekik semmit (pl. a Szentháromság titka, Jézus központi szerepe, a szent-

ségek életfontossága), vagy kétségeik és fenntartásaik vannak tartalmuk és mondani-
valójuk felől (pl. az eredeti bűn, a Mária-tisztelet lényege, az egyház isteni és emberi
vonásai, a fizikai és erkölcsi rossz elfogadása, örök élet stb.), vagy egyszerűen nem
fogadják el őket (a dogmák örök érvénye, az egyház szükségessége, az örök kárho-
zat). Vannak aztán parancsok, előírások és követelmények, amiknek nem értik az ér-
telmét, amiket elviselhetetlen tehernek és igának érznek (erkölcsi törvények, a bűn
kerülése, a megtérés szükségessége, az ellenségszeretet, a házasság felbonthatatlan-
sága, a szexuális élet megkötöttségei, a böjt, a lemondás, az önfegyelem stb.). Eb-
ben az összefüggésben felemlíthetném azt a beclést is, amely szerint a világi hívők-
nek alig 2%-a, a papoknak pedig talán 15%-a ismeri és tette magáévá a zsinatnak a vi-
lágiakról szóló tanítását és elgondolásait. — Meglehetősen elkedvetlenítő megfigye-
lések.

4. Az üdvösség elnyerésének alig lehet ugyan feltétele minden hitigazság ismerete
és belső elfogadása, mert Jézus csak általánosságban teszi a hitet az üdvösség elő-
feltételévé (amin inkább az ő személyébe, mint a tételes igazságokba vetett hitet kell
érteni). De azért a hívek tudatában jelentkező hiányosságok aggodalmat és lelkiismeret-
retfurdalást kell hogy keltsenek bennünk. Mert Szent Máté fogalmazása szerint Jézus
arra küldte apostolait (és annak utódait), hogy azok a népeket tanítsák meg mindarra,
amit ő tanított, és serkentsék őket megtartani mindazt, amit parancsolt (vö. Mt 28,
20). A hittudat hiányosságai tekintetében tehát mi, hithirdetők és üzenetközvetítők
aligha menthetjük fel magunkat a felelősség alól. Nagy kérdés, hogy jómagunk azo-
nosultunk-e egészen hitünk igazságaival? Nincsenek-e olyan igazságok, amik szá-
munkra tabuk, amiket agyonhallgatunk, vagy lényegüktől megfosztva, megcsönkítva
beszélünk róluk?

5. Ahhoz, hogy a legnehezebb hitigazságokról beszélni tudjunk, át kell rágnunk
magunkat azokon a kétségeken, nehézségeken és fenntartásokon, amelyek minden
gondolkodó emberben óhatatlanul felmerülnek azokkal kapcsolatban. Ezeket mind
fel kell magunkban dolgozni és meg kell emészteni. Nagyon bele kell merülnünk
azoknak a lényegébe és tartalmába, aztán azt is fel kell ismernünk, miért lettek szá-
munkra kinyilatkoztatva és milyen egzisztenciális kihatással vannak életünkre. Például:
a Szentháromság titkában a természet egysége és a személyek különbözősége
élesen mutat rá az ember egyéniségének és személyének a méltóságára és tisztelet-
ben tartására; ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy az egyén a közösségnek is tag-
ja, rá van utalva embertársaira, tiszteletben kell tartani azok jogait és érdekeit, elő
kell segítenie az egész emberi közösség jólétét is. — Vagy: akár igaza van a beclés-
nek, akár nincs, a zsinat tanításai és eszméi csak akkor mennek át a hívők lelkivilágá-
ba, ha azok ott élnek az igehirdetők szívében.

6. Az majdnem érthető, ha nem szívesen beszélünk olyan igazságokról és követel-
ményekről, amelyekkel mi sem tudunk egészen azonosulni. De az alig menthető, ha
azzal próbáljuk a hitigazságokat elfogadhatóvá tenni, hogy azoknak csak az emberi
ésszel felfogható dimenzióról beszélünk, az istenit, a felfoghatatlant, a misztériumot,
a természetfelettit pedig elhallgatjuk. Ezzel ti. meghamisítjuk Jézus tanítását, elsze-
nyítjük, megfosztjuk a lényegétől a kereszténységet, filozofálássá silányítjuk a hittar-
talmat. Nagyon sokszor félek attól, hogy Szent Pál anatómáját (Gal 1,7) vonjuk ma-
gunkra, amikor az erkölcsi követelményeket elerőtlenítjük, a keresztény életet tágas,
kényelmes, virágszönyeggel terített útnak próbáljuk feltüntetni és túlságosan sok ér-
vet sorakoztatunk fel annak bizonyítására, hogy a keresztény erkölcs tökéletesen
megfelel az emberi természetnek, mindenben kielégíti az emberi igényeket és az em-
ber világi boldogulását segíti elő. Szabad-e ennyire emberközpontúvá tenni a keresz-
ténységet? Kiszűrhetjük-e abból az önmehtagadást, az önfegyelmet, a lemondást, a
böjtöt, a kereszt hordozását?

7. Persze a hallgatók részéről az élő-eleven hitté érlelődött, a leglelkesebben, meggyőzőbben és hitelesebben tált hittartalom sem számíthat spontán elfogadásra. Nézetem szerint igehirdetésünknek nagy tehertétele, hogy üzenetközvetítésünk egyirányú, monologizáló. Nincs benne lehetőség a visszajelzésre, a kérdésre, a nehézségek és kétségek feltárására. A hallgató ezért kiszolgáltatottnak érzi magát, ami negatív beállítottságra hangolja. Ezen felül az igehirdető elfeledkezik arról, mit kellett neki magának töprengenie, küszködni és győtrődni, amíg az igazságok lényegét és tartalmát megsejtette, nehézségei és kétségei szétoszlottak és azok gyakorlati életértékét felismerte. A hit egy rendkívül összetett megismerési, érlelődési és elfogadási folyamatnak az eredménye, amit az Isten kegyelme kísér és érlel meg. Ennek a fejlődési folyamatnak a fázisain mindenkinek végig kell mennie és ehhez időre van szükség.

8. Az érlelődési és elfogadási idő nem iktatható ugyan ki, de lerövidülhet azzal, ha az igehirdetés, az információátadás kétirányúvá válik, az üzenetátadás lehetőséget ad a visszajelzésre, kérdésfeltevésre, véleménynyilvánításra, a nehézségek feltárására, vagyis a részletes tájékozódásra.

Mindez azonban csak a dialógus, a párbeszéd útján, tehát kizárólag kisebb közösségek keretei között valósulhat meg. Tapasztalat szerint még ott is nagyfokú bátortásra, ösztönzésre szorul, amit okosan irányítani kell. Ez ad jelentőséget az egyházközségi csoportok, bizottságok megalakulásának, eleven életének, gyakori összejöveteleinek és az azokban folyó eszmecsereinek, vitának. Ott alakulhat ki a zsinat elgondolása szerint az üzenetközvetítő és a hívők között az a közvetlen, családi légkör, amelyekben nemcsak az egyházközség tervei, anyagi gondjai és feladatai kerülnek terítékre, hanem ahol a hívők megbeszélhetik a lekipásztori munkatervet, kifejtetik véleményüket, előadhatják kívánságaikat, mélyíthetik lelkiségüket, amennyiben a hit tartalmával és a keresztény élet követelményeivel kapcsolatban nyíltan elmondhatják nehézségeiket és problémáikat. A lekipásztoron múlik, hogy tud-e ilyen színezetet adni az egyházközségi összejöveteleknek. A Wiener Kirchenzeitung most közli az első értékeléseket az egyházközségek életéről. Az egyik beszámoló azt panaszolja fel, hogy ameddig liturgiáról, előadások, ünnepek és ünnepélyek megszervezéséről, építkezési gondokról van szó, addig van kezdeményezés és élénk az érdeklődés. De az azonnal megcsappan, ha a Szentírás olvasására, imádságra, elmélkedésre, a keresztény lelkiség kialakítására kerül sor. Ez is mutatja, milyen nehéz az ember legfelsőbb szférájának, a szívnek a megközelítése.

A hit átadásának és befogadásának, egyáltalán a vallásos élet megújulásának alig van hatásosabb módja, mint a dialogizálás. Ez volt az egyik titka a kereszténység rohamos kezdeti terjedésének. A zsidók pünkösdkor kérdést tettek fel Péternek (ApCsel 2,32). A főtanács István diakonus beszéde közben hevesen kifejezésre jutott az érzelmeit (ApCsel 7,54). Athénben a görögök nem rejtették véka alá véleményüket Pál tanításával kapcsolatban (ApCsel 17,32). Félix megszakította Pál fejtegetéseit (ApCsel 24,25). Nem csoda hát, ha a zsinat olyan fontosnak tartja, hogy őszinte dialógus, nyílt párbeszéd alakuljon ki a pápa és a világ püspökei, a püspökök és papjaik, a lekipásztorok és a hívő közösség, az egyház és a világ között. Joggal várja ettől a párbeszédtől az egyházi élet megpezsdülését, megújulását és a hit terjedését.

9. Hogy mindezek mellett a hallgatók szívében visszhangra találjanak és meggyökereszenek-e a hitigazságok, az a lélek titka. Jézus példabeszéde szerint az a talaj minőségétől, a hallgató fogékonyságától, lelki készségétől függ. A lélekre pedig csak az Isten kegyelme tud közvetlen hatást gyakorolni, a mi ráhatásunk csupán közvetett lehet. Ennek mindenesetre egyik hatékony módja, ha életünk példáján is bemutatjuk a hirdetett igazság szépségét és a közvetített üzenet örömét. B. e. VI. Pál találon mondta: A mai embert inkább érdeklik a tanúk, mint a tanítók. És ha hallgat a tanítókra, azt azért teszi, mert azok egyben tanúk is. (Ev. Nunt. 41.).

A közvetett ráhatásnak azonban ennél is hatékonyabb módja az imádság. Az az Isten termékenyítő kegyelmének az áradását fokozza fel. A nagyhatású hithirdetők mindig nagy imádkozók is voltak. Többet imádkoztak hallgatóikért, mint amennyit beszéltek nekik. Tudták, hogy ők csak szántanak, vetnek, gyomlálnak, öntöznek, a növekedést és a termékenységet azonban az Isten adja. E mögött az imádság mögött ott van Jézus bátorító ígérete: Én veletek vagyok mindennap a világ végéig (Mt 28,20). A hit hirdetésének, átadásának és befogadásának az egész reménysége igazában erre a jézusi ígéretre támaszkodik.

Tomka Ferenc

A MAGYARORSZÁGI KISKÖZÖSSÉGEK TÍZ ÉVE

Az egyház a zsinati, majd a püspöki szinódusokat összefoglaló dokumentumokban úgy szól a kisközösségekről mint az egyház életének, megújulásának zálogáról, s egyúttal mint az evangelizációnak korunkban legfontosabb eszközéről. „Az a tény, hogy a magyar egyház belső élete a kiscsoportokat is kitermelte — írja Cserháti József püspök —, világegyházi szintre emelte a szemléleti átalakulást és biztos reményt ad a továbblépésre. A csoportmunka igazi ellenzői azok, akik ma is tömegkategóriákban gondolkodnak . . . pedig a holnap és a jövő az ő kezükben van.”¹ A magyarországi egyházi kisközösségek helyzete, alakulása sok szempontból tükrözi a magyarországi hitélet alakulásának is. A kisközösség *nem új jelenség*. Az egyház minden korban ismerte a nagyobb egyházi közösségen belül a kisebb közösségeket (tágabb értelemben például énekkarosok vagy egyháztanácstagok közösségét, szűkebb értelemben különböző egyházi — ifjúsági vagy felnőtt — mozgalmak, szervezetek közösségeit). *Mi az, ami mégis új* ezekben a csoportosulásokban? Bizonyára az, hogy tagjai jobban belegyökereznek a közösségbe, nagyobb az összetartozás (face to face) élményük, hogy a közösségnek nagyobb szerepe van életükben, mint korábban, hogy a csoport tagjai, illetve vezetői közt testvériesebb kapcsolat uralkodik stb.

A kisközösség azonban *gyűjtőfogalom*, amelybe különböző korú, fajtájú, elkötelezettségű, mélységű, érettségű közösségek tartoznak. Ezek közül külön említést érdemelnek az egyházi dokumentumokban is sokat emlegetett *bázisközösségek*. Ezek olyan kisközösségek, amelynek tagjai között nemcsak időleges a kapcsolat (mint pl. sok ifjúsági hittanos csoport tagjai közt), hanem elvileg életre szóló; amelynek tagjai nemcsak életük egy-egy részterületén állnak kapcsolatban egymással (mint néhány hittanos közösség vagy énekkar tagjai), hanem a közösségi élet valamiképpen egész életüket átjárja, meghatározza. (NB. magyar egyházi körökben a mai napig sokan hibásan azonosítják a kisközösségeket a bázisközösségekkel.)

A korunkbeli kisközösségek *létrejöttének egyik fő oka szociológiai* jellegű: A városiasodott, magányos társadalom embere jobban vágyik közösség után, mint a falusi társadalom tagja. Másik fő oka *vallási* jellegű: korunkban világszerte és hazánkban is megfigyelhető egy új intenzitású vallási, illetve elmélyülési igény, amely szükség-

képpen elmélyültebb közösséget hoz létre. A vallási okok közé tartozik a II. Vatikáni zsinat is, amely a keresztények nagykorúságát, apostoli felelősségét, az önálló kezdeményezések fontosságát, s magának a keresztény közösségnek jelentőségét is hangsúlyozta.

Magyarországon a kisközösségek legkülönbözőbb típusai alakultak ki az utóbbi évtizedekben, beleszámítva a bázisközösségeket is. A legtöbb kisközösség papok, lelkipásztorok indítására jött létre: hittanos-, ifjúsági, felnőtt-, családi stb. közösségek, egyházközségi csoportok; de különösen az utóbbi években (a hivatalos egyházi biztatásnak megfelelően — vö. Világiak 18; EN 73; CIC 225. c.) világiak körül is. A mai kisközösségeket sokféle fajtájuk, ill. a lelkipásztoroktól való nagyarányú (főleg kezdeti) függésük következtében nem lehet egységesen jellemezni, megítélni. Hiszen a legkülönbözőbb beállítottságúak és mélységűek vannak köztük, nagymértékben a vezető lelkipásztor elmélyültségétől, lelki érettségétől függően. Kétségtelenül voltak (s olykor vannak) kisközösségeknek nevezett csoportosulások, amelyeknek tagjai (vezetőjükkel együtt) inkább csak magányukból menekülnek egymáshoz, s együttléteikben megmaradnak egy nagyon felületes „haveri együttlét” szintjén. Vannak felületes ifjúsági csoportok is, amelyek egy-két év közös éneklései, kirándulásai után úgy szétesnek, hogy a kereszténység nyomát sem hagyják maguk után. Kétségtelen, hogy egyes kisközösségekben kísért a veszély a hangulatok, élmények, érzelmi elemek túlsúlyozására, a különlegességek keresésére, a járatlan utak előnyben részesítésére, másutt a kritikus, kontesztáló szellem eluralkodására. — E hibák terén is különbséget kell azonban tenni, mert ezek fakadhatnak az együttes lényegéből vagy lehetnek gyermekbetegségek: a fejlődés egy-egy kezdeti stádiumának jelei. De e jelzett hiányosságok vagy hibák mellett vagy ellenére is a hazai kisközösségek többsége az egyház által kijelölt úton halad. S míg a felületes csoportosulások eleve halálra vannak ítélve (vö. ApCsel 5,38—39), a kisközösségek fő áramában egy 10—20 éve tartó állandó érlelődés és mélyülés tapasztalható. (E téren nyilván még hosszú út állhat előttünk a jövőben is.) — Figyelemre méltó az is, hogy az 1985/86-os években a legtöbb ifjúsági és közösségi találkozó országszerte az „egység” gondolatát választotta témájául: hangsúlyozva, az egyházzal, ill. a magyar egyház vezetőivel való egység egyedülálló jelentőségét és teljes akarását.

1976 fordulatot jelentett a magyarországi egyházi kisközösségek számára. Ez évben hirdette ki a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa törvényerejű rendeletként az Egyesült Nemzetek Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányát, amely kinyilvánítja a vallásos emberek nyilvános vagy magánkörben való összejöveteli jogát (1976. év 8. sz. tvr. III. rész, 18. cikk, 1. pont), illetve a MKPK az év decemberi konferencián nyilatkozik a kisközösségekről; buzdítja őket, hogy hallgassanak az egyházi vezetőkre, ne szakadjanak ki a plébániákból stb. (Ezt az intelmét az 1977-es tavaszi konferencia is megismétli.) — Ekkoriban még a klérus körében is a legellentétesebb nézetek uralkodtak a kiscsoportokról. Részben oka volt ennek a nyugati sajtó szenzációhajhászó híreinek beszivárgása, illetőleg egyes hazai kiscsoportok hibái, túlzásai. — A kisközösségekre vonatkozó szélsőséges nézetekre jellemző, egy, a katolikus sajtóban megjelenő írás, amely — az akkor már a pápa és a világegyház által (megfelelő feltételek mellett) az egyház jövője zálogaként jellemzett — bázisközösségek szellemi elődjét (megkülönböztetés nélkül) a hitleri Németországban, illetve a fasizmusban látja.² Ezzel szemben ekkoriban már — nyilvánvalóan az egyház és állam szándékainak is megfelelően — egyre több felelős magyar egyházi (pl. Cserháti József püspök, Szennay András főpap) és teológus (Nyíri Tamás, Koncz Lajos, Csanád Béla, Tomka Ferenc) tisztázza a magyar katolikus sajtó hasábjain is a katolikus kisközösségek helyes fogalmát és pótolhatatlan jelentőségét.³

A fordulat hátterében nyilván több tényezőt kell felfedeznünk. — Így a hazai társadalomkutatók felismerését, hogy a közösségi-kisközösségi élet a városiasodott társadalomban az ember szükségszerű igényei közé tartozik. A 80-as években egyre több szociológus hangsúlyozta, hogy „társadalmi életünk súlyos hiánybetegségben szenved”, s ezek közül egyik „az életképes emberi közösségek krónikus hiá-

nya . . . A tapasztalatok szerint embernek és társadalomnak egyaránt szüksége van közösségekre. Az embernek, mert a közösség biztonságot nyújthat neki, tartalmat, célt adhat életének . . . gazdagabb kibontakozás lehetőségét személyiségének. És a társadalomnak mint egésznek, mert a közösségek gazdag hálózata nélkül atomizálódnak, egyedeire esik szét, tehetetlen tömeggé formálódnak.⁴

Továbbá e fordulat oka az *egyházpolitika fejlődése*, illetve az a marxista részről a 80-as években egyre inkább megfogalmazódó felismerés is (amely ekkoriban még új volt és a dialógus új lehetőségét is megteremtette), hogy „vannak a vallásos etikának olyan normái, amelyek közelebb visznek a szocializmus eszméihez és gyakorlatához, mint egy cinikus, nihilista kívülálló ateizmus”⁵, hogy „könnyebb a hívő emberrel a szocializmus közös, humánusot szolgáló feladataira tisztességes szövetséget kötni, mint a semmire sem törekvő közönyössel, a mindeféle erkölcsi mértéket tagadóval”⁶; illetve, hogy a keresztény közösség „még mindig a jobbik lehetőség, ha a teljes értékvesztéshez eljutott narkós csoportok ijesztő alternatívájával vetjük össze.”⁷

A kisközösségek hazai elfogadása mögött végül ott állt a *világegyház* is, amelyben ekkoriban egyre több szó esett arról, hogy ezek (ha egységben vannak az egyházi vezetéssel) korunk kereszténységének lényegi megnyilvánulásai.

A változást jelezte, hogy *Lékai bíboros* 1980 pünkösdjén részt vett a kisközösségek, illetve a fiatalok egyik legismertebb országos találkozásán, Nagymaroson; ezután országszerte szaporodtak a hasonló ifjúsági vagy közösségi találkozók, általában a főpásztorok vagy megbízottjaik részvételével.

II. János Pál 1982. október 7-én a MKPK „ad limina” látogatása alkalmával utalt egyes hazai közösségekkel kapcsolatos nehézségekre, feszültségekre (amelyekkel a püspöki kar is ismételtelen foglalkozott), elítélte azokat a kisközösségeket, amelyek nem a püspöki karral együttműködve keresik a magyar egyház megújulásának útját, és leszögezte, hogy a probléma „pozitív megoldását nem lehet tovább halasztani az egység kára nélkül . . .” De hozzáfűzte: „Biztos vagyok abban, hogy azokat a bázisközösségeket, amelyek megtartják ezeket az irányelveket . . . támogatják és nyíltan segítik.”⁸ Casaroli bíboros államtitkár 1983. április 30-i levele az imént idézett fenntartások után ugyancsak megismételte: „A Szentszék buzdítja a magyar püspököket, hogy minden erejükkel támogassák és mozdítsák elő azokat a bázisközösségeket, amelyeket a fent említett pápai dokumentumok (ti. EN és Cat. Trad.) szabályait követik, és amely közösségek hazátokban már virágoznak és lelki gyümölcsöt hoznak.”⁹

Ez idő tájt a témában hivatott állami fórum, az ÁEH elnöke, *Miklós Imre* államtitkár így nyilatkozott a kiscsoportokkal kapcsolatban: „Hazánkban a vallásosság ma már nem jelent politikai szembenállást . . . A vallásos emberek számos olyan erkölcsi értéket is hordoznak, amelyek a szocialista építésbe való részvételre ösztönöznek . . . Figyelemre méltó, hogy a vallások és egyházak iránti érdeklődés megnőtt a fiatalok körében. Ezt nem tartjuk rendellenesnek . . . Nézetem szerint ezt az érdeklődést nem lehet és nem is szabad visszaszorítani . . . Minden egyházban előtérbe kerültek az olyan kisközösségek, amelyek célja, hogy a hívek elmélyült lelkiéletet éljenek. Ha ezek betartják az adott egyház törvényeit és rendjét, tevékenységüket senki sem kifogásolja. Olyan újító mozgalmak ezek, amelyek gyakran jelentkeznek az egyházak történetében.”¹⁰

Gyümölcsaik, jelentőségük. Ha a magyarországi kisközösségek jelentős részének tevékenységét, hatásait vizsgáljuk, nyilvánvaló ezeknek mind egyházi-vallási, mind társadalmi jelentősége. (A már említett hibák vagy túlzások ismételt részletesebb elemzésétől itt eltekintünk.)

Sajátos *egyházi-vallási gyümölcsaik* sokfélék. Mindennek alapjaként említhetjük a *személyes vallásosság elmélyülését*. Az érett kisközösségekben — bár természetesen ismerősek az emberi gyengeségek, feszültségek is, illetve van fejlődés az egyének és a csoportok életében — elmélyült imaélettel, szentségi élettel, a szen-

védek elviselésével, a Szentírással való intenzív kapcsolattal, ezekből fakadóan egy mély és vonzó testvéri-közösségi légkörrel, őszinte embertársi kapcsolatokkal találkozunk. Jellemző, hogy e csoportok általában néhány tagból álló közösségből fejlődnek ki, majd növekszenek egyre nagyobbá. A növekedés oka nem a hagyományos apostolkodás vagy agitáció, hanem — ahogyan az EN is írja — az, hogy „kisugáriz hitük . . . reményük . . . s ez szavak nélkül is tanúságtétel. S akik őket látják, önkéntelenül is megkérdézik maguktól: Miért ilyenek ők? . . . Mi ad erőt nekik? . . . (EN 21). E sugárzás azután sok megtérés elindítója lesz: közömbösek, nem gyakorló keresztények vagy ateisták egyaránt elindulnak ilyen közösségek által a mélyebb keresztény élet útján. Ha igaz, hogy „gyümölcszeikről ismeritek meg őket”, akkor nem kerülheti el figyelmünket a sok felnőttkeresztelés, elsődözás, bérmlás, házasságrendezés, ami a közösségi plébániákon, illetve a kisközösségekben mindennapos jelenség. (A Vigiliában vagy az Új Emberben ismételt olvashattunk a kisközösségek hatására történt megrendítő és mégis „hétköznapi” megtérésekről.¹¹)

A személyes vallási, illetve a közösségi élet elmélyülésének gyümölcszei vannak a konkrét egyházközségi, lelkipásztori életben is. Számos plébánia újult meg a kisközösségek által: egyrészt, mert az élő ifjúsági vagy családi közösségek már létükkel is életet vittek az egyházközségbe, másrészt, mert a közösségek tagjai aktív részt vállaltak a lelkipásztori feladatokból, hitoktatásból, beteglátogatásból stb. Ide kapcsolódik, hogy a kisközösségekben sok *hivatás* születik mind a papságra, mind elkötelezett világi szolgálatokra; így számos hallgató a kiscsoportok talaján felnöve kerül a Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatára, a kántor- és hitoktatóképzőkbe vagy a Szeretetszolgálat-képzőbe.

Az is igaz ugyan, hogy sokszor elhangzik a *vád*, hogy egyes helyeken a kisközösségek tagjai *elkülönülnek* egyházközségüktől, s ezáltal feszültségeket váltanak ki. Ez egyes esetekben előfordult, máskor felül kell vizsgálni, hogy vajon nem egy autokratikus lelkipásztori magatartás áll-e a feszültség és elkülönülés hátterében, amely — Szennay főapát szavaival — „illegálisba szorítja az elmélyült vallásosságra való spontán törekvést.”¹² — Valóban világszerte, és Magyarországon is úgy tűnik, hogy ahol a világiakat „nem szorították illegálisba”, ott ők az egyház, és az egyházközség éltető részeivé váltak, mint egyének vagy mint közösségek. (Minderre szép példákat olvashattunk a magyar egyházi folyóiratokban is).¹³ A feszültségek, s az elkülönülő kisközösségek többnyire ott jöttek létre, ahol a többre vágyó világiak nem kaptak helyet, teret a plébániái közösségben. (Magyarországon éveken át nagyon sok plébánián ez utóbbi volt a helyzet.) A kisközösségeknek mind *emberi*—*társadalmi*, mind vallási vonatkozású *jelentősége*, hogy egy városias, magányos, erkölcsileg elbizonytalanodott világban referenciacsoportot — erkölcsi hátteret, közösségi támaszt — biztosítanak tagjaik számára. Ilyen referenciacsoport nélkül az egyén — különösen a fiatalok — elbizonytalanodik s ki van téve a törvény- és normánélküliség, a deviancia veszélyének. Nem véletlen, hogy azoknak a serdülő, illetve ifjúkorúaknak és fiatal családoknak, akik ma Magyarországon komoly vallásos életet élnek, jelentős része (egyres becslések szerint legalább a fele) a kisközösségektől kap támaszt, erőt. — Ilyen összefüggésben sem véletlen, hogy felelős társadalmi vezetők, szakemberek vagy egyes újságírók, illetve cikkek egyre gyakrabban figyelnek fel a társadalmi anomia, a deviancia veszélyével szemben a kereszténység erkölcsi erejére és értékeire, illetve arra a konkrét tényre, hogy a magyar társadalmat felelősen szemlélők itt is, ott is találkoznak olyanokkal, akik — minden ellenszolgáltatás nélkül — törődnek devians (alkoholista, kábítószeres) fiatalokkal vagy öregekkel, szellemi fogyatékos gyermekekkel, és gyakran kiderül, hogy ezek keresztény közösségek tagjai. Valóban a kisközösségek egyik jellemzője éppen a keresztény karitás. Sokat lehetne írni arról, hogy az utolsó évtizedekben miként látogattak rendszeresen öregotthonokat, elfekvő intézményeket, gondoztak lakáson öregeket, betegeket; ápoltak, nyaraltattak értelmi vagy testi fogyatékos gyerekeket, felnőtteket stb. S e tevékenységük nemcsak önálló pozitív tény, hanem jel és meghívás is egy olyan emberi közegben, ahol az ilyenfajta magatartás gyakran „hiánycikk”.

A gondolat sor befejezéséül mintegy „külső” tanúságtételként, s a mondottakat is összefoglalva álljon itt egy marxista szerző jellemzése, aki a keresztény kisközösségek hosszas tanulmányozása után így foglalta össze tapasztalatait: „A kisközösségek . . . sok közös vonást mutatnak az ősi közösségekkel, liturgiájukban, miseformájukban, imádságaikban, karitászra való nyitottságukban, olykor karizmatikus vonásaikban, s a közösség demokratizmusában . . . Előnyökkel nem jár kereszténységük, mint Konstantinustól száradunkig, s ezért csak a „mély lelkeséggel”, itt ragadt, és később „megtérve” hívő katolikussá lett. — A kisközösségi tagok másik része katolikus nevelést kapott, de családja, szülei sokszor formális vallásosságától idegenkedve lázadt ez ellen. Az ilyen nevelést kapott fiatalok egy részét egész életükre elriasztotta a vallástól a közvetlen környezetben tapasztalt képmutatás, a felszínes vallásosság. Mások pedig néhány „igazi hívő” kisközösséggel találkozáva megtérnek, hívővé válnak, s ez számukra merőben más, mint korábbi vallásos életük . . .”

A szerző által vizsgált kisközösségek „szoros kapcsolatban vannak egymással, a plébániákkal, az egyházmegye vezetőivel, papjaival . . . Heti egy alkalommal gyűlnek össze a csoportban . . . A csoportot vezető pappal viszonyuk közvetlen, baráti. A két-három órás összejöveteleken, amelyeket imával kezdenek, a Biblia bizonyos részeit értelmezik közösen. Közösen imádkoznak, saját problémáikat elmondva közösen keresnek ezekre választ. A pap vagy arra rátermett más fiatal előadásokat tart, előre meghatározott témákból . . . A tagokat baráti viszony köti össze, vagy ahogy ők mondják „testvéri” . . . Az összejöveteleik mindig imádsággal kezdődnek. Itt külön ki kell térnünk az imádság ezen sajátos módjára, amely minden kisközösséget jellemez. Nem az imakönyvben kanonizált, kötött imák a jellemzőek, hanem a spontán, hangos megnyilatkozás. Néhány perc rövid csend után a körbenülő tagok valamelyike saját szavaival imát mond. Majd ismét valaki más imádkozik hangosan. Ezek lehetnek kérő, hálaadó, dicsőítő tartalmúak. Igen mélyről jövő, őszinte megnyilatkozások ezek, egy összeforrt közösségben pőztól, szereplésvágytól mentesek, pedig mások előtt történik. Aki nem tudja magát „ráhangolni” az imára, vagy nincs mondandója, az hallgat . . . Az imádság után a születés- vagy névnapjukat ünneplőket köszöntik . . . Az egymásra figyelés, az egymáshoz mint baráthoz, közeli társhoz való viszonyulás jelei ezek . . .

A hitéleten kívül tehát a hétköznapi legkülönbözőbb területein is együttműködnek a közösség tagjai . . . Közös tevékenységük egyik területe külön említést érdemel. Majd mindegyik kisközösség igen intenzíven foglalkozik karitatív munkával. Öregek látogatása, itt a házimunka elvégzése, gyűjtés az arra rászorulóknak számára, kórházakban olyanok meglátogatása, akiket nem látogatnak, egyszóval betegek, öregek, elesettek segítése . . . — Nekünk, nem vallásosoknak, azt hiszem elgondolkoztatóak ezek a tendenciák . . .”¹⁴

Jegyzetek: 1. Cserhádi J.: A lelkipásztorkodás helyzete húsz évvel a zsinat után. Vigilia, 1983. 349—355. — 2. Katolikus Szó, 1977/2. — 3. A témába vágó írások 1977 óta a Teológia és Vigilia szinte minden számában jelentek meg, így idézésüktől eltekintünk. — 4. Hankiss E.: A közösségek válsága és hiánya. Valóság, 1980. 12—26. — 5. Barabás János előadása az „Ifjúság és társadalom a hetvenes-nyolcvanas években” c. országos tanácskozáson, amelyet a MSZMP KB és a KISZ KB stb. szervezett. Megjelent: Társadalomtudományi Közlemények, 1982. 620—623. — 6. Aczél György nyilatkozata az „Országos Agitációs Propaganda és Művelődéspolitikai Tanácskozáson” 1983. I. 11. Megjelent: Kossuth, 1983. vö. 38. o. — 7. Kerékgyártó P. I.: Keresztény közösségek Constantinus előtt és a II. Vatikáni zsinat után, in: Tájékoztató, a Művelődésiügyi Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztályának kiadványa, 1984/5. 119. — 8.

Vö. Új Ember 1982. X. 24. — 9. Vö. Új Ember 1982. V. 22. — 10. Miklós I.: Bővülő lehetőségek az együttműködésre. Magyar Hírlap, 1984. I. 14.; ugyanő: Képes Újság 1983. IV. 5.; Népszava 1985. IV. 1. stb. — 11. Vö. Vigilia 1985. 964—976.; Új Ember, pl. 1986. I. 26.; II. 9.; III. 16.; III. 23.; V. 11.; V. 25.; VII. 27. stb. — 12. Szennay A.—Tomka F.: Egyházi kisközösségek, Teológia, 1977. 118—123. — 13. Vö. pl. Csepregi I.: Az új egyházkép plébániai és liturgikus közösségének kialakulása. Vigilia, 1979. 614—619.; A Budapesti Szent Imre plébánia munkaközössége: A család Krisztus közösségében. Teológia, 1977. 179—183.; Krisztus követésében járunk. Teológia, 1979. 51—55.; Unger Zs.: Egy testvéri közösség, Teológia, 1986. 181—184.; Simon Gy.: Egy közösségi modell, Teológia 1986. 188—190.; Németh B.: Szolgálatok a közösségben, Teológia, 1986. 190—193. stb. — 14. Kerékgyártó P. I.: i. h. 114—119.

Sólymos Szilveszter

KERESZTUTAK ÉS SZENTSÍROK

I. KERESZTUTAK

a) *Fogalmuk és történeti kialakulásuk.* Az egyház életében az ún. szentsír-kultusszal együtt a .Lit. Konstitúcióban említett áhítatgyakorlatok közé tartoznak (pia exertitia, — 13.). A keresztút kifejezés jelenti magát az áhítatformát, és ugyanakkor az ebből a célból létrehozott ábrázolásokat is. — Kálváriának pedig a szabad térben elhelyezett, épített emlékeket nevezzük, ahogy Szilágyi István: Kálváriák c. kitűnő munkájában (Corvina, 1980) megállapítja. Ugyancsak nála röviden és jól megtaláljuk a keresztút-áhitat kialakulásának rövid összefoglalását. Az egyház életének második évezredében a keresztes háborúk Európa figyelmét a Közel-Kelet felé irányították, általuk a Szentföld, Jézus életének és szenvedésének színhelye ismeretebbé vált. Az a tény, hogy a pogány térhódítás miatt a zarándokok szinte lehetlenségnek bizonyultak, csak fokozta az emberek vágyakozását. A középkori emberek lelkiességében az első évezred fenséges, trónoló Krisztusa — főleg a kolduló rendek tevékenysége nyomán — fokozatosan átalakul az emberként szenvedő, a részvét és együtt szenvedés érzését kiváltó „fájdalmak Emberé”-vé. A Szentföldről visszatérők — részben saját élményük marandóvá tételére, részben környezetük okulására — igyekeztek megőrizni a látott szent helyeket. Ilyen „átültetett” Jeruzsálemről tudunk már a XV. században a spanyol Cordovában, az itáliai Varallóban, vagy a német Lübeckben (1468). A keresztutak tehát előbb a Jézus szenvedéseit megőrkítő jeruzsálemi szent helyek épületbeli, *templomon kívüli ábrázolásai* voltak. Az ún. állomások száma még nem alakult ki. Rómában pl. a hét nagy stációs templom mintájára Jézus hét elesését tisztelték. Máshol, mint pl. a varallói Monte Sacró 43 állomásúvá bővítették a kálváriát. — A 14-es stációra rögzítés 1584-ben történt egy Adrichomius nevű pap Jeruzsálemet leíró könyve alapján. — A keresztutat elsősorban a ferencesek terjesztették. Egyik legnagyobb apostola Porto Maurizio-i Szent Lénárd volt (1751). A terjedést erőteljesen elősegítette az is, hogy a XVII. század végén XI. Ince pápa azoknak is nagy búcsúkat engedélyezett, akik Jeruzsálemben ugyan nem tudtak elzarándokolni, de a ferencesek templomában végigjárták a keresztutat az egyes stációk előtt. Valójában tehát a XVIII. század első felében az áhítat iránti igény és a búcsúnyerés szándéka hozta be a templomokba a keresztút állomásait. XII. Kelemen pápa (+1721) minden templomban engedélyezte a keresztút felállítását, az állomások számát 14-re rögzítette és megáldásukat, mint a jeruzsálemi szent helyek őreire, a ferences atyákra bízta.

Az áhítatformának nagy elterjedése a XVIII. századra esik, amikor az állomások ábrázolásait elsősorban az augsburgi rézmetszők sokszorosították és terjesztik. — Megje-

gyezhetjük, hogy az újszövetségi szenvedéstörténet eseményeiből merítő állomások között van egy, a Veronika alakja (6. állomás: kendőjével letörli Jézus arcáról a verítéket), mely apokrif eredetű. — Azt is érdemes megjegyezni, hogy a 14 stáció búcsúval történő ellátásához nem kellett okvetlen képi ábrázolás, elég volt 14 kis fakeeszt. — A nép azonban igényelte a vizuális ábrázolásokat. A XIX. század végéig a keresztúti állomások ábrázolásaiban inkább a történeti, narratív ábrázolás volt szokásban. (Ezek közül kiemelkedik az ún. *nazarénus iskola* — Overbec, Führich —, amelyek tagjaitól még ma is láthatók templomainkban keresztúti ábrázolások.)

A XX. században sem csökkent a keresztutak kedveltsége és — mint ami hozzátartozik a templom berendezéséhez vagy mondjuk: egy katolikus templombelsőhöz — bőséges teret nyújtottak a művészek, vagy többször inkább mesterek kivitelezéseinek. Mert a keresztúti stációk anyagára, formájára *semmiféle megkötés* nincs; az olajtól a temperáig, a szobortól a domborműig, a grafitfőtől a mozaikig, a kerámiától a kovácsolt vasig mindenre találunk példát, nem beszélve a legolcsóbb gipszöntvény-megoldásáról.

b) *Mai egyházi törvényhozás a keresztutakkal kapcsolatosan.* Egyházi előírás az új liturgikus törvényhozásban sincs a keresztúttal kapcsolatban. Tehát nincs előírva úgy, mint például ahogyan egy plébániatemplomban a keresztelő kút, kötelező, és ezért betervezendő. A templom berendezésével, felszerelésével kapcsolatban az AR sem tesz róla említést, hacsak nem alkalmazzuk a keresztútra is, melyet éppen ezért idézek: 278. „Az Úr, a Boldogságos Szűz Mária és a szentek ábrázolásait az egyház ősi hagyományai szerint jogosan helyezik el a szent helyeken a hívek tiszteletadása céljából. Ügyelni kell azonban arra, hogy ne legyenek nagy számban, és úgy helyezzék el azokat, hogy a hívek figyelmét ne vonják el a szent cselekménytől.” — Megemlítem, hogy az 1963. évi, püspököknek kiadott *Pastorale munus c. motu proprio a püspökök kiváltságai* közt említi, hogy ők egyetlen áldással megáldhatnak keresztutakat és elláthatják azokat a szokásos búcsúkkal; ugyanezt megengedhetik az áldozópapoknak is, kivéve, ha a plébánia területén ferencesek élnek, mert nekik ott a keresztutak megáldására külön privilégiumuk van. Jelentősebb a Rómában 1973-ban kiadott *Utmutatás a Püspökök Lelkipásztori Szolgálatáról* (Directorium de pastoralis ministerio episcoporum). Ebben többek között szó van bizonyos áhítatgyakorlatok megőrzéséről és ápolásáról; a szentolvasó imádkozása és más áhítatgyakorlatok mellett megemlíti a *via crucis*-t, a keresztutat mint az Úr szenvedésének áhítatos elmélkedését (Ench. Lit. 3. 007).

c) *Teológiai és lelkiségi megfontolások a keresztúttal kapcsolatban.* Az elmondottakból világos, hogy a keresztúti áhítathoz használt, vagy azt előmozdító ábrázolások, a 14 stáció az egyház kétezer évének utolsó háromszáz évében került be templomainkba. Ma a legtöbb hívő, de pap is úgy érzi, hogy egy templom belső kialakításához ill. berendezéséhez okvetlenül hozzátartozik a 14 keresztúti állomás. — Az eddigiek alapján láthatjuk, hogy erre semmi előírás nincs. — Sajátos probléma, hogy a 14 stáció a templom falain — főleg kisebb templomokban — bizonyos *zsúfoltságot*, ill. *egyoldalúságot* eredményez, hiszen a szenvedő Jézus alakja dominál, tölti be a teret. Egy önmagában — *teológiai és lelkiségi szempontból is* — helyes dolog, mintha túlzott hangsúlyt kapna.

Igaz, hogy a *feltámadás gondolatát* a húsvéti időben a feltámadt Krisztus szobra és a kiemelt helyre tett húsvéti gyertya hivatott kifejezni, mindez azonban évközből nem kap hangsúlyt. Lélektanilag természetesen megokolt, hogy a vallásos emberek, hívők nagy része életében szintén keresztthordozó és saját szenvedésének értelmét keresi, találja meg Jézus szenvedésében. *Néhány javaslat: A keresztút hasznos és üdvös áhítatgyakorlat.* Ahol megvan a templomban, nem lenne bölcs dolog onnét minden megokolás nélkül kitenni. De ahol nincs — főleg új templomokban — meggondolandó, hogy (az említett teológiai és lelkiségi szempontok miatt) állandó jelleggel ott legyen-e vagy például csak nagybőjt idején tegyék ki, — mint a húsvéti gyer-

tyát húsvét idején. A *hívek magánáhítata* részére sokkal megfelelőbbnek látszik akár a *templom körül*, templomkertben elhelyezett keresztút, vagy valahol egy védettebb, diszkrétebb folyosón.

Ahol *nincs állandó jelleggel keresztút kitéve*, ott helyes megoldás lehetne, hogy az egyes stációképeket — megfelelő formában — tartóra kitennék s két ministráns cserélné őket; a pap a képek előtt tartaná az elmélkedést, a nép pedig a helyén maradna, ahogyan az már több helyen ma is a gyakorlat. — Felmerülhet az a gondolat is: miért ne pótolhatná a keresztút sablonos stációit egy jól összeállított *vetítés a 14 stáció témáival?* — Feltehetjük a kérdést: Nem kellene-e korunkban fellazítani az alig 300 éves keresztút kötelezőnek ható rendszerét, hogy ezáltal a templom hűbben, megfelelőbben tükrözze a keresztény misztériumokat.

II. A SZENTSÍR

a) A *történelmi visszaillesztés*. Két, eredetileg külön rítus szövődik össze a szentsírnak a zsinatig vagy akár máig fennmaradt kultuszában. — Az egyik a *nagycsütörtökhöz* kapcsolódik. A XI. századtól nyoma van, hogy a mise után fennmaradt partikulákat elvitték megőrzésre a sekrestyébe. — A Római Ceremoniale Episcoporum szerint a szentmise végén elviszik az Oltáriszentséget egy mellékoltárra, ahol elzárják egy tabernákulumba. (Ezért volt a templomokban egy tabernákulummal ellátott mellékoltár). Ottmarad egészen a nagypénteki ún. csonkamiséig, amelyet ma inkább az igeliturgiával kapcsolatos áldoztatásnak nevezünk. — Ma is ez az előírás, azzal az utasítással, hogy a megmaradt Oltáriszentséget a templomon át egy külön kápolnába viszik, de legalább egy különálló mellékoltárra, ahonnan nagypénteken az áldoztatás történik.

Volt még egy, kezdetben ettől független rítus, mely Közép-Európában alakult ki. A Szent Kereszt felmagasztalás után magát a *keresztet fedték be gyászének kíséretében* gyolccsal, meghintették szenteltvízzel és megfüstölték, ahogy az temetéskor szokás volt; azután a keresztet eltemették, és szentsírnak vagy Úr koporsójának nevezték. (Ennek legklasszikusabb formája a garamszentbenedeki Úrkoporsó.) Egy idő után a *szentostyát is eltemették* a kereszttel együtt. Egyes helyeken a nagyostyát *cibóriumba* helyezték és nem monstranciába, mert a cibórium jobban jelezte Krisztus sírját. Ezt a szentsírt aztán a nép virágokkal halmozta el, gyertyák százaival, sőt a Fájdalmas Anya, Szent János evangelista, ill. az örök szobrát is elhelyezték a szentsírnál, — bár az utóbbit Róma egy időben tiltotta. A virágokkal és gyertyákkal díszített szentsír mellett éjjel is virrasztottak, örködtek. — Húsvét hajnalán aztán ünnepélyesen visszavitték az Oltáriszentséget a főoltárra. — Megemlítjük azt a hazánkban ismert régi szokást is, hogy nagycsütörtökön két nagyostyát tettek el a mellékoltár tabernákulumába: az egyikkel a pap nagypénteken megáldozott, a másikat áldozás után monstranciába tették, fátyollal leborították és így vitték az előre elkészített és feldíszített szentsírhoz. A XVI. században ezt a szokást az *Oltáriszentségbe vetett hit* demonstrációjaként mélyítették el. Ez a fátyollal letakart monstranciával való szentsegímádás a közép-európai országokban a XVII. századtól lesz általánossá. — A barokk szentsíroltár elől kinyitható volt, ott a sírban fekvő Krisztus szobra volt látható, esetleg a halott Krisztusnak antependiumszerű festett ábrázolása. — A *barokk korban tehát a kettős hagyomány*: a nagycsütörtöki szentsegímegőrzés és a nagypénteki sírbatétel gondolata egyesült. A közelmúltig ez volt az általános gyakorlat hazánkban is.

b) A *szentsírra vonatkozó jelenlegi előírások*. Ilyenek nincsenek. A megújított liturgia sem ismeri a szentsírt. A nagycsütörtök esti ünnepélyes elvétel nem folytatódik ünnepélyes szentsegímádásban; egyszerűen megőrzésről van szó. Így egyrészt a nagypénteki liturgiában való áldozáshoz, másrészt a betegek ill. haldoklók ellátásához biztosítják az Oltáriszentséget. — Róma szerint ideális, ha a templomon kívül van a Szentség őrzése, mert hiszen a templom, Krisztus szimbóluma üres, meg van fosztva Urának jelenlététől.

c) A szentsír jelenlegi gyakorlata és annak teológiai, liturgikus és lelkipásztori értékelése.

Hazánkban a jelenlegi gyakorlat rendkívül változatos. Amennyiben áttekintésem helyesen tükrözi a valóságot, a következő változatok találhatók: 1. a jelenlegi római előírás szerint csak csendes megőrzés, szentsír-, szentségimádás nélkül; 2. vannak helyek, ahol már a nagycsütörtöki liturgia után szentsír jellegű szentségkitételt végeznek, akár tabernákulumba zárva, akár monstranciába téve az Oltáriszentséget; 3. A nagypénteki liturgia után nyitják meg az előkészített szentsírt, ismét három variánsal: csak szentsír Oltáriszentség nélkül, szentsír és tabernákulumba zárt Oltáriszentség, vagy monstranciával, lefátyolozott formában. A szentsír hagyományosan a nagyszombat esti feltámadási körmenetig áll fenn, hiszen kézenfekvő módon a szentsírtól indul a feltámadt Jézussal a szentségi körmenet.

A templomok jelentős hányadában a szentsír óriási, sőt nem egyszer pazarló virágerdővel van díszítve; néhány lelkipásztor, illetve a díszítők számára szinte a legjelentősebb nagyheti munka, amire sokkal nagyobb gondot fordítanak, mint az egész nagyheti liturgiára. — Az is igaz, hogy a nép, amely már a középkor végétől alig vett részt a nagyheti liturgián, a szentsírban látta annak mutatós és sűrített formáját. Még ma is — városokban is — sokan keresik fel a szépen díszített szentsírokat, igen sokszor gyermekeket vezetve oda. De ebben aztán ki is merült számukra — hozzávéve még a nagyszombati feltámadási körmenetet — a húsvéti misztérium ünneplése.

Ugy gondolom, hogy mindenképpen törekedni kellene az egyház szándéka szerint a híveket a szent Háromnap minél tevékenyebb ünneplésébe bevonni. Ennek során lehet a szentsírnak is szerepe, de helytelen lenne, hogy látványosságával az egyedüli, ill. központi helyet foglalja el. — Ahol a szentsírnak még eleven kultusza van, ezt erőszakkal megszüntetni semmiképpen sem lenne helyes. Viszont kellő magyarázattal le kell építeni mindazt, ami leginkább ellenkezik a liturgia szellemével: a monstranciás szentségkitételt és a túlzott virágerdőt. — A második lépés lenne, hogy ne a szentsírral legyen összekötve az Oltáriszentség őrzése, hanem a kettő független legyen egymástól. Az őrzés lehetőleg különálló helyen, kápolnában vagy a templomon kívül, a szentsír viszont látható, ha nem is központi helyen legyen. — (Ahol a körmenet nagyszombaton a szentsírtól indul, előzőleg egy custodiában oda lehet vinni, hogy monstranciával lehessen végezni a körmenetet.)

További megjegyzések: — Ahol még régi, művészi vagy népi jellegű szentsír kápolna van Krisztus koporsójával, azt mindenképpen meg kell őrizni az egész felszereléssel (katonák, örök stb.) együtt. Ministránsokkal megfelelő misztériumjáték is rendezhető. — Új templomban újszerű, művészi formákat lehetne keresni, mert ezek alkalmasak arra, hogy a híveket a húsvéti misztérium átélésére segítsék. Megkönnyíti az egyházi művészetek dolgát, hogy itt semmi konkrét előírás nincs, — a liturgia szelleme kell, hogy irányítsa ezt is. — A tervezőket nyilván érdekelné, hogy tervezzenek-e helyet a szentsír számára. — Szerintem igen: sőt a tabernákulumtól függetlenül rejtettebb, távolabbi őrzési helyre is gondolhatnának. — Mivel az év folyamán több ilyen mozgó, időszakos áhítat is szóba jön, mint például a Betlehem helye, a Szentírás vasárnapján a Szentírás díszes kitétele, a terménymegáldás helye stb., megfelelő lenne, ha ezeknek jól alakítható, de mégis fix helye lenne, ami nincs éppen a központban — semmiképpen a papi térségben — de mégis a hívek nagy részének szeme előtt áll. — (Ide tudnám elképzelni pl. májusban a Szűz Mária szobrot vagy képet, kellően díszítve, — és itt tartva az áhítatot; nem pedig a tabernákulum fölé helyezve a Mária szobrot, ami teológiai, liturgikus szempontból semmiképpen nem helyes.)

Mindezen problémák helyes látásához és megoldásához kívánatos a történeti szemlélet, hogy lássuk, mi az, ami korhoz kötött és ezért nyugodtan megváltoztatható; — kell azután helyes liturgiai és teológiai szemlélet is, amit elsősorban a papoknak kell világosan látniuk; végül nagyfokú prudencia, helyes mértéktartás, az adott körülmények szem előtt tartása, hogy mindez „... elérje az igazi művészet szintjét, táplálja a hitet, hűen fejezze ki, amit ábrázol és feleljen meg a kívánt cél-
nak.” (Római Misekönyv, Ált. Rend.)

VÉLEMÉNYEK ÉS VALLOMÁSOK A BEFOGADOTT HITRŐL

Napjainkban hitünk tanítását a püspökök és lelkipásztorok a zsinati megújulás szellemében adják tovább híveiknek. Am ez a kijelentés nem ilyen egyértelmű. Hogyan is állunk valójában a hit továbbításával, mennyire előkészített talajba hull Isten ígéretének magva és vajon életre kel-e? Ezek mindannyiunkat érdeklő kérdések. Az elmúlt évtizedekben számos módszert dolgoztak ki, melyek segítségével vizsgálják a hit inkulturálódását a különféle hagyományú részegyházakban, kezdve Afrikától Dél-Amerikáig, majd az egyes helyi egyházakban (püspökkari konferenciák, esetleg egyes nemzetek területén) és mindenekelőtt az egyes egyházközösségek hívei között. A lelkipásztorok rendkívül fontos, hogy a hívek hitismerete és hitélete felméréseivel képet kapjon igehirdetése „eredményeiről”. Több országból ismeretesek az ilyen feltérképezések. A közelmúltban a szomszédos Ausztriában végeztek ilyen vizsgálatokat (Woran ich glaube, Diakonia, 1983/3.). Günter Biemer összefoglalásában (Diakonia 1984/3.) kiemeli, hogy az ilyen „vallomások” fokmérői lehetnek a hit helyes továbbadásának, befogadásának, de feltárulnak a hibák, a hiányosságok, a félreértések is, amiken komoly munkával segíthetünk.

Mi is ezen a nyomon indultunk el. Azzal a feltétellel végeztük munkánkat, hogy kezdeményezésünkkel nem a „szociológiai felméréseket”, nem a „statisztikák” számát akarjuk gyarapítani. Számos szakember figyelmeztet a veszélyre, hogy az „esetek” gyakorlatából könnyen lehet általánosítani, sőt bizonyos téves törvényszerűségeket is felállítani. Különösen hibás lehet a következtetés a hit területén, — ezért is húzódoznak a lelkipásztorok ilyesfajta kiértékelésektől. Ugyanis nem pusztán „hitismeret visszakérdéséről” van szó, hanem az egyéni lelkiállapot, a hitélmények feltárásáról. Ugyanakkor a legáldozatosabb lelkipásztor is tudja, hogy milyen nehéz tevékenysége közepette szemmel tartani a hit kegyelmének rendkívüli fordulatait, azaz a Szentlélek szabad működését, aki mint a szellő, „ott fú, ahol akar . . .”.

Mit nyújtunk tehát? Bizonyos mintavételről, szondázásról van szó, ami nem kevés, mert az ilyen lelki „kóstolónál” mégis az egészről meritünk. Kérdéseket adtunk ki, melyeket egyes csoportok előbb megbeszéltek, igényeik szerint változtattak, majd az egyes csoporttagok megfontolási idő után leírták válaszaikat, „vallomásaikat”. Ezek közül választottuk ki a legjellemzőbbeket (esetleg a legkirívóbbakat). A válaszból kitűnik az is, hogy a különböző közösségekben melyek a legjobban befogadott és átélt hitigazságok, melyek a nem ismert, vagy félreértett fogalmak, és melyek azok a „neuralgikus pontok”, melyekre nem válaszoltak, vagy kitérő szöveget adtak. Végül minden következtetés levonása nélkül az adatokat táblázatba foglaljuk s az egészet rövid összefoglalással zárjuk. A többi anyag a TEOLÓGIA 1987. évi számainak „Teológiai lelkipásztori” rovataiban kerülnek közlésre.

Sz. M.

ELKÖTELEZETT, RÓMAI KATOLIKUS FELNÖTTEK VÁLASZAI

A kérdéseket előzetes megbeszélés alapján dr. Sík Zoltán plébános közreműködésével állítottuk össze. (Rózsafűzér királyné plébánia, Budapest).

A kérdések: — 1. Keresztény hitemre kik gyakoroltak döntő hatást? A) szülők; B) hitoktató, lelkiatya; C) keresztény közösség; D) egyéb hatások. — 2. A II. Vatikáni zsinat hatása hitéletemre. — 3. A zsinat hatása istenképem alakulására. — 4. Jézus Krisztus mint mai filmhős, szupersztár, hogy tetszik nekem? — 5. Mi az egyház és kik tartoznak hozzá? — 6. A keresztény feladata a világban. — 7. Mária-képünk és Mária-tiszteletünk. — 8. Mit remél az ökumenétől. — 9. Liturgikus reformban mit talál vitatottnak. — 10. Olvassa-e a Szentírást, lelki szükséglet vagy ismeretgyarapítás céljából. — 11. A keresztény közösség személyes hatásai. — 12. Hogyan látja az egyház jövőjét, milyen változtatásokat kívánna. — A válaszadók nagy része ek. tanács-

tag, értelmiségi férfi és nő. Családosak, nagyrésztük többgyermekes (36—52 év közöttiek).

1. kérdés jellemzőbb válaszai — *Legtöbben hitüket és keresztény életüket szülői hatásnak köszönhetik:* — „Keresztény hitemet elsősorban szüleimnek, családom példájának, édesanyám befolyásának és a családban szerzett sok-sok vallásos élménynek köszönhetem.” — „Jóval kevesebben vallanak a lelkiatya hatásáról. A keresztény közösség befolyása nem mutatkozik döntőnek. Viszont elég sokan egyéb indokokat hoznak fel: — „A nem keresztény életmód látható csődjének köszönhetem hitemhez való visszatérésemet.”

2. kérdés. *Ennek a korosztálynak módjában volt már tudatosan is megismerni a zsinati változás eredményeit és az egyházközségben, igehirdetésekből, egyéni elmélkedésekben is foglalkoztak vele.* — „Valóban megéreztem, hogy kinyitlak az ablakok!” — „Fogékony kamasz koromban találkoztam a zsinati tanítással és az eddigi számomra idegen kötöttségektől való felszabadulás nagy örömet jelentett.” — „A zsinat után lettem igazán felnőtt!” — „Biztonságot adott életemnek, amikor meglátam, hogy az egyház képes megújulni.” — „A zsinattal való foglalkozás keresztény hitemnek tudatosabb megélését jelentette.”

3. kérdés. *Legtöbben hasonló módon jelzik istenképük megváltozását.* — „A hatalmas, számonkérő istenképet felcserélhettem a szerető Atya képével!” — „A gondoskodó Szeretet került a korábban belém nevelt félelmetes Úr helyébe.” — „Istenképem alapvetően nem változott, de mondhatnám így: 'élőbb' lett.” — „Az evangélium mélyebb tanulmányozásával jobban megsejtem az Atya szándékait, az egész üdvtörténetet, sőt az emberi történelmet.”

4. kérdés. *Jézus Krisztus népszerűsítése (szupersztár, színpadi és balett szereplő) éppen a véleménykutatás idején okozott heves vitát. Ezért vettük a kérdések közé.* — „Jézus Krisztus a világ központja, én nem csodálkozom, ha a film, színpad, balett és a művészetek is a központba helyezik.” — „Az ifjúság mai nyelvén is meg akarják eleveníteni Jézust, bár tőlem ezek a formák idegenek.” — „Nem vagyok megbotránkozva, sőt . . .” — „Néha egyes érzelmeim vannak, mert nem az evangéliumi Jézusképet tükrözik, de mint történelmi személynek a felfedezéséhez talán még jó lehet.” — „Sajnos, nem tudom pozitívan értékelni Jézus efféle szerepeltetését.” — „Ízléstelennek tartom!” — „Úgy gondolom, így azok is foglalkoznak Krisztussal, akik nem hisznek benne. Hátha elindít bennük valamit . . .”

5. kérdés. *Az egyházkép ismerete tudatos, zsinati szellemű.* — „A keresztség által minden keresztény tagja lesz Krisztus titokzatos testének.” — „Isten vándorló népe, ahova nemcsak a papság, hanem a hívő világiak is tartoznak.” — „Krisztust követő emberek lelki és fizikai közössége.” — „Krisztus népének közössége, tágabb értelemben minden istenhívő is valamiképpen oda tartozik.”

6. kérdés. *Az egyház keresztény feladatát pozitívan és cselekvően határozzák meg.* — „Legyen kovász, mustármag, az örömhír továbbadója.” — „A keresztény éljen Jézus példája szerint. Adjga meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené.” — „Isten szeretetét megélve tanúskodjék ott, ahova az élet állította.” — „A

krisztusi életminta szerint éljem életemet." — „Fő feladata a szeretet gyakorlása, imádságos lelkület, aktív munkálkodás, önzetlen lemondás.”

7. kérdés. *A Mária-tisztelet hagyományát megzavarták a korábbi túlzások és a még ma sem tisztázott Mária-tanítás lényege.* — „Istenanya! Feltétlenül megkülönböztetett tiszteletet érdemel, de vigyázni kell, nehogy a túlzott Mária-tisztelet elhomályosítsa Krisztus szeretetét.” — „Egészében kicsit ‚pótcselekvésnek’ tartom, de tartalma nem riaszt vissza.” — „Mint régi kongreganista, Máriát Úrnőnek, Anyámnak és Szószólómnak vallom. De úgy érzem, többet kellene tudnom a Mária-tisztelet teológiai alapjaiból.” — „Máriához főleg válságos időkben fordulok bizalommal.” — „Úgy érzem, a régi Mária-tisztelet a mai embernek nem vonzó. Új formákat kellene népszerűsíteni, melyekben Mária, mint a hívő, szerető és szolgáló keresztény kerülne közelebb hozzánk.”

8. kérdés. *Az ökumené kérdésében, annak „sikerében” sokan bizonytalankodnak.* — „Remélem, ha hosszú idő után is, de eljutunk a hit egységére nem katolikus, de keresztény testvéreinkkel is!” — „Keresztény egységet várok, de nem teljes nézetazonosságot.” — „Az emberi gyarlóság miatt Isten segítsége nélkül megvalósíthatatlan.” — „A helyesen értelmezett ökumenizmus segít egyoldalúságunk és hibáink felismerésében és ez egyre közelebb hoz egymáshoz.” — „Remélem, hogy a keresztények csoportgőgje csökken, diadalra jut a szeretet és megértés, mások jó szándékának elismerése és az, hogy még mi sem vagyunk a teljes igazság birtokában (vö. Dei Verbum 8.).”

9. kérdés. *A liturgikus reformban még vannak vitatott problémák.* — „Jó az érthető népnyelv használata, a szembenálló oltár, a kézbe áldoztatás. Rossz az önkényes hibás fordítás a szövegekben, a népénekek primitív szövegezése.” — „A katolikusoknál nagyobb szerepet kapott az ige liturgiája, nemzeti nyelven.” — „Szívből elfogadom az egészet, azért nem kritizálok, mert nem tudok jobbat javasolni.” — „Jó, hogy van — rossz, hogy gyakran ‚történelmietlen’, kimódolt.” — „A bűnbánattartást jobban kellene hangsúlyozni.” — „A liturgikus reform megkívánná a világiak fokozottabb bevonását.”

10. kérdés. *A Szentírás olvasás nagyon elterjedt, főleg elmélyedés miatt, de az ismeretszerzés is fontos, hiszen e kettő nem választható el. Az egyéni olvasáshoz sokkal több Szentírás-magyarázatot kellene hallaniok. Igen sokan az Őszövétséget idegennek tartják, nem ismerik a kinyilatkoztatás „folyamatosságának” értelmét.* — „Nem tudom megérteni főleg azt, hogy Isten angyalai jönnek, ölnek az Isten nevében. Ma ennek rossz csengése van.” — „Este olyan fáradt vagyok, hogy ritkán jutok elmélyedő olvasáshoz.” — „Igen, olvasom, belső szükségletből.” — „Sajnos nem olvasom, pedig tudom, hogy gyarapodnék belőle.” — „Fáradt vagyok, nekem jobb kikapcsolódás, ha elmehetek a templomi Szentírás-magyarázatra.”

11. kérdés. *A keresztény közösség.* — „A mi egyházközségünk igazán közösség, sok problémán átsegített, megtanított imádkozni és tevékenyen dolgozni.” — „Van, ahová tartozom, mások tanúsága erősít — a véleménykülönbség esetén is érzem, hogy egy hullámhosszon vagyunk.” — „A keresztény életben a közösségtől kapjuk a hit példáját, a tanítást és az igazi szeretetet. Itt van helye az irgalmasság cselekedeteinek, a megbocsátás és együttérzés begyakorlásának.” — „Vonatközpont, életformám egy része.” — „Istennek az a célja az emberrel, hogy vele és az

öt szeretőkkel belső kapcsolata legyen. Isten a népét közösségnek gondolta el." — „A keresztény közösség tartóerő, öröm és feladat." — „Itt tapasztalom meg a 'százannyi'-t."

12. kérdés. Az egyház jövője és a benne remélt változások. — „Az egyház jövőjében optimista vagyok, mert nem emberi létesítmény, hanem Krisztus alapítása, Ő a Feje és a Szentlélek irányítja." — „Várjuk a világiak aktivizálását, a 'nagyüzemi' is-tentisztelet helyett a meghittebb közösségi ünneplést, a püspökök, papok és hívek szorosabb együttműködését." — „Az egyháznak van jövője, de legyen nyitottabb, rugalmasabb. Tűnjön el a legalizmus, a klerikalizmus." — „A vezető hatalom párosuljon a szolgálattal 'hatalmával'." — „Papjaink ne hivatalnak tekintsék munkájukat, hanem Jézus szeretetének legyenek közvetítői." — „Az egyház a jövőben nagy esélyek és kockázatok között fog bukdácsolni. Bátrabban és őszintébben térjen vissza az evangéliumhoz." — „Bizom abban, hogy a Szentlélek mindig megóvjá végzetes tévedésektől az egyházat." — „Ahogy csökken a papok száma, úgy növekedjék a világiak hivatása!"

Összefoglalás. Négy helyről szerzett 78 mintavétel alapján meglehetősen egyértelműleg kitűnik, hogy az elkötelezett keresztények leghitelesebb „helye" az egyház-község, főleg ott, ahol a tagok közösségi munkát is végeznek. A kérdezett személyek esetében a hitük képzése, önképzése, az elmélkedés és cselekvés viszonylag egyensúlyban van. Másfelől (lásd a későbbi csoportok) vett összehasonlítás alapján látható, hogy az alapvető hitismeretek feldolgozása mellett, a közös elmélkedés és zsolozsma mellett is, igen fontosak a vita formájú megbeszélésekben legalább a három zsinati dokumentumnak részletes feldolgozása: *Lumen Gentium* (az egyház-kép miatt), a *Gaudium et Spes* (az életbe való beilleszkedés miatt), és az *Apostolicam Actuositatem* (a világi hívek megfelelő tevékenységének elsajátítása miatt). — Legjobb, ha az ilyen megbeszélések a lelkipásztor-plébános vezeti, együtt megvitatják, majd a kiemelt részletet otthoni feldolgozásra adják ki, a problémákat megoldva összevonják a már korábban ismert anyaggal.

Az esetek összehasonlításával (hittanközösségek, egyházi iskolák) általában elmondhatjuk, hogy az ek. tanácsok tagjai a „legérzékenyebbek" az egyház problémái iránt; magukénak érzik, cselekvőkészek, és amennyire munkájuk engedi, (hiszen tevékeny életkorúakról van szó) az egyházi munkában szívesen közreműködnek.

1. táblázat

ELKÖTELEZETT KERESZTÉNYEK VÁLASZAI

Kérdések:	A	B	C	D	%-ban
1. Hatások hitéletére	59	24	6	11	
	I.	II.	III.		%-ban
2. II. Vatikánum életére hatással	88	6	6		
3. II. Vatikánum hatása istenképre	65	11	24		
4. Szupersztár lehet Jézus?	59	12	29		
5. Egyházképe (zsinati?)	82	18	—		
6. Feladata a világban (zsinati)	65	35	—		
7. Mária-tisztelet, — tanítás?	41	41	18		
8. Reménye az ökumenében	47	35	18		
9. A liturgikus reformról	59	28	13		
10. Szentírás	a) ismeretadó?	10	29	—	
	b) lelki táplálék?	24	71	—	
11. Ker. közösség hatása?	76	24	—		
12. Egyház jövője?	65	24	11		

A: döntő hatása: szüleinek,
 B: hitoktatónak, lelkiatyának,
 C: ker. közösségnek,
 D: egyéb tényezőnek,
 I. a válasz: pozitív, igen
 II. a válasz: negatív, nem
 III. a kérdésben: semleges, bizonytalan

EGYHÁZKÖZSÉGEN BELÜLI IFJÚSÁGI HITTANCSOPORTOK (18—28 éves korúak)

A kérdéseket a vezető lelkipásztorral együtt állították össze.

1. Hívőnek tartod magad? — 2. Hogyan indokolod magadnak és másoknak hitedet?

„A hitet a megigazulás ajándékaként kaptam Istentől, ezért számomra mindenél fontosabb.” — „Hívőnek tartottam magam, jelenleg nem, de szeretnék újból az lenni.” — „Hiszek, mert eligazítást ad az élet kérdéseire.” — „Rá kell jönnöm, hogy léteznie kell valakinek, aki ezt a világrendszert létrehozta és irányítja.” — „Egy eltávolodási periódus után újra közeledek Jézushoz és az egyházhoz. Kezdem feldolgozni a lelki törést, szeretnék a közeljövőben újra győnni és áldozni...” — „Hiszek, de hitemet konkrétan sohasem fogalmaztam meg. Ha hirtelen indokolnom kellene, nagy bajban lennék.” — „Életemmel próbálom hitemet igazolni, ami sokszor nem sikerül.” — „Nem tudom, igazán hívő vagyok-e. De a hit kapaszkodó számomra, mert félek. Hit nélkül végeznék magammal.” — „Sokszor próbálták hitemet megingatni, még nem sikerült. Isten életemnek a célja!” — „Hiszek, mert nincs más utam.” — „A hit egyre inkább lesz mozgatórugója cselekedeteimnek, de sajnós, az elkezdett tanúságtételt nem tudom véghezvinni!” —

3. Mi értelme van mindennapi életedben Isten szentháromságos életének?

„Az Atya és Jézus egyenrangú szerepet tölt be életemben. A Szentlélek sokáig kimaradt, mert nem sokat tudtam róla.” — „A Szentháromság a szeretetkapcsolat kialakítására a legjobb példa: egymásra hagyatkozás, bizalom, engedelmisség...” — „Hiszek benne, bár semmit sem tudok felfogni belőle. Korlátolt vagyok.” — „Számomra mind a három mást hangsúlyoz: az Atya a teremtő; a Fiú megélte előttünk a földön az Atya akaratát; a Lélek az Atya és Fiú közötti eleven kapcsolat.” — „Az Atyához imádkozom, ha bajban vagyok, a Fiúra gondolok, aki értem sokat szenvedett, és ha valami jól sikerül, abban a Szentlélek munkáját próbálom felfedezni.” — „Isten jószágos Atyám, az én atyám, akiben mindig bízhatok, a Fiú közbenjár értünk, a Szentlélek erősít a nehézségekben.” — „Nem is tudom, mi az a Szentháromság, teljes fogalmi káosz van bennem.” — „A három külön szerepel nálam, sohasem imádkoztam a Szentháromsághoz.” — „A Szentháromság egy olyan 'klassz' baráti kapcsolatot vetít elém, ami az emberek között elképzelhetetlen —, de úgy gondolom, az örökéletben mindenkiben meglesz valamiképpen ez a szentháromsági élet.” — „Nekem a hitet, a reményt és a szeretetet jelenti, a hétköznapi életemben mind a három jelen van.”

4. Jelentősnek tartod-e, hogy Jézus Krisztus az Isten Fia?

„Igen, mert amit Istenről tudunk, azt Jézus kinyilatkoztatásából tudjuk.” — „Igen, ha nem volna Isten Fia, hogyan tudna minket kiengesztelni Istennél.” — „Ha ember lenne

nem tudna értünk Atyához méltó tökéletes áldozatot bemutatni, szeretete sem lenne tökéletes, így egyeseket kizárhatna és ezzel megghiúsítaná az egyetemes megváltást." — „Hiszem, hogy Isten nem csupán egy általa kiválasztott embert küldött közénk, hanem saját Fiát!" — „Jézus nem más, mint a felfoghatatlan, önfeláldozó Szeretet!" — „Ha ő nem lenne Isten Fia, lenne-e értelme az egész kereszténységnek?" — „Jézus, az Isten Fia nélkül nem ismerhetnénk meg az Atyát, és nem juthatnánk el hozzá." — „Központinak tartom ezt a hitigazságot. Ha nem hinném, hogy Jézus Isten Fia, nem hihetném azt sem, amit az Újszövetség tanít: Jézus Isten akaratából jött a földre, megváltásunkért."

5. Mit tudsz kezdeni hitünk Máriáról szóló tanításával?

„Segítségét kérem, hogy a jézusi tanítást tovább tudjam adni!" — „Mária nekem a ,tökéletes emberi igent mondás' példája." — „Részt vett Jézus megtestesülésében és így megváltásunkban is. Példája mutatja, ,Istennél semmi sem lehetetlen'" — „Kedves része hitemnek Mária, kevés van róla a Szentírásban, de azt hiszem, ez is az Ő lényegéhez tartozik." — „Ha rosszat tettem, ha úgy érzem, nem szeretnek, és én sem tudok szeretni, Máriához fordulok. Ő tanít meg sírni, nála megvigasztalódom, és kérem, indítsa meg gögös szívemet." — „Nem értem, hogy lehet, hogy Isten Máriára bízta a döntést?" — „Mária ,anyakép' példa a tisztaságra és alázatra és arra, hogy érdemes tisztán, becsületesen, szenvedéseket is hősieen elviselve élni." — „Elfogadom Máriát, de nem tudom helyzetébe ,beleélni' magam." — „Hitünk Máriával kapcsolatos tanítása, véleményem szerint megfelel a valóságnak!" — „Mária kérdéssel is ,sarokba szorultam'. Ő is olyan, akit emberi ésszel nehezen lehet felfogni." — „Egy ideig ,istenítettem', most talán ezért kerültem messze tőle." — „Mária a mi édesanyánk is. Szeretném életemet és családom életét az ő szent családjához hasonlóvá tenni." — „Mária istenanyaságát sohasem vontam kétségbe." — „Nem tudom felfogni a szeplőtelen fogantatást, de hiszem, Istennél semmi sem lehetetlen." — „Bár a katolikus Mária-tanítást nem ismerem, amit tudok és hiszek: Jézus Anyja, aki szűzen szülte őt a világra. Leginkább alázata és egyszerűsége tetszik nekem."

6. Hogyan tudod feldolgozni hitedben a világban található fizikai és erkölcsi rosszat?

„Ha nem tévedek, amikor az Úr a világot megteremtette, minden embernek képességet adott a jó és rossz megkülönböztetésére. Az emberek azóta, amit rosszul tesznek, az önmagukra üt vissza. Nem hiszem, hogy az egészben benne lenne a sátán." — „Nehéz kérdés, sokszor ezért inog meg a hitem. Nem hiszek a sátánban." — „A sátán fogalmáról többféle meghatározást is hallottam katolikus papoktól. Azt hiszem, erről nincs egységes egyházi álláspont." — „Szerpe van a sátánnak a világban, és talán minden rossznak a forrása! A fizikai rossz engem irgalmaságra tanít, az erkölcsi rossz nehezebb dolog, viszont meg lehet tanulni belőle, hogy ne ítéljünk el senkit, meg lehet tanulni az irgalmasságot, amire Jézus jó példát adott." — „A gonosz ma is létezik és küzd Isten ellen. Ha egy pillanatra is meginog hitünk, lecsap ránk, ezért állandóan imádkoznunk kell." — „Isten a természetet törvényeivel együtt teremtette, az ember sem kivétel, ezért részesedik a fizikai rosszban. Az ember használhatja szabad akaratát, ha rosszul dönt, ez bűne forrása lesz." — „Homályos nekem az egész rossz- és sátánkérdés." — „A tömegkatasztrófák döbbsentenek meg leginkább, meg azoknak a halála, akik akkor mennek el, amikor legnagyobb szükségünk lenne rájuk. ,Isten adta, Isten visszavette!' — ez ad nekem valami értelmet."

7. Hiszel-e a halál utáni életben, Istenben való beteljesedésben?

„Hiszek!” — „Nehezen tudom elképzelni a halál utáni életet, teljes meggyőződéssel nem hiszek benne.” — „Hiszem, hogy van halál utáni élet, hiszen akkor nem lenne értelmese életemnek, sem a megváltásnak, sem a húsvétnek!” — „Nem tudom elképzelni.” — „Ha valaki hirtelen megrázna és azt kérdezné tőlem, akkor azt mondanám: nem. De ha jobban elgondolkozom és katolikusnak tartom magam, akkor szinte „logikusnak” tűnik, hogy legyen örök élet.” — „Hiszem, nem mintha megérdemelném.” — „Igen, az eszem nem kételkedik, csak a szívem, egy pillanatra.” — „Hiszek az örök életben és a feltámadásban, mert ez a hitünk kiteljesedése Istenben, ezért „küzdünk” földi életünkben.” — „Hogyne hinnék a halál utáni életben, életünk Krisztusban való kiteljesedésében, ez a rugója lelki életemnek.” — „Úgy képezem el, mint egy abszolút boldog, békés, kiegyensúlyozott életet.” — „Szeretnék hinni benne, de magamnak nem sok esélyt adok az üdvösségre.”

8. Lényegesnek tartod-e magad számára az imádságot és a szentségeket?

„Az imádságot lényegesebbnek tartom, de a szentségek is fontosak.” — „Az imádság! Nekem fontos a vasárnap esti Miatyánk (ez szokás a közösségekben). A hétköznapi kötetlen imádság is fontos, de zaklatott életemben képtelen vagyok rá. A szentség, valószínűleg mi az?” — „Az imádság számomra beszélgetés Istennel saját szavaimmal. A szentségek közül keveset tartok fontosnak. A betegek kenete nekem egy kicsit magiaszerű, az Oltáriszentség meg inkább bálványimádásnak tűnik.” — „Az imádság igen fontos, ennek rendszerességén tudom lemérni lelkiállapotomat. A szentségek erőforrások! Nekem az Oltáriszentség és a bűnbánat szentsége a legfontosabb.” — „Az imádságot nagyon fontosnak tartom, a szentségek is jelentősek, főleg a keresztség és az Oltáriszentség.” — „Az ima nagyon fontos a rohanó életben: csönd és Istenre figyelés.” — „A szentségek Isten kegyelmi ajándékainak közvetítői.” — „Az imádság erőforrás, az Oltáriszentség szintén, a keresztség bizalmat, biztonságot ad. „Klassz’ még a házasság, de sajnos, ez nálunk a gyakorlatban már nem szentség.” — „Az imádság feltétlenül fontos, a szentségeket, sajnos, nem igazán értem.”

9. Mit jelent az eredeti bűn számodra?

„Az eredeti bűn az a bűn, amely Máriát kivéve, minden embert egyenlően terhel.” — „Nem csodálom őszüleinket, hogy ők sem tudtak ellenállni a kísértésnek.” — „Az eredeti bűn őszüleink bűne, a keresztségben ettől megtisztultunk.” — „Számomra, sajnos, semmit sem jelent.” — „Őszintén szólva nem tudom, mi az... De a világ úgy, ahogy van, nem jó. Valami történt a teremtés után, erről beszél a genezis is.” — „Valami olyan dolog, amiről tudom, hogy van, de személy szerint nem érzem magam felelősnek miatta.” — „Belátom elődeink hibájából eredő hátrányokat, ezeknek egyik jele az eredeti bűn. Igyekszem, hogy magam ne növeljem az emberiségnek ezt a terhét.” — „Bűnben fogantunk, nem tehetünk róla, de bizonyos alázatra és bűnbánatra tanít.” — „Az első bűn, amivel az ember először távolodott el Istentől.” — „Furcsa, és számomra felfoghatatlan, ha hiszem Isten szeretetét. Nem értem, miért van mégis.”

10. Szerinted az egyház által megfogalmazott igazságok koronként változhatnak-e?

„Az alapvető hitigazságoknak mindig ugyanazoknak kell lenniök, hiszen Jézus tanította azokat.” — „Inkább úgy mondanám, módosulhatnak, sőt bizonyos határok között kell is módosulniok.” — „Nem, soha.” — „Változhatnak.” — „Nem, csak mindig mást kell ‚aláhúzni‘ a felmerült problémák miatt.” — „Egyértelműen, nem! Sajnos, ma mindenki át akarja alakítani!” — „Nem tudom, mik ezek, ezért nem tudok válaszolni.” — „A dogmák változhatnak, mert végeredményben emberek mondják ki azokat.” — „Nem változhatnak, mert akkor nem nevezhetnénk őket hitigazságoknak. Olyanok ezek, mint matematikában az alapigazságok.” — „Nem változnak, mert ez hitigazság — és nem divat!” — „Azt tudom, hogy koronként változik bennük valami, de nem tudom, mi a változások alapja, ezért sok problémát okoznak.”

11. Mi a szerepe életedben a világ szeretetének?

„A világ szeretete szerintem azért fontos, mert az tükrözi nekünk Isten szeretetét.” — „Erre a kérdésre konkrétan nem tudok válaszolni.” — „A természet és az embereket is az Úr ajándékozta nekem, bennük Vele találkozom.” — „Egy jobb természeti világot szeretnék gyermekeimre hagyni, mert mostanáig sokat elrontottunk. Felelősnek érzem magam környezetemért!” — „Megpróbálom ébreszteni magamban a megértést az emberek iránt, mert ez hiányzik belőlem.” — „A világnak szüksége van szüretre. Sok pozitív változást eredményezne, ha senki sem tenne keresztbe a másinak, hanem elviselnék egymást.” — „Szoros kapcsolat van a világgal, de, sajnos ellenségemet nem tudom szeretni.” — „Képes vagyok ellenségeimet is szeretni, de az emberi primitívség nagy indulatokat kelt bennem.” — „A természet nekem a rácsodálkozás kulcsa, ezt apámnak köszönhetem. De jó lenne, ha felebarát, ellenség ugyanazt jelentené nekem.” — „Az ember az egyetlen faj, mely szeretni képes, mégis az álat az, ami nem bántja fölöslegesen társát. A keresztény embernek itt nagy feladata van.” — „Jézus nagyon szerette a világot és az embert, mert tudta, hogy az Atya alkotása, azé, akit legjobban szeret.”

12. és 13. Szerinted mi az egyház, és mi a feladata ma?

„Az egyház ne írjon elő szabályzatokat, hanem inkább tanácsolja a hívőknek, mit tegyenek, vagy ne tegyenek. Ne legyen merev és bürokratikus, hanem a lényegre, a szeretetre koncentráljon.” — „Az egyház a hívők közössége, hogy együtt éljék meg az istenhitet. Célja a tanulás, a testvéri szeretet gyakorlása, az együttlét öröme egymással és Jézussal.” — „Örülök, hogy beleszülettem az egyházba és szeretnék teljes értékű katolikus lenni.” — „Az egyházba a hívők tartoznak, akik kölcsönösen felelősek egymásért.” — „Isten közössége fajra, nemre való tekintet nélkül. Feladata, hogy mindenkinek elvigye az örömhírt.” — „A Szentlélek működésének színtere.” — „Az egyház mi vagyunk, ugyanakkor intézmény is, élén a pápával.” — „Corpus Christi Mysticum. Szerintem egy egyház van látható és láthatatlan oldallal.” — „Sokban nem értek egyet az egyház hivatalos véleményével. Szerintem nem elég rugalmas.” — „Az istenhívők nagy családja. Úgy érzem, hogy az egyház szerepe az utóbbi időben növekedett . . .” — „Egy biztos, az egyházat megszűntetni nem lehet, de sajnos, megosztani igen. Jó lenne összefogni, félretéve a nézeteltéréseket.” — „Az egyház nem csupán szervezet, hanem élő közösség. Hogy mennyire él, az tőlünk függ!”

14. Mi a legfontosabb neked a hitedben?

„Egyetlen dolog, ami biztos: Isten mindig velem van.” — „Értelmet ad az érthetetlennek, vigaszt, örömet, és végső sorban az Istent jelenti, akiben mindig bízhatunk.” — „Isten szeret engem, mindennek ő az oka és értelme.” — „Jézus tanítása!” — „Hogy lehet hinni, és van Isten!” — „Amit ad: támasz, nyugalom, függetlenség.” — „Van Valaki, ki elől soha nem kell és nem is lehet eltitkolni semmit. Az emberek mindig ,játsszának' egymással, Ő soha.” — „Jézus! Nekem még az alázat megtanulása, türelem és szeretet a másik ember iránt.” — „Lelki támasz.” — „Sajnos, nincs időm hinni.” — „Hogy egyre jobb keresztény legyek!” — „Hogy cselekedjem is azt, amit hiszek és beszélek.” — „A tudat, hogy bármennyi hűtlenség után is nyitva áll előttem a visszaút.” — „Életerőt jelent.” — „A hit, remény az életre!” — „Abban való reményt jelenti, hogy Istent egyszer közvetlenül megismerjük.”

Összefoglalás.

Három felnőttkorú hittan csoport tagjaitól (18—28 évesek, férfiak, nők, szakiskolások, egyetemisták, dolgozók) kért válaszok alapján (137) foglaljuk össze az általános jellemzőket. — Vannak közöttük, akik korábbi ismereteiket akarják gyarapítani, — vannak, akik felnőtt módra, önként akarják tisztázni vallási hovatartozásukat. Mindannyian elég érettek ahhoz, hogy hitük kérdéseit rendezzék, ezért nyíltak, őszinték lelkipásztoraikhoz. Számukra döntő fontosságú, hogy mély lelkiségű papokkal találkozzanak, akik zsinati szellemben, életkori sajátosság szerint adják át a hitet.

Sokan már fiatalon súlyos kudarcokat éltek át, ezért számukra a hit jelent erősítést, menedéket. — Középpontban áll Jézus Krisztus, akivel bensőséges imakapcsolatban élnek. Legtöbbjüknek tiszta, zsinati egyházfogalma van, fontos számukra az egyház közössége, jövőjéért és feladataiért felelősnek érzik magukat. Hitükhöz ragaszkodnak, de indokolni nemigen tudják, vagy félreértik és indoklás helyett valami hitbizonyításra gondolnak. Néhány hitigazságot nem ismernek, vagy tévesen fogalmazzák meg, ezért válaszukat mellőzik, elhárítják vagy félremagyarázzák. Ilyen igazság pl. Isten szentháromságos élete, mely kevésnek került életközelpbe. Amikor viszont Jézust Isten Fiának vallják, maguk is rádöbbennek a szentháromsági kérdés fontosságára. A szentségek értelme sokaknál tisztázatlan, valami „mágiát” sejtenek mögötte. Akik viszont ismerik a szentségek értékét, azok a keresztséget, az Eucharisziát, esetleg a házasságot fogadják el. (Bérmálás, bűnbocsánat stb.-ről nem esik szó.) Az ősbűnről az áteredő bűnről homályos fogalmuk van, felcserélik, de tudják, hogy a keresztségben „megtisztultak”. A világot, annak szeretetét is gyakran félreértik, vagy felcserélik: a környezet, a természet szeretete, az embertársi szeretet keveredik. Láthatóan a *Gaudium et Spes* „világképét” kevesen ismerik. — Az örökéletben mint „Istenben való beteljesedésben” legtöbben hisznek, mert mint írják, ez a teremtő Isten célja és a Jézus megváltói kegyelme.

A válaszokból kitűnik, hogy mindegyikük jó kapcsolatban van a kérdést feladó lelkipásztorával. Erre utalnak a válaszokhoz csatolt személyes megjegyzések. Az egészről látható, hogy a hittan közösségek nagykorú tagjainak „tanulásmódja” az egyik legtermékenyebb formája a hit igazi befogadásának, mivel ez a korosztály érzékeny a hittanításra, és önként vállalja a hit cselekvő megváltását.

2. táblázat

EGYHÁZKÖZSÉGI HITTANCSOPORTOSOK (18—28 ÉV)
(VÁLASZOK %-BAN)

Kérdések	A	B	C	Zsinat szerint		Válasz		kérdést		
				igen	nem	krea- tív	pasz- szív	nem érti	félre- érti	elhá- rítja
1. Hívó vagy?	72	20	8	65	21	43	57	—	—	4
2. Indokolásod?	60	19	21	38	12	24	26	—	32	11
3. Elfogadod a Szentháromsá- got?	56	24	20	38	28	—	—	28	16	—
4. Jézust, mint Isten Fiát?	85	15	—	77	23	63	19	8	—	—
5. Máriát?	53	28	19	39	8	35	11	23	33	7
6. A rossz oka, Sátán	55	26	19	36	—	19	21	23	19	—
7. Elfogadod életed beteljesedését	68	9	23	67	—	51	23	—	19	9
8. Fontos az ima, a szentségek?	60	—	—	66	24	48	—	—	—	—
9. Mi az eredeti bűn?	40	—	—	66	—	40	—	23	19	—
10. A hitigazságok változnak?	32	9	20	22	30	11	24	28	17	18
11. A „világ” szeretete	15	17	68	63	37	50	35	17	15	—
12. Az egyház mi?	85	35	13	9	41	32	29	—	24	—
13. Mai feladata	56	44	—	74	18	43	15	14	24	—
14. Hitedben a legfontosabb?	42	—	—	61	15	43	15	—	—	—

külön kivétellel! *

A — a válasz: pozitív, eldöntött, igen

B — bizonytalan, problémás

C — negatív, nem, jelentéktelen

14. kérdés (%-ban)	Van Valaki	ker. élet	szeretet	erények	bizton- ság	Jézust hirdetni
Hitedben a legfontosabb?	28	23	11	9	17	12

(Összegejtötte és feldolgozta: Széll Margit)

A MEGKERESZTELT FELNŐTT ÉRTÉKE

Folyóiratunk 1986. évi 3. számában *Waigand József* tanulságosan összegezte lelki gyakorlatok és családi megbeszélések során szerzett felmérését a világi hívek egyházi hivatás- és küldetésstudatáról. Egyik írásbeli hozzászólás ez volt: „Egyáltalán, léteznek-e az egyházban olyan fórum, ahol a „csak” megkeresztelt felnőtt szava ugyanolyan súllyal esik latba, mint az ordináltaké?” (uo. 194. old.)

Az 1983. évi új *Egyházi Törvénykönyv* tanításával felelhetünk a feltett kérdésre. — Legtanulságosabb úgy kezdeni, ahogy a Törvénykönyv is kezdi az érdemi részt: *Kik az egyház tagjai?* — A 204. kánon 1. §.: „Krisztushívők azok, akik — mivel a keresztességben Krisztus testének tagjai lettek — Isten népét alkotják . . .” Az egyház jogi állásfoglalása tehát a keresztességben való részesültséget teszi meg az egyháztagság alapjának, mert ez a keresztényeknek a létrendjében végbemenő alapvető változása — ahogyan a magyar kódexkiadás fordítója, *Erdő Péter* magyarázza. Megvan tehát az alapvető egyenlőség gyökere az egyházban!

Az *alapvető egyenlőség elvét* ezek után a 208. kánon kifejezetten is kimondja: „Krisztusban való újjászületésünk folytán az összes krisztushívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik . . .” Itt a Törvénykönyv a zsinatnak az Egyházzal szóló konstitúcióját (LG 32/c) foglalja bele kánonjába. — Ettől fogva „hozzá kell szoknunk”, hogy a Törvénykönyv koncepciójában a közös keresztény *méltósággal* mindig a közös keresztény küldetés *kötelezettsége* jár együtt. — *Miben áll a közös keresztység méltósága?* — „. . . a maguk módján részesévé váltak Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának” . . . (204. k.)

Mi az ennek megfelelő közös küldetés? — „. . . állapotuknak megfelelően annak a küldetésnek a gyakorlására kaptak hivatást, amelynek a világban való teljesítését Isten az egyházra bízta.” (204. k.) — „. . . mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére” (208. k.) — „A világiaknak, akiket Isten — mint minden krisztushívőt — a keresztység és a bérmálás által az apostoli munkára küld, általános köteletségük és joguk, (. . .), hogy az üdvösség isteni hírét az egész világon minden ember megismerje és elfogadja.” (225. k.) — Állapotuknak megfelelően joguk, hogy saját kezdeményezésükkel is előmozdítsák az apostoli tevékenységet. (216. k.) — Mindenkinek joga és kötelessége fáradozni az evangélium terjesztésén. (211. 1.) — *Célunk is közös: Krisztus testének építése* (208. k.), bizonyára az Ef 4,12-re utalva. Ez az „építés” Krisztus teljességének mértékében *kétirányú kötelezettség*. Mindenki önmagát illetően: „minden krisztushívő köteles azon igyekezni, hogy állapotának megfelelően szent életet éljen . . .” Másrészt a *közösség felé: „. . . és az egyház erősödésén és megszentelődésének állandó előmozdításán munkálkodjék.”* (210. k.) — *Cselekvésünk kerete is közös: „A krisztushívők kötelesek cselekvésmódjukban is mindig megőrizni a közösséget az egyházzal.”* (209.) Csak így tarthatnak igényt a „katolikus” névre (216. k.).

Az egység megőrzése: „Ez az egyház ebben a világban mint alkotmányos és rendezett társaság a katolikus egyházban áll fenn, vagyis Péter utóda meg a vele közösségben élő püspökök által kormányozott egyházban” (204. k.). Ez sokaságában is jól rendezett egység: „Az egyházban a krisztushívők között isteni rendelés folytán vannak szent szolgálatot teljesítő személyek, akiket a jogban klerikusoknak is nevezünk, a többieket pedig világiaknak is hívjuk” (207. k.).

Hogyan tudnak mindannyian megfelelni közös kötelesegeiknek és gyakorolni közös jogukat? — Mindenekelőtt azáltal, hogy mindnyájan Isten népéhez tartoznak, mely a katolikus egyházban áll fenn. (204. k.) Itt megkapják a működésükhöz a közös hitvallást, a szentségeket és az egyházkormányzat biztonságát. (205. k.) Itt részesednek a hit kijelentéseiben, melyet felelősségük tudatában engedelmesen követnek — De kívánságaikat és főleg lelki szükségleteiket is jogosan feltárhathják. Saját tudásuk,

szakértelmük és tekintélyük alapján pedig joguk, sőt kötelességük véleményt nyilvánítani a hit és erkölcs, a pásztori tisztelet és a közjó érthető határain belül (212. k.). Az egyháztagok joga, hogy a lelki javakból állandó segítséget kapjanak (213. k.). Részt vesznek a kultuszban és — az egyház tanításával összhangban — joguk van lelki életük saját formájára, (214.) és életállapotuk megválasztására (219. k.). Hivatásuk előmozdításához társulatokat alapíthatnak és vezethetnek (215. k.). Jogosultak a keresztény nevelésre, „mely az érett emberi személy kialakításán kívül az üdvösség titkának megismerésére és megélésére is kellőképpen megtanítja őket.” (217. k.). Joguk van mindegyiküknek a személyi jóhírre, a magánszféra védelmére, az egyházi perjog igénylésére és védelmének élvezésére. (220—21). A krisztushívőknek ugyancsak közös kötelessége az egyháznak evilági eszközökkel való támogatása: hozzá kell járulniuk mindnyájuknak az egyház és istentisztelete fenntartásához, az apostoli és a jótékonyági munkákhoz, valamint a szolgálattevők tisztességes ellátásához. Kötelesek mind hozzájárulni jövedelmükből a társadalmi igazságossághoz. Figyelembe kell venni az egyházi és a társadalmi közérdekeket (222—23. kk.).

Mindezek az összes krisztushívők kötelességei és jogai. Csak ezek megalapozása után tér rá a Törvénykönyv a *világi hívek sajátos kötelességeinek és jogainak felsorolásához*. Ezekről főleg a II. Vatikáni zsinat LG 31, GS 43, AA 7. és PC 11. határozatai szerint beszél. Vagyis, hogy a világiak sajátos munkaterülete az evilági dolgok rendje, ahol és amikor csakis általuk hallhatják az emberek az evangéliumot (225. k.). Különösen a keresztény házasság és a gyermeknevelés révén (226.). Hogy pedig a világiak sajátos küldetésükben helyesen élhessenek és tevékenykedjenek, kötelesek és jogosultak a keresztény tanítás megismerésére, hirdetésére és védelmére. Ehhez teológiai intézetekben oktatásra és fokozatok nyerésére is jogosultak (229. k.).

A *világi hívek liturgikus szolgálatának* három típusát ismeri az Egyházi Törvénykönyv (230. k.): Tartós jellegű (lektor és akolitus), avatással, csak férfiak számára; ideiglenes megbízatást (lektor, kommentátor, kántor stb.); valamint rendkívülit, azaz ahol az egyház számára a szolgálatra rendelt személyek hiányában szükséges (ige-szolgálat, imádságvezetés, keresztelés, áldoztatás). A két utóbbi férfiak és nők számára egyaránt lehetséges. A felsoroltak azonban kötelesek szolgálatukhoz megfelelő képzettséget szerezni. — A törvény még arról sem feledkezik meg, hogy ezek megfelelően tisztességes díjazásáról is beszéljen és társadalombiztosítási, valamint egészségügyi ellátásukra is felhívja jogosultságukat (230. k. 2. §).

Létezik tehát „egyáltalán” fórum — hogy a kérdező szóhasználatával éljünk —, ahol a keresztység a legalapvetőbb méltóság és a legátfogóbb egyenlőség: az az Anyaszentegyház, mely önmagára reflektált az új Egyházi Törvénykönyvben. Az aztán már minden helyi egyházközség és templomi közösség lelkiismereti feladata, hogy mindez valóban érvényesüljön és minden megkeresztelt felnőtt érezze keresztisége „súlyát”.

Számunk írói:

Bán Endre plébános, Pécs — **Yves, Congar O. P.** ny. professzor, Párizs — **Heller György** ny. mérnök, Budapest — **Hetény János** plébános, Sopron — **Kerekes Károly** teol. tanár, Budapest — **Koncz Lajos** teol. tanár, Eger — **Ladocsi Gáspár**, a Hittudományi Akadémia magántanára, Esztergom — **Póka György** püspök, egyházmegyei kormányzó, Szombathely — **Sólymos Szilveszter O. S. B.** főisk. tanár, Budapest — **Széll Margit** tanár, szerkesztő, Budapest — **Tarjányi Zoltán**, a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője, Budapest — **Tomka Ferenc**, a Hittudományi Akadémia magántanára, Eger

INHALT

ENDRE BÁN: Inwiefern sind die Christen christlich?
LAJOS KONCZ: Die zeitgemässe Bildung des Religionslehrers
MARGIT SZÉLL: Die Rezeption und das Bekenntnis des Glaubens
KÁROLY KEREKES: Die Rezeption des Glaubens in unserer Katechese

GESPRÄCH DER „TEOLÓGIA“ MIT PROF. YVES CONGAR O. P.

Lebendiger Glaube — glaubende Annahme (*Róbert Illés*)

UMSCHAU

GYÖRGY HELLER: Die Rezeption des Glaubens — aus der Sicht eines Laien
GÁSPÁR LADOCSI: Theologische Reformideen und ihre kirchliche Annahme vor dem Ersten Vatikanum
ZOLTÁN TARJANYI: „Kondensationspunkte“ der Glaubensgeschichte

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

GYÖRGY PÓKA, BISCHOF: Seelsorgliche Probleme der Weitergabe und der Annahme unseres Glaubens
FERENC TOMKA: Zehn Jahre der ungarischen Kleingruppen
SZILVESZTER SÓLYMOS: Kreuzwege und Heilige Gräber
Meinungen und Bekenntnisse vom angenommenen Glauben (gesammelt von *Margit Széll*)
JÁNOS HETÉNY: Der Wert des getauften Menschen

SOMMAIRE

- ENDRE BÁN: Jusqu'à quel point les chrétiens sont-ils authentiques chrétiens?
LAJOS KONCZ: La culture adaptée à notre époque de l'éducateur de la foi
MARGIT SZÉLL: La foi: sa réception et sa confession par le témoignage de la vie
KAROLY KERÉKES: La réception de la foi considérée au point de vue catéchétique

ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA” AVEC PROF. YVES CONGAR O. P.

Foi vivante — conscience croyante (*Róbert Illés*)

PERSPECTIVES

- GYÖRGY HELLER: Les étapes de la réception de la foi — vues par un laïc
GÁSPÁR LADÓCSI: Idées de réforme dans la théologie et leur acceptation par l'Eglise avant Vatican I
ZOLTÁN TARJÁNYI: „Points de condensation” dans l'histoire de la foi

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

- GYÖRGY PÓKA, ÉVÊQUE: Les problèmes pastorales de la transmission et la réception de notre foi
FERENC TOMKA: Dix années d'existence des petites communautés en Hongrie
SZILVESZTER SÓLYMOS: Chemins de la croix et saints sépulcres
Opinions et témoignages sur la foi récipiée (propos recueillies par *Margit Széll*)
JÁNOS HETÉNY: La valeur du baptisé

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik február, május, augusztus és november közepén. — Lapfajtájában: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lép. I. 8. (A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni.) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András. — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc. — Felelős kiadó: Magyar Ferenc. — Egyházi jóváhagyással. — Előfizetési díj 1 évre 160 Ft. Egyes szám ára: 40 Ft. Előfizetés és egyházi terjesztés a kiadóhivatalban.

Utcai árusítás a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál. — Csekk számla száma: 324—VII—1. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.)

A Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

Készült: 87/86 62963 Pannon Nyomda, Veszprém — Felelős vezető: Danóczy Balázs

Index szám
25 821

ISSN 0133—1779